

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

ÖZEL HAYATA VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI
BAĞLAMINDA SINIR DIŞI ETME

ŞEVVAL NUR ACUNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Doç. Dr. Abdulkadir YILDIZ

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

ÖZEL HAYATA VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI
BAĞLAMINDA SINIR DIŞI ETME

ŞEVVAL NUR ACUNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Doç. Dr. Abdulkadir YILDIZ

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

iii

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevval Nur ACUNER		
	Numarası	22812301016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ÖZEL HAYATA VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI BAĞLAMINDA SINIR DIŞI ETME			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Şevval Nur ACUNER
İmzası

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevval Nur ACUNER
	Numarası	22812301016
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdulkadir YILDIZ
	Tezin Adı	ÖZEL HAYATA VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI BAĞLAMINDA SINIR DIŞI ETME

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI BAĞLAMINDA SINIR DIŞI ETME başlıklı bu çalışma .../.../2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1			
2			
3			

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevval Nur ACUNER		
	Numarası	22812301016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdulkadir YILDIZ		
Tezin Adı	ÖZEL HAYATA VE AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI BAĞLAMINDA SINIR DIŞI ETME			

ÖZET

Bu çalışma, yabancıların sınır dışı edilmesi bağlamında, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının devletin müdahale yetkisiyle nasıl dengelendiğini, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi kapsamında ve bu maddenin özel hayat ve aile hayatı boyutuyla ele almaktadır. Özel hayat yalnızca bireyin mahrem alanını değil; sosyal ilişkiler, yerleşiklik, mesleki yaşam ve kişisel kimlik unsurlarını da içerecek şekilde geniş yorumlanmakta; benzer şekilde, aile hayatı da yalnızca hukuken tanınmış bağlarla sınırlı kalmayıp fiili ve samimi birliktelikleri de kapsayacak şekilde esnek biçimde değerlendirilmektedir. Bu geniş koruma alanı, sınır dışı kararlarının yalnızca idari nitelikleriyle değil, bireylerin sosyal ve ailevi bütünlüklerine etkileriyle birlikte değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı mutlak bir hak tanımamakta; kamu düzeni, kamu güvenliği, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi meşru amaçlarla müdahaleye izin vermektedir. Bu doğrultuda, her sınır dışı tedbiri, yasal dayanak, meşru amaç ve demokratik bir toplumda gerekli olma şartlarını karşılamalı; ayrıca her somut olayda müdahalenin orantılı olup olmadığı titizlikle incelenmelidir. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin içtihadı, hem emsal hem de güncel kararlar ışığında değerlendirilerek, hakların kapsamı ile müdahale yetkisi arasındaki denge somut olaylar üzerinden analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı, Sınır Dışı Etme, Orantılılık İlkesi, Meşru Amaç ve Demokratik Toplumda Gerekliklik, İchtihat Analizi

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Şevval Nur ACUNER		
	Student Number	22812301016		
	Department	Public Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir YILDIZ		
Title of the Thesis/Dissertation	DEPORTATION IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO RESPECT FOR PRIVATE AND FAMILY LIFE			

ABSTRACT

This study examines how the right to respect for private and family life is balanced against the state's power of interference within the context of the deportation of foreign nationals, in light of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Private life is interpreted broadly, encompassing not only the individual's intimate sphere but also social relationships, residence, professional life, and elements of personal identity. Similarly, family life is not limited to legally recognized ties but also extends to de facto and genuine relationships, which are evaluated with flexibility. This broad scope of protection requires that deportation decisions be assessed not only in terms of their administrative character but also in light of their impact on individuals' social and family integrity. However, the right to respect for private and family life—is not an absolute right; it permits interference for legitimate aims such as the protection of public order, public safety, and the rights and freedoms of others. Accordingly, every expulsion measure must meet the conditions of lawfulness, legitimate aim, and necessity in a democratic society; in addition, the proportionality of the interference must be carefully examined in each specific case. In this context, the case law of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Turkey has been analyzed through both leading and recent judgments, to assess the balance between the scope of rights and the state's authority to interfere.

Keywords: Right to Respect for Private and Family Life, Deportation, Proportionality Principle, Legitimate Aim and Necessity in a Democratic Society, Doctrinal Analysis of Case Law

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde beni akademik olarak yönlendiren, düşünsel gelişimime katkıda bulunan ve desteğini her zaman hissettiren değerli danışmanım Doç. Dr. Abdulkadir Yıldız'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Gerek bilgi birikimi gerekse sabrı ve anlayışı ile bu süreci benim için verimli ve öğretici kıldığı için kendisine teşekkürü bir görev bilirim.

Hayatım boyunca bana koşulsuz sevgilerini ve desteklerini hissettiren, her zaman yanımda duran canım annem Sultan Acuner, canım babam Ali Acuner ve kardeşim Bahadır Acuner'e; sabırları, sevgileri ve dualarıyla beni ayakta tuttukları, bu yolculukta hep yanımda oldukları için gönülden teşekkür ederim.

Tez sürecinde ve yolculuğumun her anında yanımda olan, fikir alışverişinde bulunduğum, moral bulduğum sevgili arkadaşlarım Fadime Gülden, Ayşenur Özbay, Bilge Aybudun, Çisem Şahin, Şeyma Nur Emrebaş, Elifsu Karahüseyin, Elif Yavuz, Merve Nur Karakaş, Ceyda Aydın, Rümeyza Dağlı, Cansu Arslan, Sema İnceköse, Hümeysra Güven, Hümeysra Karatepe, Rudayna Salepci ve bana inanan tüm dostlarıma yürekten teşekkür ederim. Varlığımız bu süreci hem kolaylaştırdı hem de güzelleştirdi. Ayrıca hem manevi destekleri hem de neşeleriyle beni yalnız bırakmayan kıymetli kuzenlerim Ayça Acuner, Sude Naz Acuner, Sümeyye Sakarya, Umay Koç'a teşekkür ederim.

Ayrıca tez süreciyle eş zamanlı olarak staj yaptığım Göç Araştırmaları Vakfı'nda bana yol gösteren, bilgi ve deneyimleriyle katkı sağlayan değerli hocalarıma ve bu süreçte birlikte çalışmaktan büyük mutluluk duyduğum kıymetli arkadaşlarıma içten teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. ÖZEL HAYATA SAYGI HAKKI	3
1.1. Özel Hayat Kavramının Gelişimi	4
1.2. Uluslararası Sözleşmelerde Özel Hayata Saygı Hakkı	7
1.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB).....	7
1.2.2. BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	8
1.2.3. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.....	10
1.2.4. Özel Hayata Saygı Gösterilmesi Hakkı Üzerine Kuzey Ülkeleri Hukukçularının Kongresi.....	11
1.3. Türk Hukukunda Özel Hayata Saygı Hakkı	11
1.3.1. 1982 Anayasası Öncesi Dönem	11
1.3.2. 1982 Anayasası ve Özel Hayatın Gizliliği	12
1.4. Özel Hayat Kavramı ve Kuramsal Temelleri	13
1.4.1. Özel Hayat: Kavramsal Bir İnceleme	13
1.4.2. Özel Hayat Kavramına İlişkin Teoriler	14
1.5. Özel Hayata Saygı Hakkı: Yükümlülükler ve Haklar Arası Etkileşim ...	19
1.5.1. Özel Hayata Saygı Hakkı: Hukuki Statüsü ve Devletin Yükümlülükleri	19
1.5.2. Özel Hayata Saygı Hakkının Diğer Haklarla Olan İlişkisi	22
1.6. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde 8. Madde Başvurularının Değerlendirilmesi: İnceleme Süreci ve Ölçütler	23

1.7. Özel Hayatın Kapsamı ve Unsurları	25
1.7.1. Kişisel Kimlik.....	26
1.7.2. Kişinin Onur ve İtibarı	27
1.7.3. Kişisel Verilerin Korunması	28
1.7.4. Cinsel Hayat	29
1.7.5. Fiziksel ve Zihinsel Bütünlük.....	30
1.7.6. Sosyal Yaşam ve Dış Dünyayla İletişim Kurma Hakkı	33
1.7.7. Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ölüm Sonrası Düzenlemeler	34
İKİNCİ BÖLÜM	36
2. AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI	36
2.1. Aile Hayatı Kavramı	36
2.2. Aile Hayatına Saygı Hakkı ve Evlenme Hakkı.....	37
2.3. Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler	38
2.3.1. Ulusal Düzenlemeler.....	38
2.3.2. Uluslararası Düzenlemeler	40
2.4. Aile Hayatının Varlığı İçin Gerekli Unsurlar	41
2.4.1. Fiili, Duygusal ve Sosyal Birliktelik.....	42
2.4.2. Birlikte Yaşama ve Birlikteliğin Süresi.....	43
2.5. Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Korunan Ailevi İlişkiler.....	45
2.5.1. Resmî Evlilik Yoluyla Kurulan Eş İlişkisi	45
2.5.2. Evlilik Dışı Birliktelik (De Facto) Yaşayan Çiftler ve Aile Hayatı	46
2.5.3. Evli Çift ile Çocukları Arasındaki İlişki	47
2.5.4. Boşanmış Ebeveyn ile Çocuk Arasındaki İlişki	48
2.5.5. Evlilik Dışı Doğan Çocuk ile Ebeveynler Arasındaki İlişki	48
2.5.6. Bağımlı Ergin Çocuk	51

2.5.7. Evlat Edinen Kişi ile Evlatlık Çocuk Arasındaki İlişki	52
2.5.8. Geniş Aile Bağlarının Aile Hayatı Hakkı Çerçevesinde Korunması ...	52
2.6. Çocuğun Yüksek Yararı (Best Interests of the Child Principle)	53
2.7. Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Devletin Yükümlülükleri	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	59
3. ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATI BAĞLAMINDA HAKLARIN SINIRLANDIRILMASI VE SINIR DIŞI İŞLEMLERİ: AİHM VE AYM KARARLARI IŞIĞINDA İNCELEME	59
3.1. Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkının Sınırlandırılması	59
3.1.1. Yasal Dayanak	61
3.1.2. Meşru Amaç	63
3.1.3. Demokratik Toplumda Gereklilik	65
3.2. Sınır Dışı	68
3.2.1. Sınır Dışı Uygulamasına Genel Bir Bakış	68
3.2.2. Sınır Dışı Etme Kurumuna İlişkin Ulusal ve Uluslararası Hukuki Düzenlemeler	69
3.2.3. Sınır Dışı Etmenin Uygulanabilmesi için Zorunlu Koşullar	70
3.2.4. Sınır Dışı Kararlarına Karşı Hukuki Başvuru Yolları	71
3.3. Sınır Dışı İşlemlerinin Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Yargısal Denetimi: AYM ve AİHM Karar İncelemesi	73
3.3.1. Sınır Dışı İşlemlerinin Özel Hayata Saygı Hakkı Bağlamında Yargısal Denetimi.....	74
3.3.2. Sınır Dışı İşlemlerinin Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Yargısal Denetimi.....	85
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	96

KISALTMALAR LİSTESİ

AB.	Avrupa Birliği
AİHM.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM.	Anayasa Mahkemesi
BM.	Birleşmiş Milletler
İHEB.	İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi
YUKK.	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
§	Paragraf

GİRİŞ

Devletlerin egemenlik yetkileri çerçevesinde uyguladıkları sınır dışı etme işlemleri, bireylerin temel hak ve özgürlükleri üzerinde ciddi etkiler doğurabilir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 8. maddesi ile güvence altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, sınır dışı kararlarının hukuki denetiminde temel bir ölçüt olarak kabul edilir. Bu çalışma kapsamında, sınır dışı etme işlemlerinin, bireylerin özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı üzerindeki etkileri ele alınacak; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) geliştirdiği iki aşamalı test esas alınarak, sınır dışı uygulamalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi çerçevesinde ve bu maddenin özel hayat ve aile hayatı boyutlarıyla sınırlı olarak nasıl değerlendirileceği analiz edilecektir. Çalışmada, 8. madde kapsamındaki özel ve aile hayatı ayrı ayrı incelenecek; sınır dışı işlemlerinin bu haklara müdahale teşkil edip etmeyeceği ve ne ölçüde bir ihlal doğurabileceği değerlendirilecektir. Zira sınır dışı kararı, bireyin yalnızca fiziksel olarak bir ülkeden çıkarılmasını değil, aynı zamanda kurduğu özel yaşam ilişkilerinden, sosyal çevresinden ve aile bağlarından da koparılmasını gündeme getirebilmekte; bu yönüyle ciddi temel hak ihlallerine sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla, çalışmada sınır dışı işlemleri özelinde, 8. maddenin hem özel hayat hem de aile hayatı yönünden nasıl koruma sağladığı ve bu hakların sınır dışı bağlamında nasıl ihlal edilebileceği çok boyutlu şekilde ortaya konulacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sınır dışı işlemleri bağlamında uyguladığı iki aşamalı testin ilk adımı olan, başvurunun özel hayata saygı hakkı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği meselesi ele alınacaktır. Bu çerçevede öncelikle, özel hayata saygı hakkı kavramı ayrıntılı biçimde incelenecek; bu hakkın tarihsel gelişimi, uluslararası hukuk sistemlerindeki yeri ve insan hakları anlayışı içerisindeki evrimi tartışılacaktır. Özel hayat kavramının kapsamı açıklanarak, bireylerin hangi kişisel menfaatlerinin bu koruma alanı içerisinde değerlendirileceği, özellikle kimlik, mahremiyet, fiziksel ve ruhsal bütünlük gibi unsurlar üzerinden analiz edilecektir. Ayrıca devletlerin bu bağlamdaki yükümlülükleri de incelenecektir. Böylece, sınır dışı işlemlerine karşı ileri

sürülebilecek özel hayat ihlali iddialarının temellendirilebilmesi için gerekli hukuki ve kavramsal altyapı ortaya konacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sınır dışı işlemlerine ilişkin uyguladığı iki aşamalı testin ilk adımı bu kez aile hayatına saygı hakkı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bağlamda, aile hayatı kavramı çok yönlü biçimde incelenecek; tarihsel gelişimi, hukuki dayanakları ve düzenlemelerdeki yeri açıklanacaktır. Evlenme hakkından farklı olarak daha geniş bir koruma alanı sunduğu vurgulanacak; evlilik dışı birliktelikler, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve fiili aile bağları gibi unsurlar AİHM ve AYM içtihatları ışığında değerlendirilecektir. Ayrıca, birlikteliğin istikrarı, karşılıklı bağlılık ve çocuğun üstün yararı gibi ölçütler incelenerek, sınır dışı işlemlerinin aile hayatı üzerindeki etkisinin hangi durumlarda AİHS m. 8 kapsamında ihlal oluşturabileceği ortaya konacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin iki aşamalı testinin ikinci adımına geçilecek ve sınır dışı işlemlerinin müdahale teşkil edip etmediği konusu ele alınacaktır. Bu çerçevede, müdahalelerin hukuka uygunluğunun değerlendirilmesinde aranan yasal dayanak, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve orantılılık ilkeleri ayrıntılı biçimde açıklanacaktır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan ve müdahale niteliği taşıyan sınır dışı kavramı, tarihsel gelişimi ve uygulamada aranan zorunlu koşullar bağlamında incelenecektir. Son olarak, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı çerçevesinde sınır dışı işlemlerine ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Anayasa Mahkemesi kararları analiz edilerek, bu kararlar ışığında sınır dışı uygulamalarının bireylerin temel hakları üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL HAYATA SAYGI HAKKI

Özel hayata saygı hakkı, bireyin kişisel yaşam alanını, kişisel gelişimini ve insan onurunu koruyan; tüm bunları keyfi müdahalelerden uzak tutmayı güvence altına alan temel bir haktır. Bu hak sayesinde bireyler, özel yaşamlarını dış müdahalelerden koruyarak özgürce kimlik geliştirme, sosyal ilişkiler kurma ve bireysel tercihlerini güven içinde yaşama imkanına sahip olmaktadır. Böylesine önemli bir hak olduğundan, özel hayata saygı hakkı hem iç hukukumuzda hem de uluslararası belgelerde koruma altına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.8/1'e göre "*Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.*" Demek oluyor ki, AİHS'nin 8. maddesi devletlere, bireylerin özel yaşamına yönelik menfaatlerini koruma ve saygı gösterme görevini vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin 1. fıkrasında özel hayat kavramı için sorgulamaya ihtiyaç bırakmayacak şekilde kesin bir tanım yapılmamıştır. Bu maddenin çerçevesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin geliştirdiği içtihatlarla çizilmekte ve zaman içerisinde genişlemektedir. 8. maddenin koruma alanı, Mahkeme'nin her somut olayda bireysel hakları yorumlayarak yaptığı değerlendirmeler sonucunda şekillenmekte, böylece özel hayat kavramı statik bir anlamdan çıkıp, dinamik ve gelişime açık bir yapıya kavuşmaktadır.¹ Açık ve net bir tanım yapılmaması, özel hayata saygı hakkının geniş bir yelpazede uygulanmasına olanak sağlamış; bu sayede hükümlü hakları, çocuk ve aile hukuku, göçmen hakları ve gizli izleme gibi konular da 8. maddenin kapsamına girmiştir.² Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, AİHS'nin 8. maddesini her davanın özel koşullarını dikkate alarak değerlendirmekte ve özel hayat kavramına ilişkin ulusal düzeyde yapılan tanımlarla kendini sınırlamamaktadır. Bu yaklaşım sayesinde, 8. maddede korunan özel hayat, her ülkenin kendi iç hukukundaki dar tanımlara sıkışmadan, bireylerin somut yaşam koşullarına göre esnek ve gelişime açık bir şekilde yorumlanabilmektedir.³ Bununla

¹ Mehmet Has, "AİHM Kararları Bağlamında Görüntü Hakkı", *Anayasa Yargısı*, 2021, C: 38, S: 1, s. 210.

² David John Harris ve diğerleri, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2013, s. 367.

³ Harris vd., *a.g.e.*, s. 367.

birlikte, özel hayat kavramının doğru şekilde kavranması, adil ve hakkaniyetli bir yargı kararı verebilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü menfaatlerin içeriğinin doğru anlaşılması, yargılamanın sonucunda verilen kararın hem bireysel adalet hem de toplum nezdinde hukuki güvenlik açısından meşruiyetini sağlamaktadır. Aksi halde, kavramların yüzeysel veya dar bir yorumla ele alınması, bireylerin korunması gereken temel haklarının göz ardı edilmesine ve adil yargılanma hakkının zedelenmesine yol açabilir. Özel hayat hakkının günümüzdeki kapsamını kavrayabilmek adına, bu kavramın tarihsel süreçte nasıl şekillendiğine değinmek faydalı olacaktır.

1.1. Özel Hayat Kavramının Gelişimi

İnsanlar, dış dünyayla etkileşim içinde olan ve sosyal yaşamda yer alan toplumsal varlıklardır; varlıklarını sürdürebilmek için topluma ihtiyaç duyarlar.⁴ Ancak, insanlar için vazgeçilmez bir ihtiyaç olan mahremiyet duygusu ve özel alan isteği de göz ardı edilmemelidir. Mahremiyet, kişiyi dış dünyadan koparmaz; aksine, bireysel gelişim ile toplumsal etkileşimin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için korunması gereken temel bir unsurdur.⁵ Özel hayata saygı hakkının temelinde, kamusal alanda da korunması gereken mahremiyet duygusu yatmaktadır. Dolayısıyla, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana insanlar, özel hayatlarını korumak için çeşitli önlemler almışlardır.⁶ Kısaca özel hayata saygı hakkı, önemi insanlar tarafından en erken dönemlerde fark edilen insan haklarından biridir. Ancak bu hak, uzun bir süre yalnızca ahlaki ve sosyal bir değer olarak görülmüş; hukuki bir hak olarak tanınması zaman içinde gerçekleşmiştir. Tarihsel süreçte hukuk sistemi önce bireyin maddi varlığını korumaya odaklanmış, manevi varlığın korunması ise daha sonra gündeme gelmiştir. Bu nedenle özel hayata saygı hakkı, bireyin maddi varlığını koruyan haklardan sonra insan hakları arasında yer alabilmiştir.⁷

⁴ İzzet Sargın, "Toplumsal Düzen Açısından Hukuk ve Devlet", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C: 9, S: 2, s. 157,158.

⁵ Abdulvahid Sezen ve Müslime Erden, "Mahremiyetin Psiko-Sosyal Yansımaları", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, C: 10, S: 20, s. 84.

⁶ Burak Tekin, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı*, Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021, s. 19.

⁷ Bülent Ağkoç, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Özel Hayata Saygı Hakkının Korunması Bağlamında Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 15.

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, Eski Yunan’da vatandaşlara bazı siyasi haklar tanınsa da temel hak ve özgürlükler oldukça sınırlıydı. Üstelik tanınan bu hakların, günümüzdeki insan hakları anlayışıyla örtüştüğü de tartışmalıdır. Zira o dönemde yalnızca vatandaşlar belirli haklara sahipken; köleler, kadınlar ve yabancılar bu hakların tamamen dışında bırakılmıştır. Buna rağmen, insan hakları ve özgürlükleri düşüncesi, temelleri açısından Eski Yunan ve Roma uygarlıklarıyla güçlü bir tarihsel bağa sahiptir.⁸ Nitekim özel hayata saygı hakkı bağlamında incelendiğinde, Eski Yunan ve Roma dönemlerinde bu alanda bazı düzenlemelerin bulunduğu görülmektedir. Örneğin Eski Roma hukukunda, kişinin onuruna, haysiyetine veya beden bütünlüğüne yönelik hukuka aykırı saldırılar, ‘iniuria’ adı altında özel bir suç olarak düzenlenmiştir.⁹ Benzer şekilde Eski Yunan’da da iniuria’ya yakın nitelikte olan ve kişilerin maddi-manevi bütünlüğünü korumayı amaçlayan, ihlali durumunda dava hakkı tanıyan ‘contumelia’ kavramı yer almaktadır.¹⁰

Antik dönemde görülen ilk örneklerin ardından, insan hakları düşüncesinin evrimi özellikle felsefi yaklaşımlarla derinleşmiştir. İnsan haklarının gelişiminde felsefenin önemli bir rolü olmuştur. Örneğin, 1600’lü yıllarda ortaya çıkan tabii hukuk (doğal hukuk) akımı, insanların yalnızca insan olmaları nedeniyle bazı hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu anlayışa göre, söz konusu haklara devletin müdahale etmesi mümkün değildir. Çünkü bu hak ve özgürlükler doğuştan gelir; yani devlet tarafından verilmemiştir ve dolayısıyla geri alınamaz.¹¹

İnsan haklarının gelişim süreci incelendiğinde, yalnızca insan olmaları nedeniyle bireylerin yaşam hakkı, ifade özgürlüğü ve özel hayata saygı gibi temel haklara sahip oldukları kabul edilmektedir. Ancak bu hakların hukuk düzeninde yer bulması, uzun bir tarihsel ve toplumsal mücadele sürecinin sonucudur. Tarihsel olarak, hukuk sistemleri öncelikle bireyin maddi varlığını—örneğin yaşam hakkı ve beden bütünlüğünü—koruma altına almıştır. Buna karşın, manevi varlıkların korunması ve özel hayata saygı hakkının açık şekilde tanınması daha sonraki dönemlerde gelişmiştir.

⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 10. Baskı, Ekin Basım, Bursa, 2018, s. 404.

⁹ Alaz Tarhan, *Roma Hukuku'nda Iniuria*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 17.

¹⁰ Burak Tekin, *a.g.e.*, s. 19.

¹¹ Gözler, *a.g.e.*, s. 406-407.

Bu nedenle, özel hayata saygı hakkı başlangıçta dolaylı yollarla korunmuş; bireyin kimliği, adı, mektubu ya da resmi gibi mahremiyet unsurları zamanla hukuki güvence altına alınmıştır. Nitekim “1776 tarihli Amerikan Virginia Haklar Bildirisi” ile “1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” gibi erken dönem insan hakları belgelerinde, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı açıkça düzenlenmemiştir. Bu durum, söz konusu hakkın tarihsel gelişim içinde sonradan tanınan bir hak olduğunu göstermektedir.¹² Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, bugünkü anlamıyla daha yakın bir tarihte şekillenmiştir.

18. ve 19. yüzyıllarda birey kavramının gelişmesiyle birlikte, özel hayatın korunması da giderek önem kazanmıştır. Sanayileşmenin ilerlemesi, şehirleşmenin hız kazanması ve kitle iletişim araçlarının gelişerek haberleşmeyi kolaylaştırmasıyla birlikte, bireylerin özel hayatlarının ihlal edilme riski artmıştır. Bu gelişmeler özellikle kimlik bilgileri, şöhret sahibi kişilerin mahremiyetleri ve özel yazışmalar (örneğin mektuplar) gibi alanlarda kişisel verilerin ve özel yaşamın korunmasını zorunlu hâle getirmiştir.¹³ Söz konusu dönemde özel hayatın korunması, özellikle ABD ve Fransa’da ‘right to privacy’ kavramı çerçevesinde önem kazanmıştır.¹⁴ Örneğin, 1800’lerin sonunda ABD’de Eastman Kodak şirketi tarafından taşınabilir fotoğraf makinelerinin üretilmesiyle birlikte gazetecilik ve fotoğrafçılık alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yarattığı mahremiyet ihlali endişeleri üzerine, “Samuel D. Warren” ve “Louis D. Brandeis”, özel hayatı hukuki bir hak olarak ele alan ve bu alandaki ilk sistematik çalışma niteliğini taşıyan ‘The Right to Privacy’ başlıklı makaleyi kaleme almış; söz konusu makale 1890 yılında “Harvard Law Review”de yayımlanmıştır.¹⁵

Bireyin özel yaşamına yönelik tehditlerin ötesinde, insan haklarını küresel ölçekte tehdit eden en yıkıcı olgulardan biri savaşlardır; öyle ki, bu yıkımlar aynı zamanda insan haklarının gelişim sürecini de derinden etkilemiştir. Devletler arası

¹² Burak Tekin, *a.g.e.*, s. 20.

¹³ Ali Korkmaz, "İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C: 16, S. Özel Sayı I, s. 100.

¹⁴ Mehmet Gökay Akça, "Özel Hayatın Alanı ve Sınırlar", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 2022, C: 6, S: 33, s. 119.

¹⁵ Has, *a.g.e.*, s. 210.

uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülemediği durumlarda, çoğu zaman savaş kaçınılmaz hale gelmektedir. Oysa savaş, yalnızca askeri çatışma değil; aynı zamanda insanlık onuru ve temel haklar açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Yaşam hakkının ihlali, işkence, insanlık dışı muamele, zorla göç ve yerinden edilme gibi birçok hak ihlali savaşların doğrudan sonuçları arasındadır.¹⁶ Savaşlar, yalnızca çatışma döneminde değil, sonrasında da bireyler ve toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Tarih boyunca savaşların, toplumsal yapıyı ve birey yaşamını derinden sarstığı sayısız örnekle görülmüştür. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları, insan hakları ihlallerinin boyutunu açıkça ortaya koymuş ve uluslararası toplumu daha etkin bir koruma sistemi geliştirmeye zorlamıştır. Savaşların etkisi yalnızca çatışmalarla sınırlı kalmayıp uzun yıllar sürebilmekte; bu nedenle barışçıl çözüm yolları ve uluslararası iş birlikleri hayati önem taşımaktadır. Nitekim insan hakları, II. Dünya Savaşı'na kadar büyük ölçüde devletlerin iç hukuk meselesi olarak değerlendirilmişken, savaş sırasında yaşanan ağır ihlaller bu yaklaşımı değiştirmiş ve insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasını zorunlu hale getirmiştir.¹⁷ Bu doğrultuda, devletler ve diğer aktörler uluslararası düzeyde iş birliği yaparak, insan hakları ve temel özgürlükleri küresel ölçekte güvence altına alacak uluslararası kuruluşlar oluşturmuştur. Bu kuruluşlar aracılığıyla, insan haklarına ilişkin birçok uluslararası sözleşme ve belgeye taraf olunmuştur.¹⁸ Özel hayata saygı hakkı da aşağıda ayrıntılı biçimde incelenecek olan insan haklarına dair uluslararası hukuki belgelerde yer almak suretiyle uluslararası alanda tanınmış; bu süreçte geçirdiği evrimle birlikte günümüzde daha kapsamlı ve etkin bir koruma alanına kavuşmuştur.

1.2. Uluslararası Sözleşmelerde Özel Hayata Saygı Hakkı

1.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)

Dünya barışının sağlanabilmesi, insan haklarının uluslararası düzeyde etkin biçimde korunmasını zorunlu kılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı gibi yıkıcı bir felaketin yeniden yaşanmaması amacıyla, 1945'te "Birleşmiş Milletler (BM)" kurulmuş ve aynı

¹⁶ Oğuz Dönmez, "İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1985, C: 3, S: 3, s. 231.

¹⁷ Ağkoç, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁸ Akça, *a.g.e.*, s. 119.

tarihte BM Şartı yürürlüğe girmiştir.¹⁹ Bu Şart ile insan haklarının uluslararasılaşması hedeflenmiştir. Her ne kadar BM Şartı'nın amacı insan haklarını güvence altına almak olsa da belgede insan hakları kavramına sınırlı şekilde yer verilmesi, devletlerin bu konudaki sorumluluklarının açık biçimde tanımlanmaması ve hakların içeriğine dair net hükümlerin bulunmaması, uluslararası toplumun eleştirilerine yol açmıştır. Bu eleştiriler üzerine BM, insan haklarını daha kapsamlı ve ayrıntılı şekilde düzenlemek amacıyla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul etmiştir.²⁰

İHEB, özel hayatın gizliliğinden bahseden ilk uluslararası belge niteliğindedir ve özel hayatın gizliliğine ilişkin yapılan diğer hukuki düzenlemelere örnek olmuştur.²¹ Teknolojik gelişmeler ve devletlerin bu alanda yaptığı ulusal düzenlemeler, özel hayatın gizliliğine verilen önemin artmasını sağlamıştır. Bu nedenle, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin hazırlık sürecinde özel hayatın gizliliğine ilişkin bir maddenin yer alıp almaması yönünde bir tartışma yaşanmamıştır. Ancak madde içeriği konusunda çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, özel hayatın gizliliği yalnızca beden muayenesi, yazışmaların korunması gibi sınırlı alanlarla değil; daha geniş ve kapsayıcı bir anlayışla, şemsiye niteliğinde bir hak olarak düzenlenmiştir.²² Sonuç olarak İHEB m.12'ye göre "*Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.*" Özel hayatın gizliliği bağlamında, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni evrensel ve bölgesel düzeyde somutlaştıran Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin incelenmesi gerekmektedir.²³

1.2.2. BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

¹⁹ Birleşmiş Milletler Antlaşması, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, Erişim Tarihi (17.04.2025).

²⁰ Çimen, Ali Said, "Birleşmiş Milletler İkiz Sözleşmeleri ve İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024, C: 29, S: 50, s. 154-157.

²¹ Akça, a.g.e., s. 120.

²² Sezen Kama Işık, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Açtığı Yolda Özel Yaşam ve Kavramın Sonraki İnsan Hakları Belgelerine Etkisi", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 10, S: 1, s. 222-226.

²³ Kama Işık, a.g.e., s. 226.

Birleşmiş Milletler tarafından insan haklarının tanınması ve korunması amacıyla kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, bir BM Genel Kurulu kararı niteliğinde olduğundan hukuken bağlayıcı değildir ve doğrudan bir denetim mekanizması öngörmemektedir.²⁴ Bu eksikliği gidermek amacıyla, BM tarafından Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi hazırlanmış ve bu Sözleşme ile birlikte İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur. Komite'nin temel görevi, Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklere taraf devletlerin ne ölçüde riayet ettiğini denetlemektir.²⁵ Bu denetim üç temel mekanizma üzerinden yürütülmektedir: raporlama, devlet başvurusu ve bireysel başvuru yolları. Uygulamada en sık başvuru yapılan yöntem raporlama olup, taraf devletler belirli aralıklarla insan hakları uygulamalarına ilişkin raporlar sunmakta; Komite ise bu raporlar hakkında değerlendirmelerde bulunarak görüşlerini açıklamaktadır. Ancak Komite tarafından yapılan değerlendirmeler tavsiye niteliğinde olup hukuken bağlayıcı değildir.²⁶ İnsan Hakları Komitesi, raporlama, devlet ve bireysel başvuru yollarıyla taraf devletleri izlemektedir; ancak kararlarının tavsiye niteliğinde olması, denetim gücünü sınırlamaktadır. Bu nedenle Komite, bağlayıcı yaptırımlara sahip etkili bir denetim mekanizması olarak değerlendirilememektedir.²⁷

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 17. maddesinde, özel hayatın gizliliği güvence altına alınmış; bu gizliliğe yönelik müdahalelere karşı herkesin hukuki korumadan yararlanma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.²⁸ İnsan Hakları Komitesi'nin içtihatları incelendiğinde, özel hayat kavramının oldukça geniş yorumlandığı; cinsel kimlik, hükümlülerin haberleşme hakkı ve iklim değişikliği kaynaklı zorunlu göç gibi konuların da bu kapsamda değerlendirildiği görülmektedir.²⁹

²⁴ Fazıl Sağlam, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2019, C: 25, S: 2, s. 1238.

²⁵ Ahmet Bayram Ahmetoğlu, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi", https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1004202316203956_inhakdergi3_inhakdergi3.pdf, Erişim Tarihi (08/04/2025), s. 54,55.

²⁶ Ahmet Bayram Ahmetoğlu, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi", https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1004202316203956_inhakdergi3_inhakdergi3.pdf, Erişim Tarihi (08/04/2025), s. 54,55.

²⁷ Akça, *a.g.e.*, s. 121.

²⁸ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, m.17, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>, Erişim Tarihi (04.05.2025).

²⁹ Kama Işık, *a.g.e.*, s. 228.

Örneğin *Ioane Teitiota / Yeni Zelanda* kararında, başvuran, ikamet ettiği Kiribati Cumhuriyeti'nde küresel ısınmanın yol açtığı deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle Yeni Zelanda'ya sığınmıştır. Ancak kendisi ve ailesi hakkında sınır dışı kararı verilmiştir. Bunun üzerine başvuran, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ne başvuruda bulunmuştur. Komite, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca Komite, ciddi çevresel tehditlerin bireylerin refahını olumsuz etkileyebileceğini, kişileri yaşadıkları yerin sunduğu yaşam koşullarından mahrum bırakabileceğini ve bu durumun özel hayata saygı hakkını da tehlikeye atabileceğini ifade etmiştir.³⁰

1.2.3. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi

Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi, kalıcı bir barış ortamı sağlamak, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını korumak amacıyla, "Londra Anlaşması" ile on Batı Avrupa ülkesi tarafından kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, 1952'de yürürlüğe giren "İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi", diğer adıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), kabul edilmiştir.³¹ İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ni örnek alan ve onun amaçlarını bölgesel düzeyde gerçekleştirmeyi hedefleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İHEB'ten farklı olarak, bireylerin doğrudan başvuru yapabildiği ve bağlayıcı kararlar alabilen kendine özgü bir denetim mekanizması öngörmektedir.³² AİHS'nin denetim mekanizması olan AİHM, sürdürülebilirlik ve güvence anlamında BM tarafından geliştirilen denetim mekanizmaları dahil birçok mekanizmadan daha başarılı olmuştur.³³ Zira bireyler, bireysel başvuru mekanizması sayesinde uluslararası düzeyde hak arama yetkisi kazanmış; bu sayede korunan haklara yönelik müdahaleler,

³⁰ *Ioane Teitiota / Yeni Zelanda*, Concerning Communication No: 2728/2016, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2020/en/123128>, Erişim Tarihi (03.05.2025), aktaran Kama Işık, *a.g.e.*, s. 229.

³¹ Avrupa Konseyine Genel Bir Bakış, <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/avrupa-konseyine-genel-bir-bakis27022020030011>, Erişim Tarihi (08/04/2025).

³² Kama Işık, *a.g.e.*, s. 236.

³³ M. Fatih Çınar, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Düzenlenen Haklar ve 'Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı'", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2022, C: 4, S: 1, s. 105.

hukuki yaptırımlarla karşılık bulmuştur.³⁴ AİHS m.8 ile güvence altına alınan özel hayata saygı hakkı, AİHM içtihatlarıyla geniş bir çerçevede yorumlanmakta; fiziksel ve psikolojik bütünlükten kişisel verilerin korunmasına, kimlik ve sosyal ilişkilere kadar birçok unsuru kapsamaktadır. Mahkeme, Sözleşme'yi 'yaşayan bir belge' olarak kabul ederek teknolojik ve toplumsal gelişmelere göre maddenin kapsamını güncellemektedir. Ayrıca AİHM, devletlere hem müdahaleden kaçınma hem de bireyleri üçüncü kişilere karşı koruma yükümlülüğü yüklemektedir. AİHS m.8'in kapsamı ve içeriği aşağıda ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.2.4. Özel Hayata Saygı Gösterilmesi Hakkı Üzerine Kuzey Ülkeleri Hukukçularının Kongresi

Kuzey ülkeleri hukukçuları ve diğer ülkelerden gelen hukuk uzmanları, 1967'de bir araya gelerek özel hayata saygı hakkının önemini, hukuki niteliğini, içeriğini, sınırlama gerekçelerini tartıştıkları bir kongre düzenlemişlerdir.³⁵ Bu kongrede, özel hayata saygı hakkı, bu hakka ilişkin İHEB m.12, BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.17, AİHS m.8 gibi hukuki düzenlemeler referans alınarak akademik ve bilimsel ölçütlerle tartışılmıştır. Özetle Kongre'de, özel hayata saygı hakkının temel bir hak olarak devlete ve diğer kişilere karşı korunması gerektiğinin ve kişinin maddi, manevi, entelektüel bütünlüğüne yönelik saygı gösterilmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır.³⁶ Kongrede özel hayata saygı hakkının, ulusal güvenlik, suçun önlenmesi, kamu düzeni, ülkenin ekonomik refahı, kamu sağlığı gibi gerekçelerle sınırlandırılması da detaylı bir şekilde tartışılmıştır.³⁷

1.3. Türk Hukukunda Özel Hayata Saygı Hakkı

1.3.1. 1982 Anayasası Öncesi Dönem

Özel hayata saygı hakkının korunmasına yönelik düzenlemelere Osmanlı Devleti'nde de rastlanmaktadır. Bu hak, klasik dönemde şer'î ve örfî hukuk kuralları

³⁴ Akça, *a.g.e.*, s. 120.

³⁵ Süheyl Donay, "Özel Hayata Saygı Gösterilmesi Hakkı Üzerine Kuzey Ülkeleri Hukukçularının Kongresi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1974, C: 39, S: 1-4, s. 439-442.

³⁶ Akça, *a.g.e.*, s. 121.

³⁷ Donay, *a.g.e.*, s. 441-444.

çerçevesinde; Tanzimat döneminde ise özellikle konut dokunulmazlığı ile bağlantılı olarak kanunnameler aracılığıyla düzenlenmiştir. Özel hayatın gizliliğine yönelik müdahaleler, tazir cezası ile yaptırıma bağlanmıştır. Nitekim Fatih Kanunnamesi'nin 41. maddesinde, bir kişinin özel yaşamını veya haremını izleyen kimsenin para cezasıyla cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.³⁸ Ayrıca, 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda da konut dokunulmazlığının ihlali yaptırıma bağlanmıştır. Bu hükmeye göre, konut dokunulmazlığını ihlal eden kişilerin ister kamu görevlisi ister özel şahıs olsun, ayırım gözetilmeksizin cezalandırılması öngörülmüştür.³⁹ Özel hayatın gizliliğine ilişkin anayasal güvence ise 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile sağlanmıştır. Kanun-i Esasi m.22'ye göre “*Memalik-i Osmaniye’de herkesin mesken ve menzili taarruzdan masundur. Kanunun tayin eylediği ahvalden maada bir sebeple hükümet tarafından cebren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez.*”

1924 Anayasası'nın “Türklerin Hukuku Ammesi” başlıklı 5. bölümünde, kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı ve haberleşmenin gizliliği farklı maddelerde düzenlenmiştir. Buna karşılık, hak ve özgürlüklerin daha ayrıntılı biçimde ele alındığı 1961 Anayasası'nda, bireyin özel alanını da kapsayacak şekilde temel hak ve özgürlüklerin vazgeçilemez ve devredilemez nitelikte olduğu açıkça vurgulanmıştır.⁴⁰ 1961 Anayasası, özel hayatın korunması açısından önemli bir dönüm noktasıdır; zira bu hak ilk kez temel hak statüsünde anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 15. maddesinde özel hayatın gizliliği, 16. maddesinde konut dokunulmazlığı ve 17. maddesinde haberleşme hürriyeti düzenlenerek koruma altına alınmıştır.⁴¹

1.3.2. 1982 Anayasası ve Özel Hayatın Gizliliği

1982 Anayasası'nın 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ‘insan haklarına saygılı’ bir devlet olduğu vurgulanmıştır. 4. maddeyle getirilen koruma sayesinde, 2. madde değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez. Anayasa'nın 2. maddesi,

³⁸ Artukoğlu, Muhammed Necat. “İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C: 25, S: 2, s. 294,295.

³⁹ Seda Örsten Esirgen, "Osmanlı Hukukunda Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C: 65, S: 4, s. 2327.

⁴⁰ Bilal Tunç, "Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası'nın Yeri ve Önemi", *Karadeniz Araştırmaları*, 2020, C: 17, S: 67, s. 673.

⁴¹ Akça, *a.g.e.*, s. 123.

Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olduğunu hükme bağlayarak, tüm anayasal düzenin temelini oluşturur. Bu yönüyle, doğrudan bir hiyerarşik üstünlük taşımasa da, diğer anayasa hükümlerinin yorumlanmasında belirleyici bir referans noktasıdır ve insan haklarının anayasal düzeydeki güvencesini pekiştirir.⁴² Bu doğrultuda Anayasa'nın 12. maddesinde, "*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.*" hükmüne yer verilerek, insan haklarının taşıdığı mutlak değer açıkça vurgulanmıştır. Bu maddeyle her bireyin sırf insan olması nedeniyle doğuştan bazı temel haklara sahip olduğunun ve insan onurunun evrensel bir değer olduğunun altı çizilmiştir.

Özel hayatın gizliliği hakkı, 1982 Anayasası'nda farklı maddelerde güvence altına alınmıştır. "Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması" üst başlığı altında; özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı (m.20), konut dokunulmazlığı (m.21) ve haberleşme hürriyeti (m.22) sırasıyla düzenlenmiştir.⁴³ Anayasa'nın 20. maddesine göre "*Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.*" Bu kapsamda, 1982 Anayasası'nın 20. maddesinin metninden de anlaşılacağı üzere, bireysel hayat ile aile hayatı birlikte değerlendirilerek kişinin özel hayatını oluşturmaktadır. Ayrıca maddenin içeriği incelendiğinde, kişisel verilerin korunmasının da özel hayatın ayrılmaz bir parçası olarak ele alındığı görülmektedir.⁴⁴

1.4. Özel Hayat Kavramı ve Kuramsal Temelleri

1.4.1. Özel Hayat: Kavramsal Bir İnceleme

Özel hayat kavramına ilişkin üzerinde uzlaşılan açık ve kesin bir tanım bulunmamaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, özel hayat kavramı oldukça geniş bir içeriğe sahiptir ve tüm unsurlarını kapsayacak şekilde

⁴² Mehmet Merdan Hekimoğlu, "1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, C: 5, S: 7, s. 57.

⁴³ Akça, *a.g.e.*, s. 123.

⁴⁴ Mehmet İlteriş Öztürk, *Türk Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Sınırları ve Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 43-44, 65-66.

tanımlanması oldukça güçtür.⁴⁵ Ancak bu belirsizlik, sürekli değişen dünyada özel hayata saygı hakkının kapsamının esnek biçimde genişletilmesine ve yeni gelişmelere uyum sağlanmasına imkân tanımaktadır. Nitekim bu sayede bireyler, çevrimiçi ortamda dahi özel hayatlarına saygı gösterilmesini talep edebilmektedir.⁴⁶

Bu doğrultuda, kavramın sınırlarının net olmaması, tanımsal çabalara engel teşkil etmemekte; aksine, farklı yaklaşımlarla genel çerçeveler oluşturulmasına imkân tanımaktadır. Özel hayat kavramının tüm unsurlarını kapsayan bir tanım yapmak güç olsa da genel bir tanım yapılması mümkündür. Nitekim doktrinde, özel hayata saygı hakkı Şen tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: “*Kişinin özünde tasarruf hakkına sahip olması nedeniyle başkaları tarafından bilinmesini istemediği ve hukuk tarafından gizliliği ve korunması temel bir şahsiyet hakkı olarak kabul edilmiş faaliyetlerin oluşturduğu alan.*”⁴⁷

Her ne kadar özel hayat kavramına ilişkin üzerinde uzlaşılan, kesin ve kapsamlı bir tanım bulunmasa da bu durum özel hayata saygı hakkının temel bir insan hakkı olduğu gerçeğini değiştirmez. İster tanınmış bir kişi olsun ister sıradan bir birey, herkesin özel yaşamına saygı gösterilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, hukukun üstünlüğünü benimsemiş demokratik devletler, bireylerin özel hayatını yalnızca ihlallerden korumakla kalmamalı, aynı zamanda bu hakkı etkin bir biçimde güvence altına almalıdır. Özel hayat kavramının sınırlarının net olmaması, uygulamada farklı yorumlara yol açmakta ve bu durum öğretide çeşitli kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu teoriler, özel hayatın kapsamını daha iyi anlamaya ve yorumlamaya katkı sağlamaktadır.

1.4.2. Özel Hayat Kavramına İlişkin Teoriler

⁴⁵ Ursula Kilkelly, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı – Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019113948ozel_hayat.pdf, Erişim Tarihi (07.05.2025), s. 16-17.

⁴⁶ Ayhan Bozlak, "Kamusal Bağlamda Özel Hayatın Korunması: ABD Federal Yüksek Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması Arasında Mukayeseli Bir İnceleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013, S: 109, s. 208.

⁴⁷ Ersan Şen, *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, 1. Baskı, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1996, s. 8'den akt. Ramazan Keklik, *Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 10.

Özel hayat kavramını açıklamaya yönelik geliştirilen teorilerden ilki, öğretide sıkça atıf yapılan “Üç Alan Teorisi”dir. Bu teoriye göre bireyin yaşam çevresi üç ayrı alana ayrılmaktadır: “kamuya açık alan”, “özel alan” ve “gizli alan”.⁴⁸ Kamuya açık alan, kişinin herkes tarafından bilinen yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu alanın bilinirliği ya olayların kamusal alanda gerçekleşmesinden ya da bireyin belirli ölçüde açıklamayı tercih etmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁹ Kişinin bir konferansa katılması veya bir maça gitmesi, kamusal alanda bulunmasına örnek teşkil eder. Zaten kamuya açık alan, herkes tarafından bilinen bir alan olduğundan; bu alanla ilgili bilgilerin açıklanmasında, kişinin şeref, haysiyet ve diğer temel haklarına zarar verilmediği sürece hukuka aykırılık söz konusu değildir.⁵⁰ Kişinin bir diğer yaşam alanı ise özel alandır. Özel hayat, kamuya açık alan ile gizli alan arasında yer almakta olup, bu alanda gerçekleşen olaylar genellikle kişinin yakın çevresiyle ya da uygun gördüğü kişilerle paylaşılmaktadır.⁵¹ Bu teoriye göre son yaşam alanı ise gizli alandır. Mektuplar, aile yaşantısı ve sağlık bilgileri gibi yalnızca kişinin kendisi tarafından bilinen ya da paylaşılması istenmeyen bilgiler bu alana dâhil edilmektedir.⁵² Bu alan, “yalnız kalma hakkı” ya da kişinin “mahremiyet alanı” olarak da ifade edilmekte olup her türlü dış müdahaleden korunması gereken bir alan olarak değerlendirilmektedir.⁵³ Anlaşılacağı üzere, kişiler gizli alanlarının aleni hâle gelmesini ve kolay erişilebilir olmasını istemezler. Bu alanda bireylerin yalnızca kendilerine ait sınırları bulunmakta olup, bu sınırlar genellikle yalnızca güvendikleri bir ya da birkaç kişiyle paylaşılmaktadır. Ancak bu sınırlı paylaşım, söz konusu alanın gizli niteliğini ortadan kaldırmaz.⁵⁴ Üç alan teorisi, bireyin yaşamını kamuya açık alan, özel alan ve gizli alan olmak üzere üç katmanlı bir yapıda ele almaktadır. Özel hayata saygı hakkı ise bu alanların tamamını, genelden özele doğru—yani kamuya açık alandan gizli alana kadar—kapsamaktadır.

⁴⁸ Zahit İmre, "Şahsiyet Haklarından Şahsın Özel Hayatının ve Gizliliklerinin Korunmasına İlişkin Meseleler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1974, C: 39, S: 1-4, s. 148.

⁴⁹ Hakkı Mert Doğu, "Yalnız Kalma Hakkı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2024, C: 30, S: 1, s. 342.

⁵⁰ İmre, *a.g.e.*, s. 149.

⁵¹ Fatih Selami Mahmutoğlu, "Ceza ve Ceza Yargılama Hukukunda Özel Yaşam", *Kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği Başkanları Anısına Panel*, 18 Ekim 2008, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2009, s. 16.

⁵² Doğu, *a.g.e.*, s. 343,344.

⁵³ Mahmutoğlu, *a.g.e.*, s. 16,17.

⁵⁴ İmre, *a.g.e.*, s. 149.

Diğer bir ifadeyle, kişinin ister dış dünyaya açtığı yönleri isterse tamamen mahrem tuttuğu alanları olsun, tamamı özel hayata saygı hakkının koruması altındadır.⁵⁵

Bununla birlikte, doktrinde üç alan teorisinin hayatın karmaşık ve dinamik yapısını tam anlamıyla yansıtamaması eleştirilmektedir. Ayrıca, bu üç alanın ayırımında bireyin sübjektif algısının mı yoksa objektif ölçütlerin mi esas alınacağına ilişkin belirsizlikler, teorisinin uygulama açısından zayıf yönleri arasında gösterilmektedir.⁵⁶

Üç alan teorisinin yanında, hukuk doktrininde bu alanların sayısını artıran ya da azaltan farklı teoriler de bulunmaktadır. Örneğin, “özel hayat ve kamusal hayat teorisi”ne göre bireyin yaşamı iki alana ayrılmaktadır: herkes tarafından bilinen, aleni nitelikteki kamusal hayat ve bu alanın dışında, genellikle yakın çevresiyle paylaştığı özel hayat. Bu teoriyi üç alan teorisinden ayıran temel fark, üç alan teorisinde ayrı kategoriler olarak ele alınan özel hayat ile gizli hayatın, bu yaklaşımda tek bir özel hayat kavramı altında birleşmesidir.⁵⁷

Özel hayat kavramını açıklamaya yönelik bir diğer yaklaşıma göre ise bireyin yaşam çevresi dört alana ayrılmaktadır: içten dışa doğru özel hayat, aile hayatı, meslek hayatı ve kamusal hayat.⁵⁸ Özel hayat ve kamusal hayat kavramları yukarıda ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Bunun yanında yine bu teoriye göre, kişinin aile hayatı ve meslek hayatı da vazgeçilmez yaşam alanları arasında yer almaktadır. Meslek hayatı; defterler, müşteri kayıtları, mesleki sırlar gibi yalnızca iş çevresiyle veya uygun görüldüğü takdirde yakın çevreyle paylaşılacak bilgi ve olayları kapsamaktadır. Aile hayatı ise, kişinin sadece aile fertleriyle paylaştığı özel bilgi ve ilişkiler bütününe ifade etmektedir.⁵⁹ Bu teorilerin çeşitlenmesinin temel nedeni, bireyin yaşam çevresinin;

⁵⁵ Mahmutoğlu, *a.g.e.*, s. 16.

⁵⁶ Doğu, *a.g.e.*, s. 343-344.

Heinz Hausheer ve Regina E. Aebi-Müller, *Das Personenrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*, 4. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2016, s. 198.

⁵⁷ Öztürk, *a.g.e.*, s. 6.

⁵⁸ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 100.

⁵⁹ Akça, *a.g.e.*, s. 130.

toplumların mahremiyet anlayışına, zamana, mekâna ve kişinin sosyal konumuna göre değişkenlik göstermesidir.⁶⁰

Yukarıda belirtilen teoriler, özel hayat kavramını kamusal alan ve özel alan ayırımına dayalı, mekânsal temelli bir yaklaşımla ele almaktadır. Ancak günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve insan ilişkilerinin giderek karmaşıklaşması, bu ayırımın işlevselliğini büyük ölçüde azaltmaktadır. Nitekim bireyler, kamusal alanda bulunsalar dahi özel hayatlarının korunmasını talep etme hakkına sahip olmalıdır.⁶¹ Bu noktada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin özel hayat değerlendirmelerinde başvurduğu önemli ölçütlerden biri olan "makul saygı beklentisi" teorisi devreye girmektedir. Bu yaklaşıma göre, bireyin özel yaşamının korunup korunmayacağı, o kişinin bu gizliliğe dair beklentisinin toplum tarafından makul bulunup bulunmadığına bağlıdır. Eğer kişi, içinde bulunduğu bağlamda özel yaşamına dair bir gizlilik beklentisi göstermemişse, bu durum söz konusu alanı paylaşmakta sakınca görmediği şeklinde yorumlanabilir. Kısaca, bir müdahaleye karşı bireyin özel hayatına saygı talebi varsa ve bu talep toplum nezdinde makul olarak değerlendirilebiliyorsa, makul saygı beklentisi geçerlilik kazanır.⁶²

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, birey kamusal alanda bulunsa dahi özel hayatı korunmalı ve bu alana saygı gösterilmelidir. Mahkeme, bu değerlendirmede "makul saygı beklentisi" kriterinden yararlanmaktadır. Bu ölçüt sayesinde, bireylerin özel hayatı kamusal alanda dahi geniş bir koruma kapsamına alınmaktadır.⁶³ Bu duruma *Copland / Birleşik Krallık* kararı örnek olarak gösterilebilir. Başvuran, devlet yönetimindeki bir eğitim kurumunda müdürün şahsi yardımcısı olarak çalışırken; telefon görüşmeleri, elektronik yazışmaları ve internet kullanımı kendisine herhangi bir bildirim yapılmaksızın izlenmiştir. Hükümet, bu izlemenin amacının kurum araçlarının şahsi kullanımını önlemek olduğunu savunmuşsa da AİHM, başvuranın bilgilendirilmediğini ve işyerindeki iletişimlerinin özel hayat kapsamında değerlendirilebileceğini belirterek, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal

⁶⁰ Emine Gümüş Böke, "İslâm Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet)", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, C: 5, S: 9, s. 243.

⁶¹ Has, *a.g.e.*, s. 228.

⁶² Öztürk, *a.g.e.*, s. 6-7.

⁶³ Has, *a.g.e.*, s. 228.

edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu sonuca ulaşırken başvuranın makul saygı beklentisini esas almıştır.⁶⁴ AİHM, makul saygı beklentisi ilkesini özel hayatın kapsamını değerlendirmede önemli bir araç olarak kullanmakta, ancak bunu tek ve mutlak ölçüt olarak görmemektedir. Bu kriterin yanında, olayın koşulları, müdahalenin niteliği gibi başka unsurlar da dikkate alınmaktadır. Söz konusu diğer kriterler ise aşağıda genel değerlendirme içerisinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.⁶⁵

Özel hayatın kapsamını açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar önemli olmakla birlikte, AİHM'nin konuya ilişkin tutumu uygulama bakımından belirleyici niteliktedir. Mahkeme, özel hayat kavramını bireylerin dış dünyada da korunmasını sağlayacak şekilde geniş yorumlamakta ve bu hakkın sadece mahrem alanla sınırlı tutulamayacağını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda AİHM, kapsamı geniş olan bu hakkı kesin ve sınırlandırıcı biçimde tanımlamayı reddetmekte; böyle bir tanımın, hakkın esnek yapısıyla bağdaşmadığını kabul etmektedir.⁶⁶ AİHM'e göre, özel hayat kavramını yalnızca kişinin sınırları, iç dünyası ve yakın çevresiyle sınırlı tutmak yeterli değildir. Bu kavram, mahremiyet anlayışından daha geniş bir şekilde yorumlanmalı ve bireyin hem kendi iç dünyasında özgürce yaşama hakkını hem de dış dünyayla ilişki kurma ve bu ilişkileri geliştirme özgürlüğünü kapsamalıdır.⁶⁷ Zira insanlar sosyal varlıklardır ve yaşamlarını yalnızca iç dünyalarıyla sınırlı tutmaksızın dış dünyada da sürdürmektedirler. Bu nedenle, özel hayata saygı hakkı yalnızca bireyin mahremiyetini değil; aynı zamanda dış dünyadaki varlığını koruma, diğer bireylerle ilişki kurma ve bu ilişkileri geliştirme özgürlüğünü de güvence altına almalıdır.⁶⁸ Sonuç olarak, AİHM özel hayat kavramını; bireyin kişisel kimliğini özgürce şekillendirebildiği, toplumsal ilişkiler kurabildiği ve dış dünyayla etkileşimde bulunabildiği geniş bir yaşam alanı

⁶⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Copland / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 62617/00, 03/04/2007, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-79996%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

⁶⁵ Has, *a.g.e.*, s. 230.

⁶⁶ Enes Kethüda, "Bireysel Başvuru Mekanizmalarında Özel Yaşama Saygı Hakkı- Çalışma Hakkı İlişkisi", *Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2025, C: 3, S: 1, s. 114.

⁶⁷ Kama Işık, *a.g.e.*, s. 232.

⁶⁸ Akça, *a.g.e.*, s. 118.

olarak değerlendirmekte, bu yönüyle mahremiyet kavramının ötesine geçen bir anlam yüklemektedir.⁶⁹

1.5. Özel Hayata Saygı Hakkı: Yükümlülükler ve Haklar Arası Etkileşim

1.5.1. Özel Hayata Saygı Hakkı: Hukuki Statüsü ve Devletin Yükümlülükleri

İnsan, sosyal bir varlık olarak hem bireysel gelişimini sürdürmeye hem de dış dünyayla ilişki kurmaya ihtiyaç duyar. Bu etkileşim içinde birey, kimliğini oluşturur kendini ifade eder ve toplumsal yaşamda yer alır. Ancak toplum içinde varlık gösterirken, yaşamının bazı yönlerini yalnızca kendine ya da sınırlı bir çevreye ait kılmak isteyebilir. Bu mahremiyet ihtiyacı, kişisel bütünlüğün korunması ve psikolojik denge açısından meşru bir taleptir. Özel hayat, yalnızca bireyin iç dünyasını değil; aynı zamanda onun özgürce gelişmesini ve dış dünyayla ilişkilerini denetleyebilmesini de kapsar. Bu nedenle özel hayat hem ulusal hem de uluslararası hukuk tarafından temel bir hak olarak korunmaktadır.

Anayasa m.12'ye göre “*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.*” Bu madde, bireyin üzerinde sahip olduğu mutlak nitelikteki kişilik haklarını konu edinmektedir. Özel hukuk bağlamında, özel hayata saygı hakkı da kişilik hakkı kapsamında değerlendirilir. Nitekim kişilik hakları, mutlak hak niteliği taşıdığından herkese karşı ileri sürülebilir ve başkalarının bu haklara müdahale etmemesi talep edilebilir. Kişilik hakları öyle bir öneme sahiptir ki yalnızca üçüncü kişilerin eylemlerine karşı değil, bazen bizzat hak sahibinin kendi fiillerine karşı da korunmaktadır.⁷⁰ Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 28. maddesine⁷¹ göre, kişilik tam ve sağ doğumla başlar. Kişilik haklarının kullanımı ise kişiye sıkı sıkıya bağlıdır; bu nedenle devredilemez ve kural olarak başkaları aracılığıyla

⁶⁹ Ivana Roagna, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi Yayını, Strasbourg, 2012, <https://rm.coe.int/16806f15ae> Erişim Tarihi (03.05.2025), s.12.

⁷⁰ Mustafa Dural ve Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku Cilt 1: Temel Kavramlar ve Medeni Kanun'un Başlangıç Hükümleri*, 12. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 162.

⁷¹ Türk Medeni Kanunu m.28: “*Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer.*”
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi (07.04.2025).

kullanılmaz. Ayrıca kişilik hakları, kural olarak süreye tabi değildir ve yaşam boyunca devam etmektedir.⁷² Kişilik hakları, bireyin hem maddi hem de manevi varlığını koruyup geliştirmesine olanak tanımakta ve bu bütünlüğe saygı gösterilmesini güvence altına almaktadır.⁷³ Bu denli güçlü bir yapıya sahip olan kişilik hakları, kişinin adı, şerefi, haysiyeti, sağlığı ve özel hayatı gibi temel kişisel değerlerini koruma altına almaktadır.⁷⁴ Kişilik haklarının koruduğu kişisel değerler, maddi ve manevi olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Özel hayat kavramı ise manevi kişisel değerler kapsamında değerlendirilir. Bu nedenle, özel hayata saygı hakkı, kişilik hakkının koruma altına aldığı değerlerden biridir. Nitekim kişinin adı, onuru ve haysiyeti gibi unsurlar da özel hayatın bir parçasını oluşturur. Bu değerlere yönelik herhangi bir saldırı, özel hayata saygı hakkının ihlali anlamına gelecektir.⁷⁵

Bu bağlamda, kişilik hakları içinde yer alan özel hayata saygı hakkının korunması da özel bir öneme sahiptir. Devletin, bireylerin özel hayatına keyfi biçimde müdahalede bulunmaktan kaçınması gerekir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin temel amacı da bu tür müdahalelere karşı bireyleri korumaktır.⁷⁶ Bir başka deyişle, özel hayata saygı hakkı, bireylerin bu alandaki özgürlüklerinin özellikle devletin keyfi müdahalelerine karşı korunmasını amaçlamaktadır.

Özel hayata saygı hakkı bağlamında devletlerin sahip olduğu ilk ve klasik yükümlülük, negatif niteliktedir. Bu kapsamda devlet, bireylerin özel hayatına keyfi biçimde müdahalede bulunmaktan kaçınmakla yükümlüdür.⁷⁷ Bir devletin yükümlülüğü kadar, özel hayata saygı hakkının niteliği de bu hakkın konumunu anlamak açısından önemlidir. Nitekim özel hayata saygı hakkı, bireylerin negatif statü hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Bu yönüyle, devletin birey üzerindeki müdahalesini sınırlamakta ve kişilere hem devlete hem de üçüncü kişilere karşı

⁷² Rona Serozan, "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1977, C: 11, S: 14, s. 93,94.

⁷³ Serozan, *a.g.e.*, s. 93-94.

⁷⁴ Dural, Mustafa ve Sarı Suat, *a.g.e.*, s. 12.

⁷⁵ Keklik, *a.g.e.*, s. 12-13.

⁷⁶ Harris vd., *a.g.e.*, s. 368.

⁷⁷ Has, *a.g.e.*, s. 212.

korunmuş özel bir alan tanımaktadır. Başka bir deyişle, birey bu hak aracılığıyla devlete karşı korunma imkânına sahiptir.⁷⁸ Her ne kadar özel hayata saygı hakkı, bireyi devlete karşı koruyan klasik bir negatif statü hakkı olarak kabul edilse de bu durum onun mutlak ve sınırsız bir koruma sağladığı anlamına gelmemektedir. Özel hayata saygı hakkı AİHS m.8/2’de ve Anayasa m.20/2’de⁷⁹ öngörülen meşru amaçlar doğrultusunda, belirli koşullarda sınırlandırılabilir.⁸⁰ AİHS m. 8/2’ye göre “*Özel hayata saygı hakkının kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.*”. Bu noktada, devlet tarafından alınan bir önlemin özel hayata müdahale teşkil edip etmediği genellikle tartışma konusu yapılmamaktadır; zira müdahale niteliği çoğu zaman devletler tarafından da kabul edilmektedir. Asıl tartışma, bu müdahalenin AİHS m.8/2 kapsamında meşru sayılıp sayılamayacağına ilişkindir.⁸¹ Nitekim aşağıda ayrıntılı biçimde açıklanacağı üzere, AİHM özel hayata saygı hakkına yönelik sınırlamaları sıkı bir denetime tabi tutmaktadır.

Özel hayata saygı hakkının korunması bakımından devletlerin yalnızca negatif değil, aynı zamanda pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bu pozitif yükümlülükler, bireyleri üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı koruma, etkili hukuki mekanizmalar oluşturma ve özel hayatın gereklerini güvence altına alma sorumluluğunu içerir. AİHS’nin 8. maddesinde yer alan “saygı gösterilmesi” ibaresi, yalnızca devletten müdahaleden kaçınmasını değil, aynı zamanda özel hayatın korunması için aktif önlemler almasını da gerektiren bir pozitif yükümlülüğe işaret

⁷⁸ Muhammed Sabır Fırat, "Hukuk Devleti Açısından İnternette İnsan Hakkı ve Kişilik Haklarına Saldırı Sorunu", *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C: 5, S: 2, s. 105.

⁷⁹ 1982 Anayasası, m.20/2: “...Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça...”

⁸⁰ Bozlak, a.g.e., s. 72.

⁸¹ Harris vd., a.g.e., s. 368.

etmektedir.⁸² Devletler, özel hayata saygı hakkına keyfi şekilde müdahalede bulunmaktan kaçınmakla yükümlüdür. Ancak bununla birlikte, pozitif yükümlülükleri gereği bu hakkın etkin biçimde korunmasını sağlamalı ve bireylerin bu haktan fiilen yararlanabilmelerini güvence altına almalıdır. Bu kapsamda, bireyler yalnızca kamu otoritelerinin değil, özel kişilerin eylemlerine karşı da devletin koruyucu önlemleriyle güvence altına alınmalıdır.⁸³ Bu doğrultuda, özel hayata saygı hakkı pozitif statü hakları kapsamında da değerlendirilmektedir. Pozitif statü hakları, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini yalnızca ihlallere karşı değil, aynı zamanda devletin aktif müdahaleleriyle güvence altına alma amacını taşır. Bu kapsamda bireyler, devletin gerekli tedbirleri almasını ve özel hayata saygı hakkını fiilen koruyacak önlemleri hayata geçirmesini talep etme hakkına sahiptir. Devletler de bu hakkın etkin şekilde kullanılabilmesi için gerekli hukuki ve kurumsal güvenceleri sağlamakla yükümlüdür.⁸⁴ Bu çerçevede, özel hayata saygı hakkı bağlamında devletler, bireylerin AİHS m.8/1'de güvence altına alınan bu haktan etkin biçimde yararlanabilmelerini sağlamakla yükümlüdür. Bu kapsamda devlet, bireyin özel hayatını kamusal alanda dahi korumalı; kişinin gizli tutmayı tercih ettiği eylem ve ifadelerin ifşasını engellemeli ve bireyin dış dünyayla ilişki kurma ve bu ilişkileri geliştirme hakkını da desteklemelidir.⁸⁵

1.5.2. Özel Hayata Saygı Hakkının Diğer Haklarla Olan İlişkisi

AİHS m. 8 ile güvence altına alınan özel hayata saygı hakkı, hem geniş bir kapsama sahiptir hem de zamanla genişlemeye devam etmektedir. Bu hakkın, Sözleşme'de yer alan düşünce, din ve vicdan özgürlüğü ile ifade özgürlüğü gibi haklarla yakından ilişkili olması; ayrıca çevre hakkı ve çalışma hakkı gibi Sözleşme'de doğrudan düzenlenmeyen ancak dolaylı etkileri hissedilen haklarla da bağlantılı bulunması, kapsamını daha da genişletmektedir.⁸⁶ Özel hayata saygı hakkının diğer haklarla olan bu çok yönlü bağlantısı, AİHM içtihadında somut biçimde kendini

⁸² Yeşim Çelik, "Özel Hayatın Gizliliğinin Yansıması Olarak Kişisel Verilerin Korunması ve Bu Bağlamda Unutulma Hakkı", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2017, C: 8, S: 32, s. 394.

⁸³ Şermin Birtane, "Özel Hayata Saygı Hakkı (AİHS 8. Madde) Bağlamında Çalışma Hakkı ve Mesleki Hayat İlişkisi", *Anayasa Yargısı*, 2021, C: 38, S: 2, s. 62.

⁸⁴ Meltem Dikmen Caniklioğlu, "Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mahmut Tevfik Bırsel Armağanı*, 2001, s. 473-474.

⁸⁵ Harris vd., *a.g.e.*, s. 368.

⁸⁶ Akça, *a.g.e.*, s. 118.

göstermektedir. Nitekim Mahkeme'ye göre, bir kişinin meslek hayatı da özel hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Zira meslek hayatı, bireyin dış dünyayla kurduğu ilişkinin temel unsurlarındandır. Bu bağlamda, bir kişinin cinsel yönelimi, etnik kökeni veya uyruğu gibi nedenlerle işe alınmaması, işten çıkarılması ya da disiplin yaptırımına maruz kalması hem özel hayata saygı hakkının hem de çalışma hakkının birlikte ihlaline yol açabilmektedir.⁸⁷ Bu bağlamda, *Bigaeva / Yunanistan* kararı önem arz eden bir içtihatır. *Bigaeva / Yunanistan* kararında, Rus vatandaşı olan başvuran, Atina'da hukuk eğitimi almış ve 18 ay boyunca Atina Barosu'nda staj yapmıştır. Ancak vatandaşlığı nedeniyle avukatlık sınavına başvurusu reddedilmiş; bu yönde başvurusunu vatandaşlık aldıktan beş yıl sonra yapabileceği bildirilmiştir. AİHM, başvuranın staja kabul aşamasında bu şart hakkında bilgilendirilmemesinin meşru bir beklenti oluşturduğunu ve çalışma hayatının bu nedenle olumsuz etkilendiğini belirterek özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁸⁸ Karar, çalışma hakkı ile özel hayata saygı hakkı arasındaki bağlantıyı somut biçimde ortaya koymaktadır. Esasen çalışma hayatı bağlamında ortaya çıkan bir mağduriyet üzerinden özel hayata saygı hakkı ihlali tespit edilmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, çalışma yaşamının bireyin özel hayatının bir parçası olduğunu açıkça kabul etmektedir. Ayrıca, özel hayata saygı hakkı büyük bir öneme sahip olduğundan, bu hakkın korunması amacıyla Sözleşme'de yer alan bazı diğer hak ve özgürlüklere sınırlama getirilebilmektedir. Örneğin, özel hayata saygı hakkı ile basın özgürlüğü arasında böyle bir denge ilişkisi söz konusudur. Kişinin özel hayatı ciddi şekilde tehdit altındaysa, basın özgürlüğü sınırlandırılabilir. Nitekim ifade özgürlüğü (AİHS m.10) kapsamında yapılan açıklamalar, eğer kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aşıyor ve kişilik haklarına saldırı niteliği taşıyorsa, devletler bu durumda ifade özgürlüğü karşısında bireyin özel hayatını korumakla yükümlüdür.⁸⁹

1.6. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde 8. Madde Başvurularının Değerlendirilmesi: İnceleme Süreci ve Ölçütler

⁸⁷ Birtane, *a.g.e.*, s. 74.

⁸⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Bigaeva / Yunanistan*, Başvuru No: 26713/05, 28/05/2009, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-1529%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

⁸⁹ Harris vd., *a.g.e.*, s. 369.

Adaletin en iyi şekilde sağlanabilmesi için kişilerin başvuracakları yargı organlarının inceleme usul ve yöntemlerinin öngörülebilir nitelikte olması gerekmektedir. Bu doğrultuda, AİHM'nin AİHS m.8'e ilişkin başvuruları incelerken geliştirdiği ve standart hâline getirdiği belli başlı kriterler ve yöntemler bulunmaktadır.⁹⁰ AİHM, önüne gelen başvuruyu birbiriyle bağlantılı iki aşamada değerlendirmektedir. İlk olarak, yetki ve görev bakımından bir inceleme yapılmakta; ardından ise şikâyetin AİHS m. 8/1 kapsamında, yani 8. maddenin uygulama alanına girip girmediği değerlendirilmektedir. Şayet şikâyet, 8. maddede koruma altına alınan özel yaşam, aile yaşamı, konut ya da haberleşmeye ilişkin menfaatlerle ilgiliyse ikinci aşamaya geçilmektedir.⁹¹ Ancak başvurunun AİHS m. 8'in uygulama alanına girmemesi hâlinde inceleme sona erer.

Başvurunun 8. madde kapsamında değerlendirilebilir bulunması hâlinde, ikinci aşamada 8. maddede güvence altına alınan haklara yönelik bir kamu otoritesi müdahalesinin bulunup bulunmadığı değerlendirilir.⁹² Mevzubahis müdahale; bir "eylem", "işlem" ya da "ihmal" yoluyla gerçekleşebilmektedir.⁹³ AİHS m. 8 bağlamında yapılan şikâyetler, genellikle devlet tarafından gerçekleştirilen sınır dışı edilme, zorunlu tıbbi müdahale veya ihraç gibi uygulamalardan kaynaklanmaktadır.⁹⁴ Eğer bir müdahalenin varlığı tespit edilirse, bu müdahalenin kanuna uygunluğu, meşru bir amaca dayanıp dayanmadığı ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı değerlendirilir.⁹⁵ Bir müdahalenin kanuna uygun sayılabilmesi için, müdahaleye izin veren; erişilebilir, öngörülebilir ve ulusal hukukta yer alan bir yasal düzenlemenin bulunması gerekir.⁹⁶ Bu iki aşamalı değerlendirme sonucunda, eğer 8. maddenin 1. fıkrasında sayılan dört menfaatin kullanımına veya bunlardan yararlanmaya yönelik bir müdahale tespit edilmezse, başvuru doğrudan reddedilmez; inceleme, devletin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde devam eder. Devletler tarafı oldukları AİHS

⁹⁰ Mehmet Alp Didinmez, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Üç Aşamalı Testi", *Kırkkale Hukuk Mecmuası*, 2021, C: 1, S: 1, s. 150.

⁹¹ Roagna, a.g.e., s. 10,11,12.

⁹² Çınar, a.g.e., s. 111.

⁹³ Didinmez, a.g.e., s. 150.

⁹⁴ Roagna, a.g.e., s. 12.

⁹⁵ Harris vd., a.g.e., s. 369.

⁹⁶ Çınar, a.g.e., s. 111.

kapsamında getirilmiş yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla gerekli tedbirleri almakla sorumludur. Bu bağlamda, başvuruya konu olayda devletin, bireyin özel ve aile hayatına saygı gösterilmesini güvence altına alan hakkı korumaya yönelik gerekli tedbirleri alıp almadığı değerlendirilecektir.⁹⁷ Bu çalışma, hem özel hayat hem de aile hayatı kapsamında olup, iki aşamalı inceleme sistemine dayalı olarak yapılandırılacaktır.

1.7. Özel Hayatın Kapsamı ve Unsurları

Bu çalışmanın odak noktası sınır dışı işlemleri olduğundan, bu tür kararların AİHS m. 8 kapsamında ihlal oluşturup oluşturmadığı değerlendirilirken bazı temel koşulların birlikte sağlanması gerekir. İlk olarak, sınır dışı edilmek istenen kişinin bulunduğu ülkede, AİHS m. 8 anlamında korunan bir özel hayat ilişkisinin mevcut olması gerekir. Özel hayat kavramı yalnızca bireyin mahremiyetini değil; aile bağları, sosyal çevresi, topluma entegrasyonu, kişisel gelişimi ve kültürel kimliği ile kurduğu ilişkiler bütünü de kapsar. Bu bağlamda bireyin uzun süreli ikameti, çalışma hayatı, eğitim geçmişi ve toplumsal aidiyet duygusu gibi unsurlar da özel hayatın varlığını gösterebilir.⁹⁸ Bu çerçevede, özel hayat yalnızca fiziksel mahremiyetle sınırlı kalmamakta; bireyin kimliğini inşa ettiği tüm sosyal ve kişisel unsurları da içine almaktadır. AİHS denetim organlarının içtihatlarına göre, her bireye kendini gerçekleştirme ve geliştirme, kendi adına karar alma, seçim yapabilme ve geleceğini belirleme özerkliği tanınmalıdır. Özel hayat kavramının kapsamı belirlenirken bu ilke dikkate alınmaktadır.⁹⁹

Bu noktada, özel hayat kavramının kapsamını belirlemek büyük önem taşımaktadır. Çünkü AİHS m. 8'in uygulanabilirliğinin tespiti, doğrudan özel hayatın varlığına ve bu kapsamda korunan menfaatlere dayanır. Bu bağlamda, hangi bireysel ilişkilerin, toplumsal bağların veya kişisel unsurların özel hayat kapsamında değerlendirileceği; AİHM'nin kararlarında geliştirdiği ilkelerle somut olayın

⁹⁷ Roagna, *a.g.e.*, s. 11.

⁹⁸ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, Erişim Tarihi (03.03.2025), s. 26-28.

⁹⁹ Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 307.

özelliklerine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, özel hayatın içeriğini doğru tespit etmek, başvurunun değerlendirilme süreci açısından belirleyici bir rol oynamaktadır.¹⁰⁰ Bu aşamada, özel hayat kavramı kapsamında yer alan bireysel değerlerin ayrıntılı şekilde incelenmesi gerekmektedir.

1.7.1. Kişisel Kimlik

Özel hayatın korunmasıyla amaçlanan hedeflerden biri, bireye kendi kimliğini özgürce şekillendirme ve belirleme yetkisi tanımaktır. Bireyin ismi, görüntüsü, yaşam tarzı, giyim tercihi, cinsiyet kimliği ve etnik kimliği, kişisel kimliğin unsurları olarak özel hayatın kapsamı içinde değerlendirilir.¹⁰¹ AİHM, bireyin yaşam biçimini dahi özel hayat kapsamında görmektedir. Nitekim göçebe bir yaşam süren Romanlara yönelik yerleşik hayata geçmeye zorlayan müdahalelerin, özel hayata saygı hakkını ihlal etme potansiyeli taşıdığını vurgulamaktadır. Zira göçebe yaşam tarzı, Roman bireylerin etnik kimliklerinin temel bir parçasıdır.¹⁰²

Etnik kimliğin özel hayat bağlamında değerlendirilmesine ilişkin olarak, *Mihai Ciubotaru / Moldova* kararı, AİHM'nin etnik kimliği özel hayat kapsamında gördüğünü ortaya koyan önemli bir örnektir.¹⁰³ *Mihai Ciubotaru / Moldova* davasında, başvuran kendisini Moldovalı değil Romanyalı olarak tanımladığını belirterek, kimlik belgelerinde etnik kökeninin değiştirilmesini talep etmiştir. Bu talebin reddi üzerine AİHM'e başvuran, dayatılan etnik kimliğin vicdan özgürlüğüne ve kişisel onuruna aykırı olduğunu ileri sürmüştür. AİHM, etnik kimliğin kişisel özerklik ve kimlik inşasında belirleyici bir unsur olduğunu vurgulayarak, AİHS m. 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁰⁴

Bireyin dış görünüşü de kişisel kimliğinin ve dolayısıyla özel hayatının önemli bir parçasını oluşturur. Bu bağlamda *Von Hannover / Almanya* kararı¹⁰⁵ önemli bir

¹⁰⁰ Yaşar Salihpaşaoğlu, "Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, C: 17, S: 3, s. 237.

¹⁰¹ Harris vd., *a.g.e.*, s. 372.

¹⁰² Roagna, *a.g.e.*, s. 17,18.

¹⁰³ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 237-240.

¹⁰⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Ciubotaru / Moldova*, Başvuru No: 27138/04, 27/07/2010, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-98445%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹⁰⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Von Hannover / Almanya*, Başvuru No: 59320/00, 24/09/2004, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61853%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

örnektir. Monako Prensi'nin kızı Prenses Caroline'in, kamusal alanda gündelik yaşamını sürdürürken izinsiz çekilen fotoğrafları Alman basınında yayımlanmıştır. Yerel mahkemeler, başvuruçunun tanınmış bir kişi olduğunu belirterek ihlal olmadığını değerlendirmiştir. Ancak AİHM, tanınmış kişilerin de özel hayatlarını koruma hakkına sahip olduğunu vurgulamış; kamu yararı ile bireysel mahremiyet arasında adil bir denge gözetilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Zira başvuruçunun gündelik görüntülerinin kamu yararı açısından zorunlu olmadığına kanaat getirerek AİHS m. 8/1'in ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁰⁶

Tanınmış kişilerin yaşamında özel alanın sınırları, sıradan bireylere kıyasla daha dar olabilir ve bu alanın medyada yer alması daha olağan karşılanabilir. Ancak bu durum, yalnızca görüntü hakkının değil, aynı zamanda mahremiyet hakkının da ihlal edilmesi riskini doğurur. Mahremiyet hakkı, özel hayata saygı hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. AİHM'e göre, tanınmış kişilerin bu hakları sınırsız şekilde ihlal edilemez; zira onların da görüntü ve mahremiyet hakları hukuken korunmaktadır.¹⁰⁷ Dolayısıyla başvurularda, kamusal menfaat ile bireysel menfaat arasında adil bir denge kurulması gerekmektedir.¹⁰⁸

1.7.2. Kişinin Onur ve İtibarı

AİHS m. 8'de, kişinin onur ve itibarının özel hayat kapsamında korunacağına dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Ancak AİHM içtihatlarından anlaşıldığı üzere, onur ve itibar da özel hayatın korunması altındadır. Ayrıca AİHS m. 10'da ifade özgürlüğünün sınırlandırılma gerekçeleri arasında başkalarının şöhret ve haklarına saygı da yer almaktadır. Bu çerçevede, AİHM'e göre onur ve itibar özel hayatın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir. Burada tartışılması ve dikkatle gözetilmesi gereken husus, özel hayata saygı hakkı ile ifade özgürlüğü arasında, yani bireysel menfaat ile kamusal menfaat arasında adil bir denge kurulması zorunluluğudur.¹⁰⁹ Bu dengenin sağlanmasında, kişi hakkında yapılan yayının kamu yararı açısından gerekli olup olmadığı, ilgili kişinin tanınırlık düzeyi, toplumun konuya olan ilgisi, yayının

¹⁰⁶ Has, *a.g.e.*, s. 215.

¹⁰⁷ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 311.

¹⁰⁸ Bozlak, *a.g.e.*, s. 83-84.

¹⁰⁹ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 243.

içeriği ve kullanılan ifadelerin niteliği gibi unsurlar dikkate alınmaktadır.¹¹⁰ Özetle, kişinin onur ve şöhreti bağlamında, özel hayata saygı hakkı lehine ifade özgürlüğü dahi sınırlandırılabilir. AİHM'nin *Rubio Dosamantes / İspanya* kararı bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir. Başvuran, profesyonel ve tanınmış bir pop şarkıcısıdır. Ancak çeşitli televizyon programlarında, özel hayatının belirli yönleri — özellikle cinsel yönelimi ve partneriyle ilişkisi — tartışılmış; partnerinin onu aşağıladığı ve uyuşturucu kullanmaya teşvik ettiği şeklinde iddialarda bulunulmuştur. AİHM, başvuranın ünlü bir sanatçı olmasının, özel hayatına ilişkin her bilginin kamu yararı kapsamında değerlendirilmesini gerektirmeyeceğini belirterek, AİHS m. 8 kapsamında özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.¹¹¹ Çünkü AİHM'nin değerlendirmelerinde dikkate aldığı temel ölçütlerden biri, bireyin özel hayatına ilişkin olarak sahip olabileceği “makul saygı beklentisi”dir.¹¹² Mevzubahis olayda, her ne kadar başvuran tanınmış bir kişi olsa da, onurunun ve şöhretinin zarar görmemesi adına özel alanının korunmasını ve bu alana saygı gösterilmesini makul olarak beklemektedir. Üstelik kamuya sunulan ifadeler, bireyin özel yaşamına dair olup kamu yararı taşıyan nitelikte bilgiler içermediğinden, bu yayımın meşru bir toplumsal gerekçesi bulunmamaktadır.¹¹³

1.7.3. Kişisel Verilerin Korunması

Kişilerin kimliğini doğrudan ortaya koyan ya da ortaya çıkarmaya elverişli nitelikteki bilgiler, kişisel veri olarak kabul edilmektedir. Ad, soyadı, doğum yeri gibi doğrudan tanımlayıcı bilgilerin yanı sıra; fiziksel özellikler, ailevi durum ve benzeri kişisel nitelikler de kişisel veriler kapsamında yer almaktadır.¹¹⁴ Kişisel verilerin korunmasının, bağımsız bir hak mı yoksa özel hayata saygı hakkının bir parçası mı olarak değerlendirilmesi gerektiği doktrinde tartışma konusudur. Ancak genel olarak kabul gören görüş, kişisel verilerin korunmasının bağımsız ve temel bir hak olarak

¹¹⁰ Sinem Servet Özdemir, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özel Yaşama Saygı Hakkı Kapsamında Şeref ve İtibarın Korunması", *Anayasa Yargısı*, 2020, C: 37, S: 2, s. 119.

¹¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Rubio Dosamantes /İspanya*, Başvuru No: 20996/10, 21/02/2017, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-11535%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹¹² Bozlak, *a.g.e.*, s. 83,84.

¹¹³ Özdemir, *a.g.e.*, s. 130.

¹¹⁴ Çelik, *a.g.e.*, s. 395-397.

tanınması gerektiği yönündedir.¹¹⁵ Bununla birlikte, 1982 Anayasası'nda kişisel verilerin korunması hakkı, 20. maddenin üçüncü fıkrasında, "Özel Hayatın Gizliliği" başlığı altında düzenlenmiştir. Benzer şekilde, AİHM içtihatlarında da kişisel verilerin toplanması, saklanması ve kullanılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi çerçevesinde değerlendirilmektedir.¹¹⁶

Özel hayatın korunması bağlamında, kişisel verilerin işlenmesine dair durumlar AİHM tarafından titizlikle değerlendirilmektedir. AİHM, kişisel verilerin toplanması, saklanması veya kullanılmasıyla ilgili başvurularda bu eylemlerin birlikte gerçekleşmesini şart koşmamaktadır. Bu fiillerden yalnızca birinin gerçekleşmesi dahi, AİHS m. 8 kapsamında ihlal iddiasının değerlendirilmesi için yeterli kabul edilebilmektedir. Mahkeme, başvuruyu incelerken toplanan ya da saklanan verilerin niteliğini, saklama süresini, kullanım amacını ve doğurduğu sonuçları dikkate almaktadır. Bu değerlendirme sürecinde, AİHS m. 8'in birinci ve ikinci fıkraları arasında, yani bireysel menfaat ile kamusal menfaat arasında adil bir denge kurulmasına özen gösterilmektedir.¹¹⁷ Örneğin, ilgili kişinin devlet nezdindeki kişisel verilerine erişiminin engellenmesi, ceza soruşturmasının yürütülmesi gibi nedenlerle veya kamusal menfaatin bireysel menfaate üstün gelmesi hâlinde hukuka uygun kabul edilebilmektedir. Bu tür durumlarda AİHM, müdahalenin meşru bir amaca dayanıp dayanmadığını ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını değerlendirerek ihlal olup olmadığını belirlemektedir.¹¹⁸

1.7.4. Cinsel Hayat

AİHS m. 8 kapsamında koruma altına alınan bireysel değerlerden biri de cinsel hayattır. Bireyler, bu son derece mahrem alanda hem diğer bireylerden hem de devletten saygı gösterilmesini talep etme hakkına sahiptir. Cinsel yönelim, cinsel ilişkiler ve genel olarak cinsel yaşam, bireyin cinsel kimliğini oluşturan unsurlar olarak kural olarak AİHS m. 8 kapsamında korunmaktadır. Nitekim, yetişkin erkek bireyler

¹¹⁵ Ömer Özkaya ve İbrahim Toprak, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bir İnsan Hakkı Olarak Kişisel Verilerin Korunması", *Sayıştay Dergisi*, 2022, C: 33, S: 124, s. 86,87.

¹¹⁶ Roagna, *a.g.e.*, s. 19.

¹¹⁷ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 245, 246.

¹¹⁸ Roagna, *a.g.e.*, s. 20.

arasında, rızaya dayalı ve aleni olmayan eşcinsel ilişkileri yasaklayan yasa düzenlemeleri dahi AİHM tarafından Sözleşme'ye aykırı bulunmuştur.¹¹⁹ Ancak bu durum, aleni olmayan her türlü cinsel faaliyetin mutlak olarak özel hayat kapsamında korunacağı anlamına gelmez. Cinsel faaliyetler, sağlık, ahlak veya yaş gibi meşru gerekçelerle sınırlandırılabilir ve bu sınırlamalar AİHS m. 8/2'de belirtilen "demokratik bir toplumda gerekli olma" ölçütüyle bağdaşabilir. Örneğin, ensest gibi genel ahlakla bağdaşmayan ilişkilerin devlet tarafından yasaklanması, AİHM tarafından demokratik bir toplumda gerekli kabul edilmekte ve özel hayata saygı hakkının ihlali olarak değerlendirilmemektedir.¹²⁰

1.7.5. Fiziksel ve Zihinsel Bütünlük

Yukarıda ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere, özel hayat kavramı oldukça geniş bir içeriğe sahiptir ve AİHM içtihatları doğrultusunda dinamik biçimde gelişmeye devam etmektedir. Bu kavram yalnızca mahremiyetle sınırlı kalmayıp, bireyin kimliğini oluşturan fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal unsurları da kapsamaktadır. Nitekim bireylerin fiziksel ve zihinsel bütünlüğü de özel hayatın bir parçası olarak değerlendirilmekte ve bu çerçevede özel hayata saygı hakkı kapsamında korunmaktadır. AİHM, fiziksel ve zihinsel bütünlük unsurunu ilk kez *X ve Y / Hollanda* kararında, AİHS m. 8 bağlamında ele almıştır.¹²¹ AİHS m. 8 kapsamında güvence altına alınan bazı menfaatler, Sözleşme'nin diğer maddeleriyle de örtüşebilmektedir. Bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden biri, fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkıdır. Söz konusu hak, yalnızca özel hayata saygı kapsamında değil, aynı zamanda AİHS m. 3'te düzenlenen işkence ve kötü muamele yasağı çerçevesinde de korunmaktadır.¹²² Müdahalenin niteliği ve şiddet derecesine göre hangi Sözleşme maddesinin uygulanacağı belirlenmektedir. Müdahale çok hafif düzeydeyse, ne AİHS m. 3 ne de m. 8 devreye girmemektedir. Ancak mağdurun yaşı, cinsiyeti, müdahalenin süresi ve

¹¹⁹ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 307.

¹²⁰ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 254.

¹²¹ AİHM *X ve Y / Hollanda Kararı*, "X ve Y / Hollanda Kararı'nda, AİHM ilk kez özel hayat kapsamında fiziksel ve zihinsel bütünlükten söz etmiş ve mağdura yönelik cinsel saldırıya karşı etkili ceza soruşturması yapılmamasını AİHS m. 8'in ihlali olarak değerlendirmiştir."

<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57603%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹²² Roagna, *a.g.e.*, s. 24.

etkileri gibi unsurlar dikkate alınarak bazı durumlarda yalnızca m. 8, daha ağır müdahalelerde ise yalnızca m. 3 uygulanabilmektedir. Öte yandan, “*M.C. / Bulgaristan*” kararında olduğu gibi, 14 yaşındaki bir kız çocuğuna karşı cinsel saldırı gibi ciddi olaylarda hem m. 3 hem de m. 8 birlikte uygulanabilmektedir. Bu tür durumlarda AİHM, işkence yasağı ile özel hayata saygı hakkının aynı anda ihlal edildiğini değerlendirmektedir.¹²³

Fiziksel bütünlüğün yanı sıra, AİHM içtihatlarında bireyin psikolojik bütünlüğü de özel hayatın korunması kapsamında değerlendirilmiştir. Psikolojik bütünlük hakkı bağlamında “*Bensaid / Birleşik Krallık*” kararı önem taşımaktadır. Kararda, şizofreni hastası olan ve düzenli tedavi gören başvuranın, hastalığının yeterli şekilde tedavi edilemeyeceği bir ülkeye sınır dışı edilmesi söz konusudur. AİHM, bu durumun başvuranın ruh sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabileceğini değerlendirerek, psikolojik bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluşturduğuna ve AİHS m. 8’in ihlal edildiğine karar vermiştir.¹²⁴

Fiziksel ve zihinsel bütünlük, AİHM içtihadında özel hayatın korunması kapsamında temel bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu hakkın korunması, yalnızca doğrudan fiziksel müdahaleleri değil; bireyin sağlık, güvenlik ve yaşam koşullarını etkileyen durumları da kapsamaktadır. Bu çerçevede kişilerin “tıbbi müdahaleyi reddetme hakkı”, “şiddetten korunma hakkı” ve “sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı”, özel hayata saygı hakkının uygulama alanları arasında değerlendirilmektedir.¹²⁵ Tıbbi müdahaleyi reddetme hakkı bağlamında dikkat edilmesi gereken en önemli husus, müdahalenin fiziksel ya da zihinsel bütünlük üzerindeki etkisinin ağırlığına bakılmaksızın, bireyin rızası dışında gerçekleştirilecek her türlü tıbbi işlemde AİHS m. 8’in, yani özel hayata saygı hakkının devreye girecek olmasıdır. Nitekim müdahale hafif düzeyde bile olsa, bireyin bedeni ve kişisel özerkliği üzerindeki etkisi nedeniyle özel hayat kapsamında değerlendirilmesi zorunludur.¹²⁶

Özel hayat kavramının genişleyen yorum alanı içinde, çevresel koşulların birey üzerindeki etkisi de AİHM içtihadında giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

¹²³ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 248-250.

¹²⁴ Roagna, *a.g.e.*, s. 24.

¹²⁵ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 304, 305.

¹²⁶ Harris vd., *a.g.e.*, s. 373.

Bu bağlamda, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkından ayrıntılı olarak bahsetmek önem arz etmektedir. Özel hayat kavramının içtihatlarla genişlemesi sonucunda, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı da artık özel hayatın kapsamı içinde değerlendirilmektedir. AİHS’de “sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı” başlığı altında açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte; ister devletin doğrudan eylem ve işlemleri sonucu ortaya çıksın, isterse devletin özel sektörü etkili biçimde denetleyememesi nedeniyle meydana gelsin, çevre kirliliğinin bireyler üzerinde yarattığı olumsuz etkiler AİHM’nin denetim alanına girmektedir.¹²⁷ Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına ilişkin AİHM içtihadının ilk örnekleri, gürültü kirliliği nedeniyle yapılan başvurulara dayanmaktadır. *Powell ve Rayner / Birleşik Krallık* davasında AİHM, gece saatlerinde gerçekleşen uçuşlarından kaynaklanan gürültünün, başvuruçuların özel hayatı ve konut huzuru üzerinde olumsuz etkiler doğurduğunu kabul etmiştir. Ancak Mahkeme, Birleşik Krallık’ın hava ulaşımı gibi kamu yararı taşıyan bir faaliyeti sürdürürken bireysel menfaatlerle adil bir denge kurduğuna hükmederek ihlal kararı vermemiştir.¹²⁸

Çevre koşullarının bireylerin yaşam kalitesi ve sağlığı üzerindeki etkisi, devletlere hem negatif hem de pozitif yükümlülükler yüklemektedir. Negatif yükümlülükler kapsamında devletler, bireylerin fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne zarar verebilecek müdahalelerden kaçınmakla yükümlüdür. Pozitif yükümlülükler ise, çevresel risklere karşı bireyleri korumak amacıyla gerekli yasal ve idari önlemleri alma, etkili denetim mekanizmaları kurma ve olası müdahalelere karşı koruyucu tedbirleri hayata geçirme sorumluluğunu içerir. Müdahale gerçekleşmişse, devletin etkili bir soruşturma yürütmesi, sorumluların cezalandırılmasını sağlaması ve mağdura uygun tazminat imkânı sunması gerekir. Dolayısıyla devletler, bu hakların korunması için hem önleyici hem de giderici tedbirleri yerine getirmek zorundadır.¹²⁹

Fiziksel ve zihinsel bütünlük, sınır dışı kararlarında da büyük bir öneme sahiptir. Bu kapsamda, ilgili içtihatlar ve örnek kararlar ışığında, bu hakların nasıl

¹²⁷ Inceoğlu, *a.g.e.*, s. 305.

¹²⁸ Cemre Edip Yalçın, "Çevre Hakkının Anayasa Mahkemesi Önünde Bireysel Başvuruya Konu Edilebilirliği ve Konuya İlişkin Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yaklaşımı", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C: 9, S: 1, s. 101.

¹²⁹ Gülay Arslan Öncü, *Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 8*, 2. Baskı, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2019, https://anayasa.gov.tr/media/5604/ozel_yasam_hakki.pdf, Erişim Tarihi (03.05.2025), s. 27, 28.

korunduğu ve sınır dışı edilme durumlarında nasıl değerlendirildiği aşağıda ayrıntılı bir Şekilde incelenecektir.

1.7.6. Sosyal Yaşam ve Dış Dđnyayla İletişim Kurma Hakkı

Sosyal ilişkiler kurmak, bu ilişkileri geliştirmek ve sosyal yaşamda etkili bir Şekilde var olmak, AİHS m. 8 çerçevesinde güvence altına alınan özel hayatın saygı hakkı kapsamında değerlendirilmektedir.¹³⁰ Örneğin, *Niemietz / Almanya* kararında, bir polis soruşturması kapsamında başvuranın avukatlık bürosunun arandığı ve bunun özel hayatına ve mesleki gizliliğine ağır bir müdahale olduğu belirtilmiştir. AİHM, bu kararla mesleki faaliyetlerin de AİHS m. 8 kapsamında korunan özel hayatın bir parçası olduğunu kabul etmiştir.¹³¹ Ayrıca, AİHM özel hayatı dış dđnyadan soyutlamamış ve bireylerin sosyal yaşamını, sosyal ilişkiler kurma ve geliştirme hakkını da bu kapsamda değerlendirmiştir. Sosyal ilişkiler, bireylerin kimliklerini Őekillendirmede önemli bir rol oynar ve bu nedenle sosyal yaşamın korunması da özel hayata saygı hakkının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Aksi takdirde, özel hayatın sınırlandırılacağına karar vermiştir.¹³² Bu karar, Sözleşme'nin 8. maddesinin kapsamının geniş yorumlanması açısından son derece önemlidir. AİHM, özel hayatın yalnızca evle sınırlı kalmadığını, mesleki alanlar ve dış ilişkiler gibi diğer yaşam alanlarını da kapsayabileceğini açıkça ortaya koymuştur.¹³³

Dış dđnyayla iletişimde bulunma, sosyal ilişkiler kurma ve bu ilişkileri geliştirme hakkı, özellikle sınır dışı ve iade başvurularında önemli bir yer tutmaktadır. Bu tür başvurularda, genellikle başvurulan kişinin ev sahibi devletteki ikamet süresi, o devletle ve o devletin içindeki diğer bireylerle kurduğu kişisel ve sosyal ilişkiler çerçevesinde bir değerlendirme yapılmaktadır.¹³⁴ Bu konu, tez çalışmasının önemli bir parçası olduğundan, konuya ilişkin AİHM ve AYM kararları aşağıda ayrıntılı bir Şekilde incelenecektir. Özellikle *Slivenko / Letonya*¹³⁵ gibi emsal teşkil eden kararlar

¹³⁰ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 255.

¹³¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Niemietz / Almanya*, Başvuru No: 13710/88, 16/12/1992, <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57887%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹³² Roagna, *a.g.e.*, s. 14.

¹³³ Arslan Öncü, *a.g.e.*, s. 75, 76.

¹³⁴ Harris vd., *a.g.e.*, s. 373.

¹³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Slivenko / Letonya*, Başvuru No: 48321/99, 09/10/2003, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61334%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.04.2025).

doğrultusunda, sınır dışı edilme başvurularına ilişkin yapılan değerlendirmeler ele alınarak, ilgili içtihatların kapsamı ve devletin yükümlülükleri üzerinde durulacaktır.

1.7.7. Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ölüm Sonrası Düzenlemeler

Özel hayata saygı hakkı kapsamında sağlanan korumalardan biri de kişisel özerkliliktir. Bir birey, kural olarak, kendi kaderini ve hayatını kendi tercihlerine göre belirleyebilmelidir. Bu hakkın kapsamı, ötenazi gibi hassas konularda bile gündeme gelmektedir.¹³⁶ Ötenazi, bir kişinin yaşamını sonlandırmayı amaçlayan ve genellikle acı çekmesini engellemeyi hedefleyen tıbbi bir uygulamadır. Aynı zamanda, tedavisi ve iyileşme ihtimali olmayan bir hastalık nedeniyle dayanılmaz acılar çeken bireylerin, bu acıya son vermek amacıyla yapılan bir işlem olarak da tanımlanabilir.¹³⁷ Ötenazinin bir türü de yardımcı intihardır. Yardımlı intihar, bunu talep eden ve fiil ehliyetine sahip, karar verme yeteneği zarar görmemiş bir hastanın rızasına dayalı olarak gerçekleşir.¹³⁸ Ötenazi kararına dahi AİHS m.8 bağlamında saygı gösterilmesi gerektiğini belirten AİHM'nin *Pretty / Birleşik Krallık*¹³⁹ kararı bu anlamda iyi bir örnek teşkil etmektedir. *Pretty* davasında başvuran, ileri derecede felçli olup tüple beslenmekte ve konuşması anlaşılmasa da bilinci yerindedir. Dayanılmaz fiziksel acılar içinde yaşamını sürdürmek zorunda kalan başvuru, hayatına son vermek istemektedir. Ancak bu talep, İngiliz hukukunda yasaklandığı için AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme, yaşam hakkının kutsallığını ve korunmasını vurgulamış, bu çerçevede başvuru talebini AİHS'nin 2. maddesi kapsamında kabul etmemiştir. Ancak Mahkeme, yaşamı sonlandırma kararının, bireyin kişisel özerkliği ile bağlantılı olması nedeniyle özel hayat kapsamında AİHS'nin 8. maddesi çerçevesinde değerlendirilebileceğini kabul etmiştir. Sonuç olarak Mahkeme ihlal bulmamış, ancak bir bireyin yaşamını

¹³⁶ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 305.

¹³⁷ Öztürk, *a.g.e.*, s. 43, 44.

¹³⁸ İpek Sağlam, "Doktor Yardımlı İntihar ve Bu Konuyu Ele Alan Düzenlemelere Bir Örnek Olarak, 'California Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası'nın Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2017, C: 23, S: 3, s. 562,563.

¹³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Pretty / Birleşik Krallık Kararı*, Başvuru No: 2346/02, 29/04/2002, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60448%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

sonlandırma yönündeki tercihini dahi özel hayatın kapsamına dâhil edilebilecek nitelikte görmüştür.¹⁴⁰

Ölümü de hayatın bir parçası olarak gören AİHM, akrabaların defniyle ilgili meseleleri dahi AİHS m. 8 kapsamında değerlendirmiştir. Örneğin, '*Panullo ve Forte / Fransa*' kararında, başvuran 4 yaşındaki kızının naaşını, devlet makamlarının uzun süreli gecikmesi nedeniyle ancak gecikmeli olarak alabilmiş ve bu durumu AİHM'e taşımıştır. AİHM, bu durumu m. 8 kapsamında özel hayata saygı hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.¹⁴¹

¹⁴⁰ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 305.

¹⁴¹ Roagna, *a.g.e.*, s. 15.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE HAYATINA SAYGI HAKKI

Aile, toplumun temel taşı ve bireyin ilk sosyal çevresidir. Sevgi, saygı, güven ve dayanışma gibi değerlerin öğrenildiği bu yapı, bireyin ruhsal, duygusal ve toplumsal gelişiminde hayati bir rol oynar. Aile içerisinde kurulan bağlar, bireyin kişilik oluşumuna yön verirken, yaşam boyu sürecek ilişkilerin de temelini oluşturur. Aile hayatı yalnızca özel bir alan değil, aynı zamanda korunması gereken temel bir insan hakkıdır. Bu bağlamda, aile hayatına saygı hakkı, bireyin özel yaşamının gizliliğiyle doğrudan bağlantılıdır ve demokratik toplumların vazgeçilmez unsurlarından biridir. Aileye verilen değer, doğrudan toplumun refahı ve insan haklarının korunmasıyla ilgilidir. Bu nedenle aile hayatına saygı hakkı, devletlerin sadece müdahale etmemesi gereken bir alan değil, aynı zamanda aktif olarak koruması gereken bir yükümlülüktür. Göç, savaş, sosyal ayrımcılık gibi nedenlerle tehdit altında kalan aile yapıları, bu hak çerçevesinde özel koruma altında tutulmalıdır. Zira aile hayatının bu denli önemli olması nedeniyle aile hayatına koruma sağlayan birçok ulusal ve uluslararası düzenleme mevcuttur. Ancak öncelikle aile hayatının kapsamı ve içeriği anlaşılmalıdır.

2.1. Aile Hayatı Kavramı

Bir toplumun temel taşı olan ve toplumun gelişimi ve refahı açısından göz ardı edilemez bir önemi bulunan aile hayatının net bir tanımını yapmak güçtür. Bu nedenle aile kavramını farklı boyutlarıyla ele almak ve çeşitli şekillerde tanımlamak yararlı olacaktır. Dar anlamda aile, yalnızca eşlerden, yani karı ve kocadan oluşan bir birlikteliktir. Geniş anlamda aile, bu birliğe çocukların da dahil olduğu, karı, koca ve çocuklardan oluşan bir topluluktur.¹⁴² En geniş anlamda aile ise sadece karı, koca ve çocukları değil, aynı evde birlikte yaşayan ve tek bir otoriteye bağlı olarak hayatlarını sürdüren diğer bireyleri de kapsar. Bu bağlamda aile, evlilik ve kan bağı gibi hısımlık

¹⁴² Sürmeli Ağdemir, "Aile ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1991, C: 1, S: 1, s. 1,2.

ilişkileriyle birbirine bağlı bireylerden oluşan, sosyal ve hukuki yönü olan bir kurum olarak tanımlanabilmektedir.¹⁴³

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin aile hayatına yaklaşımı, geleneksel veya katı hukuki tanımlardan ziyade, daha esnek, gerçekçi ve birey merkezli bir anlayışa dayanmaktadır. Mahkeme, aile kavramını yalnızca evlilik bağına dayalı veya resmi hısımlık ilişkileriyle sınırlı tutmaz. Bunun yerine, bireyler arasında fiilen var olan duygusal, sosyal ve pratik bağları da dikkate alır. Hatta AİHM, taraf devletlerin ulusal hukuklarında sahip oldukları aile hayatı tanımı ve yaklaşımıyla da bağlı değildir. Böylece Mahkeme, yalnızca hukuki formalitelerle sınırlı kalmayan, gerçek yaşam ilişkilerini esas alan bir koruma mekanizması geliştirmiştir.¹⁴⁴ Kısaca AİHM'e göre aile hayatının temelini oluşturan unsur, aile bireylerinin bir arada bulunabilme, duygusal ve sosyal bağlarını sürdürebilme ve ilişkilerini olağan koşullar altında geliştirebilme imkânıdır. Mahkeme, aile fertlerinin birbirleriyle fiziksel ve duygusal olarak birlikte olabilmelerine olanak sağlayan bir yaşam düzeninin, aile hayatının özünü teşkil ettiğini belirtmiştir.¹⁴⁵

Türk hukukunda, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) m. 4'e göre "*aile üyeleri; başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin eşi, ergin olmayan çocuğu ve bağımlı ergin çocuğu*" olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi kararları incelendiğinde, aile kavramının geniş bir şekilde ele alındığı ve yalnızca evlilikle sınırlı tutulmadığı görülmektedir. Mahkeme, evlilik dışı birlikteliklerdeki ilişkileri ve fiili aile bağlarını da dikkate alarak, bireylerin aile yaşamlarına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, aile hayatının korunması ve geliştirilmesi için devletin olumlu yükümlülükler taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁴⁶

2.2. Aile Hayatına Saygı Hakkı ve Evlenme Hakkı

¹⁴³ Şahin Akıncı, "Medeni Kanun'da Kadın ve Aile", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, C: 8, S: 2, s. 2.

¹⁴⁴ Arslan Öncü, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁴⁵ Harris vd., *a.g.e.*, s. 382.

¹⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, *Oksana Chicheishvili Başvurusu*, Başvuru Numarası: 2014/19023, 20/12/2017, §31, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19023>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan aile hayatına saygı hakkı (m.8) ile evlenme hakkı (m.12), her ne kadar aile kurumu etrafında şekilleniyor gibi görünse de hukuki kapsamaları, koruma içerikleri ve Mahkeme tarafından yapılan yorumları bakımından birbirinden farklıdır. AİHM, 8. maddeyi değerlendirirken şekilsel kriterlere bağlı kalmaksızın, birlikteliğin hukuki niteliğinden ziyade taraflar arasındaki fiilî, duygusal ve sosyal bağların mevcudiyetine odaklanan daha kapsayıcı bir yorum benimsemektedir; bu yönüyle 12. maddeye kıyasla daha geniş bir koruma alanı sunmaktadır. Buna karşılık, 12. madde yalnızca evlenme ve aile kurma hakkına ilişkindir; evliliğin gerçekleşmesinden sonraki aile yaşamı ise 8. madde çerçevesinde korunmaktadır. Öte yandan, resmî evlilik akdi bulunmaksızın ortak yaşam sürdüren ve aralarındaki fiilî bağ ile aile hayatı oluşturan bireylerin ilişkileri, yalnızca 8. madde kapsamında güvence altına alınmaktadır.¹⁴⁷ Ayrıca Mahkeme, evlenme hakkı bağlamında devletlere geniş bir takdir yetkisi tanımakta; bu nedenle evlenme yaşı, usul şartları veya aynı cinsiyetten bireylerin evlenme imkanına getirilen sınırlamalar, her durumda AİHS'e aykırı sayılmamaktadır.

2.3. Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

2.3.1. Ulusal Düzenlemeler

Aile hukuku, bireylerin aile içindeki ilişkilerini düzenleyen özel hukuk dalıdır. Evlilik, boşanma, nişanlanma, velayet, nafaka, evlat edinme, mal rejimleri gibi konuları kapsar. Aile hukukunun amacı, aile üyeleri arasındaki hak ve sorumlulukları belirleyerek toplumun temel birimi olan aile kurumunun düzenli işleyişini sağlamaktır. Modern devletlerin temel özelliklerinden biri, etnik kimlik veya din ayrımı gözetmeksizin devletin tüm vatandaşlarının aynı aile hukuku normlarına tabi olmasıdır. Bu anlayış, özellikle farklı din ve milletlerin bir arada yaşadığı imparatorluklar açısından toplumsal birliği ve hukuki eşitliği sağlamak için büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çok dinli ve çok uluslu yapıya sahip Osmanlı Devleti de, geleneksel cemaat sistemi içinde farklı din gruplarının kendi dini hukuklarına tabi olmasının yarattığı hukuki dağınıklığı gidermek ve tüm vatandaşlar için ortak bir

¹⁴⁷ Ufuk Ramazan Çakmak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Evlenme Hakkı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C: 25, S: 2, s. 173.

hukuk zemini oluşturmak amacıyla reform arayışına yönelmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, Hukuk-ı Aile Kararnamesi'ni yürürlüğe koyarak aile hukukuna ilişkin kuralları sistemleştirmeyi ve bir ölçüde modernleştirmeyi amaçlamıştır.¹⁴⁸ Ayrıca popüler hale gelen feminizm hareketleri, kadınların çalışma hayatında daha çok varoluşu, savaş sonrası meydana gelen ailevi ve ekonomik problemler düşünüldüğünde aile hukuku alanının kanunlaştırılması o dönem için elzemdir. Hukuk-i Aile Kararnamesi, ilk aile kanunu niteliğini taşımaktadır.¹⁴⁹ Bu kararnameyle, evlilik yaşı, çok eşlilik, boşanma usulleri gibi konular daha ayrıntılı ve sistematik şekilde düzenlenmiş ve kadının boşanma hakkı, nafaka ve velayet gibi alanlarda daha güçlü korumalar getirilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki medeni kanuna geçiş de zemin hazırlamıştır.¹⁵⁰

Cumhuriyet rejimini esas alan ve temel hak ve özgürlükleri tanımlayan ilk anayasa olan 1924 Anayasası'nın, "Türklerin Hukuku Ammesi" başlıklı 5. Bölümünde, farklı maddelerde kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı ve haberleşmenin gizliliği düzenlenmiştir.¹⁵¹ Bu yolla doğrudan "aile" kelimesi geçmese de özel hayatın gizliliğine dair bu hükümler, aile hayatına dolaylı yoldan koruma sağlamıştır. Ardından özgürlükçü ve sosyal hukuk devleti anlayışını benimseyen bir anayasa olan 1961 Anayasası ile Türkiye'de ilk kez ailenin korunmasına ilişkin bir hüküm anayasal güvence altına alınmıştır. 1961 Anayasası m.35'e göre "*Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar.*" Bu düzenleme, bireyin sadece devlet karşısında değil, toplum içinde de mahremiyetini ve aile içi birliğini korumayı amaçlar.

¹⁴⁸ Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2011, C: 29, S: 29, s. 106-108.

¹⁴⁹ Cem Baygın, "Tanzimat'tan Günümüze Aile Hukukunun Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, C: 22, S: 3, s. 454-456.

¹⁵⁰ Belkıs Konan, *Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde Kadının Hukuki Durumu ile İlgili Düzenlemeler*, II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, Ed. Fethi Gedikli, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, C: 1, S: 1, s. 333-340.

¹⁵¹ *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası)*, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, Erişim Tarihi (06.05.2025).

Aile hayatına saygı hakkı, 1982 Anayasası ile açık ve kapsamlı bir şekilde düzenlenmiş ve anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 20. maddesiyle aile hayatının gizliliğinin dokunulmaz bir hak olduğu vurgulanmaktadır. Anayasa koyucu, devletin bireylerin aile içi ilişkilerine keyfi biçimde müdahale edemeyeceğini ve bu hakkın yalnızca demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak, kanunla ve sınırlı nedenlerle kısıtlanabileceğini özellikle belirtmiştir.¹⁵² Aile hayatının korunmasına yönelik bir diğer düzenleme olan Anayasa'nın 41'inci maddesine göre *"Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar."* Bu hükümlerle, aile kavramı, anayasal bir kurum olarak tanımlanmakta; toplumun temeli olarak kabul edilmektedir. Evlilik ve aile birliği, eşitlik ilkesine dayanır. Yani bu sayede eşler arasındaki eşitlik kavramı anayasal güvence altına alınmıştır. Ayrıca devletin, yalnızca aileye müdahale etmemek şeklinde negatif yükümlülüğünün dışında; aktif biçimde koruyucu önlemler almakla da yükümlü olduğu vurgulanmıştır.¹⁵³

2.3.2. Uluslararası Düzenlemeler

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının uluslararası belgeler aracılığıyla korunması süreci bu hakkın kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Aile hayatına saygı hakkı ilk kez küresel ölçekte 1948 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer almıştır. Bildirgenin 12. maddesinde, bireylerin özel yaşamına, ailesine, konutuna ve haberleşmesine keyfi olarak müdahale edilemeyeceği belirtilmiş, bu tür müdahalelere karşı yasal koruma hakkı tanınmıştır. Ayrıca 16. maddenin üçüncü fıkrasında, ailenin toplumun doğal ve temel unsuru olduğu ve toplum ile devlet tarafından korunması gerektiği

¹⁵² Fatih Alkan, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023, https://www.anayasa.gov.tr/media/8904/ozel_hayata_ve_aile_hayatina_saygi_hakki_rehberi.pdf, Erişim Tarihi (04.05.2025), s. 16.

¹⁵³ Özlem Usta, "Aile Hayatına Saygı ve Aile Hayatının Korunması Hakkı Bağlamında Ele Alınan Birkaç Kurum Üzerine İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 30, S: 3, s. 1564.

vurgulanmıştır. Bu ifadeler, aile hayatının uluslararası düzeyde korunmasının ilk temelini oluşturmuştur.¹⁵⁴

Avrupa Konseyi üyesi ülkeleri tarafından 1950 yılında kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, aile hayatına saygı hakkını daha somut ve bağlayıcı bir çerçeveye oturtmuştur. Zira AİHS, kendi denetim mekanizmasına sahiptir.¹⁵⁵ AİHM, AİHS'nin denetim mekanizması görevini icra etmektedir. AİHM, sürdürülebilirlik ve güvence anlamında BM tarafından geliştirilen denetim mekanizmaları dahil birçok mekanizmadan daha başarılı olmuştur.¹⁵⁶ Çünkü AİHM'de farklı olarak bireyler bireysel başvuru yoluyla uluslararası hukuku yargılamasında taraf olabilmektedir. Bireysel başvuruların AİHM tarafından değerlendirilmesi sonucu korunan haklara yapılan müdahaleler yaptırma bağlanmıştır.¹⁵⁷

Tarihsel olarak, faşist rejimlerin aile bütünlüğüne zorla müdahale ettiği, Nazi yasalarıyla getirilen ırk temelli evlenme kısıtlamaları uygulandığı ve çocukların ebeveynlerinden koparılarak ideolojik amaçlarla yönlendirildiği dönemler, özel hayata saygı hakkının korunmasına ilişkin modern hukuki rejimin oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır. Bu acı tarihsel deneyimler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Sözleşme hükümlerini yorumlamasına da yön vermiştir. Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) özellikle Avrupa Konseyi üyesi ülkeleri bağlayan, bölgesel nitelikte bir koruma mekanizması olarak geliştirilmiştir.

2.4. Aile Hayatının Varlığı İçin Gerekli Unsurlar

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınan “özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı” çerçevesinde, bireylerin aile ilişkilerini devlet müdahalelerine karşı korumayı amaçlamaktadır. Ancak AİHS m.8'de aile hayatı kavramının kapsamı, içeriği ve kimlerin aileden sayılacağı net ve açık bir şekilde belirtilmemiştir. Bu nedenle aile hayatının kapsamı AİHM'nin içtihatlarıyla şekillenmekte ve genişlemektedir. AİHM,

¹⁵⁴ Akça, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁵⁵ Kama Işık, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁵⁶ Çınar, *a.g.e.*, s. 111.

¹⁵⁷ Akça, *a.g.e.*, s. 120.

aile hayatını tanımlarken esas olarak ilişkinin fiilî, duygusal ve sosyal gerçekliğine, taraflar arasındaki biyolojik bağa ve birlikte yaşama iradesine odaklanmakta; bu bağlamda başvuruları, resmî statüden ziyade ilişkinin içeriği ve samimiyeti çerçevesinde değerlendirmektedir.¹⁵⁸ Bu doğrultuda AİHM, aile hayatının varlığını değerlendirirken, önüne gelen başvuruyu yalnızca hukuki bağa indirgemeksizin; taraflar arasındaki duygusal yakınlık, fiilî birliktelik, birlikte yaşama iradesi, ilişkinin süresi ve sosyal bağların yoğunluğu gibi çok yönlü unsurlar çerçevesinde bütüncül olarak ele almaktadır. Mahkeme, bu kriterlerin her birinin aynı anda gerçekleşmesini zorunlu görmemekte; somut olayın koşullarına göre aile hayatının varlığını esnek ve gerçekçi bir yaklaşımla yorumlamaktadır. Nitekim, bir ebeveyn ile çocuğun çeşitli sebeplerle birlikte yaşamaması, aile hayatının ortadan kalktığı anlamına gelmemekte; Mahkeme, aralarındaki biyolojik ve duygusal bağın varlığını, iletişimin devamını ve karşılıklı bağlılık iradesini esas alarak bu ilişkinin AİHS m.8 kapsamında korunması gerektiğine hükmetmektedir.¹⁵⁹

2.4.1. Fiili, Duygusal ve Sosyal Birliktelik

Hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hem de AYM, AİHS'nin 8. maddesi ve Anayasa'nın 20. maddesi kapsamında güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkını yalnızca hukuken tanınmış evlilik ilişkileriyle sınırlı değerlendirmemekte; bu hakkı daha geniş bir şekilde yorumlamaktadır.¹⁶⁰ AİHM, bir ilişkinin aile hayatı kapsamında olup olmadığını sosyal, duygusal ve biyolojik unsurlar ışığında değerlendirir ve bu tespitite çoğunlukla fiilî olarak var olan yakın kişisel ilişkileri esas alır.¹⁶¹ Dolayısıyla Mahkeme, aile hayatının geniş yorumlanması taraftarıdır. *Marckx / Belçika* kararında¹⁶², başvuran, bekar bir annedir ve çocuğuyla aralarındaki hukuki bağı tanıtmakta karşılaştığı zorluklar nedeniyle özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının

¹⁵⁸ Çakmak, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁵⁹ Roagna, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁶⁰ Ferhat Yıldız, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023, https://www.anayasa.gov.tr/media/8904/ozel_hayata_ve_aile_hayatina_saygi_hakki_rehberi.pdf, Erişim Tarihi (04.05.2025), s. 105.

¹⁶¹ Arslan Öncü, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁶² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Marckx / Belçika*, Başvuru No: 6833/74, 13/06/1979, <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%22001-57534%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

ihlal edildiği iddiası ile AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme, evli olmayan bir kadının çocuğuyla arasındaki ilişkinin aile hayatı kapsamında olduğunu kabul ederek Belçika yasalarının, evlilik dışı çocuklara ayrımcı ve eşitsiz bir muamele uyguladığına kanaat getirmiştir. Bu kararlar AİHM, evlilik birliği olmasa dahi aile hayatının korunması gerektiğine dair aile hayatının kapsamını genişletici bir yol izlemiştir.¹⁶³ Kısaca AİHM ve AYM için önemli olan resmi bir evlilik birliğinden ziyade fiili birliktelik, duygusal ve sosyal bağlıdır. Örneğin yasal ikamet izni almak yahut sınır dışı edilmekten kaçınmak gibi amaçlarla kurulan evlilik akitlerinin aile hayatı anlamında bir geçerliliği bulunmamaktadır.¹⁶⁴

Yine AİHM'nin aile hayatı konusunda duygusal bağın önemini vurgulayan bir diğer kararı da *X, Y ve Z / Birleşik Krallık* kararıdır. Başvurucular, X (kadın cinsiyetinden erkek cinsiyetine geçiş yapmış bir trans birey), Y (X'in kadın partneri) ve Z (Y'nin yapay dölllenme yoluyla doğurduğu çocuk) olmak üzere üç kişidir. X, çocuğun babası olarak kaydedilmek istemiş, ancak İngiliz yasaları yalnızca biyolojik babaların bu şekilde tanınmasına izin verdiği için bu talep reddedilmiştir. Mahkeme, başvurucuların birlikte yaşadığı ve çocuk sahibi olduğu fiili birlikteliğin, AİHS m.8 kapsamında "aile hayatı" olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁵ Bu durum AİHM'nin aile hayatı kavramını değerlendirirken biyolojik bağların yanı sıra sosyal ve duygusal bağları da dikkate aldığını göstermektedir. Ancak, trans bireylerin ebeveynlik haklarının tanınması konusunda devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu ve bu alanda ortak bir Avrupa standardının bulunmadığını vurgulayarak aile hayatına saygı hakkının ihlali olarak değerlendirmemiştir.¹⁶⁶

2.4.2. Birlikte Yaşama ve Birlikteliğin Süresi

Birlikte yaşama, aile hayatının varlığının ispatı açısından oldukça güçlü bir delildir. Özellikle, aile hayatının resmi bir evlilik akdiyle kurulmadığı hallerde, fiili birliktelik ve bağların göstergesi olan birlikte yaşama durumu AİHM açısından önemli

¹⁶³ Işıl S. Tekdoğan Bahçivancı, "Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2018, S: 33, s. 641,642.

¹⁶⁴ Roagna, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁶⁵ Roagna, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁶⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *X, Y ve Z / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 21830/93, 22/04/1997, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58032%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

bir kriterdir.¹⁶⁷ *Nazarenko / Rusya kararında* evlilik dışı doğan bir çocuğu beş yıl boyunca büyüten, onunla birlikte yaşayıp duygusal bağ kuran ve babalık görevlerini yerine getiren başvuranın, çocuğun annesi tarafından açılan bir dava sonucunda, biyolojik baba olmadığı anlaşılmıştır. Rusya mahkemeleri, başvuranın yasal babalık statüsünü sona erdirmiştir. Bu kararın ardından, başvuru çocuğun doğum belgesinden çıkarılmış ve çocukla kişisel ilişki kurma hakkını kaybetmiştir. AİHM, başvuru çocuğun kurduğu ilişkinin, biyolojik bağ olmaksızın da “aile hayatı” kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Mahkeme, Rusya'nın yasal düzenlemelerinin, biyolojik baba olmayan kişilerin çocukla ilişki kurma hakkını tamamen ortadan kaldırmasının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.¹⁶⁸

Ancak, özellikle fiili birlikteliklerde, aile hayatının tespitinde bu denli öneme sahip olan birlikte yaşama kriterinin aranmadığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin, göç eden bir bireyin, güvenliği endişesiyle evladını ülkesinde bir yabancıya bırakması halinde, ebeveyn ile çocuk arasındaki aile hayatı devam etmektedir. Devletin bu gibi durumlarda aile hayatına saygı duyan bir tutumla hareket etmesi gerekir.¹⁶⁹ Asıl belirleyici unsur, ebeveyn ile çocuk arasındaki gerçek, sürekli ve anlamlı duygusal bağdır.¹⁷⁰

Günümüzde, taraflar arasında resmi bir evlilik bağı bulunsa dahi, özellikle çalışma koşulları, ekonomik zorunluluklar ya da göç gibi sebeplerle birlikte yaşama imkânı her zaman mümkün olamamaktadır. Ancak AİHM'e göre bu bağlamda uzak mesafelerde sürdürülen ilişkiler de aile hayatı kapsamı altındadır. Zira önemli olan çiftlerin arasındaki duygusal yakınlık ve ilişkilerindeki istikrardır. Bu yaklaşım, Mahkeme'nin aile kavramını katı şekil koşullarından ziyade, fiilî ve duygusal gerçeklik temelinde yorumladığını ortaya koymaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁷ Arslan Öncü, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁶⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Nazarenko / Rusya*, Başvuru No: 39438/13, 16/07/2015, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-156084%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹⁶⁹ Roagna, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁷⁰ Roagna, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁷¹ Safa Şefik Acar, *Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, s. 27.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, aile hayatına saygı hakkını değerlendirirken yalnızca hukuki bağlara değil, ilişkinin fiilî yapısına, duygusal derinliğine ve istikrarına da önem vermektedir. Dolayısıyla birlikteliğin süresi ve derinliği, Mahkeme'nin bir ilişkinin aile hayatı kapsamında olup olmadığını belirlemede dikkate aldığı temel ölçütlerden biridir. Zaman zaman yaşanan kesintiler, taraflar arasında samimi bir birlikte yaşama niyetinin bulunması hâlinde belirleyici önem taşımaz. Çok kısa süreli, geçici ya da yüzeysel ilişkiler aile hayatı statüsüne ulaşamayabilir.¹⁷²

2.5. Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Korunan Ailevi İlişkiler

Bu çalışmada ele alınan konu bağlamında, AİHS m. 8 kapsamında korunan aile hayatı hakkının sınır dışı işlemleriyle ilişkisi değerlendirilirken bazı ön koşulların mevcut olması gerekir. Öncelikle, sınır dışı edilmek istenen kişinin, bulunduğu ülkede gerçek ve etkin bir aile hayatı kurmuş olması şarttır. Bu aile hayatı, yalnızca resmi evlilik ilişkileriyle sınırlı olmayıp, fiili birliktelikler, ebeveyn-çocuk ilişkisi ya da kardeşlik bağları gibi çeşitli şekillerde de ortaya çıkabilir. Ayrıca, gerçekleştirilecek sınır dışı işleminin, mevcut aile yaşantısına doğrudan ve ciddi bir müdahale oluşturması, yani aile bütünlüğünü zedelemesi veya sona erdirmesi gerekir.¹⁷³ Bu nedenle, sınır dışı edilecek kişinin aile hayatının varlığı, kapsamı ve niteliği dikkatle değerlendirilmeli; hangi tür ilişkilerin aile hayatı kapsamında korunabileceği ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir.

2.5.1. Resmî Evlilik Yoluyla Kurulan Eş İlişkisi

Evlilik, aile hayatının en klasik ve temel biçimlerinden biri olarak kabul edilmekte olup, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi kapsamında güçlü bir korumaya sahiptir. AİHM içtihatlarına göre, evlilikle kurulan aile bağları hem hukuki hem de duygusal yönüyle aile hayatı kapsamında değerlendirilir ve devletin bu ilişkilere müdahalesi ancak meşru bir amaçla ve orantılı bir biçimde yapılabilir. Hatta yukarıda aile hayatının varlığı için gerekli unsurlar başlığı altında düzenlenen birlikte yaşama unsuru resmi bir nikahla evli olan çiftler için olmazsa olmaz bir şart olarak

¹⁷² Usta, *a.g.e.*, s. 1576.

¹⁷³ Nuray Ekşi, "İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2014, S: 19, s. 59.

görülmemektedir.¹⁷⁴ Mahkeme, evli kişilerin birbirleriyle birlikte yaşamalarının, aile hayatının en doğal biçimi olduğunu belirtmekle birlikte, tarafların fiilen birlikte yaşamamaları durumunda bile, aralarındaki duygusal bağ ve aile birliği niyeti bulunduğu sürece, bunun AİHS m.8 anlamında aile hayatı oluşturduğunu kabul etmiştir.¹⁷⁵

Bununla birlikte AİHM, aile hayatı değerlendirmesinde, resmi evlilik bağı da olsa ilişkinin gerçekliğine, samimiyetine ve fiilî yönüne de bakar. Eğer bir evlilik, sadece göçmenlik statüsü sağlamak veya vatandaşlık edinmek amacıyla yapılmışsa, bu tür birliktelikler genellikle “muvazaalı evlilik” sayılır ve Mahkeme tarafından aile hayatı hakkı kapsamında değerlendirilmez.¹⁷⁶

2.5.2. Evlilik Dışı Birliktelik (De Facto) Yaşayan Çiftler ve Aile Hayatı

De facto birliktelikler, hukuken tanınmış bir statüye dayanmaksızın, herhangi bir resmî makama kayıt yaptırılmadan sürdürülen; ancak zaman içinde istikrar kazanmış, ortak yaşam düzeni oluşmuş ve taraflar arasında duygusal, sosyal ve ekonomik bağlılık içeren fiilî ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Bu tür ilişkiler, evlilik bağına dayanmamakla birlikte, mahiyet itibarıyla aile hayatının birçok unsurunu barındırmaları nedeniyle, özellikle insan hakları hukukunda giderek daha fazla koruma alanı bulmaktadır.¹⁷⁷

Türk hukukunda aile kavramı, esas olarak yasal evlilik birliğine dayalı olarak tanımlandığından, de facto birliktelikler pozitif hukuk anlamında aile statüsünde kabul edilmemektedir.¹⁷⁸ Ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi ve Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları doğrultusunda, belirli koşullarda bu tür birlikteliklerin özel hayata ve sınırlı olarak aile hayatına saygı hakkı kapsamında değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Inceoğlu, *a.g.e.*, s. 317.

¹⁷⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 9214/80, 28/05/1985, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57416%22%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹⁷⁶ Harris vd., *a.g.e.*, s. 379.

¹⁷⁷ Bahçivancı, *a.g.e.*, s. 634.

¹⁷⁸ Usta, *a.g.e.*, s. 1575, 1576.

¹⁷⁹ Acar, *a.g.e.*, s. 36, 37.

AİHM, aile hayatı kavramını yorumlarken şekli unsurlar yerine duygusal ve sosyal gerçekliği esas alan esnek bir değerlendirme yapmaktadır. Fiilî birlikteliklerin aile hayatı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği; ilişkinin fiilî, duygusal ve sosyal gerçekliği, taraflar arasındaki biyolojik bağ, birlikte yaşama iradesi, fiilen birlikte yaşama süresi ile karşılıklı bağlılığın varlığını gösteren somut unsurlar çerçevesinde belirlenmektedir. Bu bağlamda *Kroon ve Diğerleri / Hollanda* kararı, evlilik dışı birlikteliklerin aile hayatı kapsamında değerlendirilebileceğine ilişkin önemli bir içtihat örneği teşkil etmektedir.¹⁸⁰ AİHM, evlilik dışı birlikte yaşayan bir çiftin beş çocuğuyla kurduğu fiilî aile yaşamının, hükümetin biyolojik babaya çocuklarını tanıma izni vermemesi nedeniyle hukuken tanınmamasını, AİHS m.8 kapsamında aile hayatına orantısız bir müdahale olarak değerlendirerek ihlal kararı vermiştir. AİHM, kararında, evlilik dışı birlikte yaşayan bir çift ile çocukları arasında kurulan fiilî, duygusal ve sosyal bağları değerlendirerek, bu ilişkinin AİHS m.8 anlamında aile hayatı oluşturduğunu açıkça kabul etmiştir.¹⁸¹

AİHM'nin aile hayatını resmî evlilik kurumuyla sınırlı tutmaması sonucunda, aynı cinsiyetten bireyler de duygusal, sosyal ve istikrarlı bir birliktelik içinde olmaları hâlinde AİHS m.8 kapsamında aile hayatının korumasından yararlanabilmektedir. Bu yaklaşım, özellikle *Schalk ve Kopf / Avusturya* kararında açıkça ortaya konmuştur. Söz konusu kararda Mahkeme, aynı cinsiyetten iki erkeğin uzun süreli ve istikrarlı birlikteliğini değerlendirerek, bu ilişkinin evlilik bağı bulunmasa da aile hayatı kapsamında görülmesi gerektiğine karar vermiştir. Karar, aynı zamanda AİHM'nin aile kavramını “hukuki statüye” değil, “ilişkinin gerçekliğine” dayandıran yaklaşımının bir yansımasıdır.¹⁸²

2.5.3. Evli Çift ile Çocukları Arasındaki İlişki

Evli çift ile çocukları arasındaki ilişki, AİHM tarafından aile hayatı kapsamında açıkça ve otomatik olarak korunan bir ilişki olarak kabul edilmektedir. Mahkeme'ye

¹⁸⁰ Gülay Arslan Öncü. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı.” Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 293, 294.

¹⁸¹ AİHM *Kroon ve Diğerleri v. Hollanda*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57904%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹⁸² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Schalk ve Kopf / Avusturya*, Başvuru No: 30141/04, 24/06/2010, § 94, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99605%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (24.05.2025).

göre, evlilikle kurulmuş hukuki bağ, çocuk doğar doğmaz ipso iure (yasanın kendisi tarafından, kendiliğinden) aile hayatının varlığını meydana getirmekte ve çocuğun, ebeveynlerinin aile birliğinin doğal bir parçası hâline gelmesiyle birlikte AİHS madde 8 kapsamındaki koruma devreye girmektedir. AİHM içtihadına göre, resmî olarak evli ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişki, aile hayatının en klasik ve tipik örneği olarak kabul edilmektedir. Bu tür aile yapılarında, birlikte yaşama, çocuğa bakım sağlama, duygusal ve sosyal bağlılık gibi unsurların varlığı karine olarak varsayılır. Mahkeme, bu unsurların mevcudiyetini ayrıca ispat etmeye gerek olmaksızın, evlilik bağının aile hayatı oluşturduğunu kabul eder. Dolayısıyla, evli ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişkinin, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında otomatik olarak "aile hayatı" olarak değerlendirildiği yerleşik bir içtihattır.¹⁸³

2.5.4. Boşanmış Ebeveyn ile Çocuk Arasındaki İlişki

Boşanmış ya da ayrı yaşayan ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki, AİHS m.8 kapsamında aile hayatı olarak korunmakta olup, velayet hakkı kendisine verilmeyen ebeveynin çocukla kişisel ilişki (görüşme) kurma hakkı da bu korumanın bir parçasıdır. Devletler, bu ilişkinin devamını sağlamak amacıyla yalnızca müdahaleden kaçınmakla yetinmeyip, kişisel ilişki kurulmasını etkin biçimde kolaylaştıracak pozitif yükümlülükleri de yerine getirmekle yükümlüdür.¹⁸⁴

2.5.5. Evlilik Dışı Doğan Çocuk ile Ebeveynler Arasındaki İlişki

Evlilik dışı çocuk terimi, ebeveynleri arasında herhangi bir evlenme akdi bulunmaksızın, cinsel birliktelik sonucunda ya da evlilik akdinden önce dünyaya gelen çocukları ifade etmektedir. Ayrıca evlilik, evlendirme memuru huzurunda gerçekleştirilmediği takdirde geçerli sayılmaz; bu nedenle bu şekilde kurulan birlikteliklerden doğan çocuklar da hukuk düzeninde evlilik dışı çocuk olarak kabul edilmektedir. Evlilik dışı doğan bir çocuğun annesi hukuken daima belirli kabul edilir; zira çocuğu dünyaya getiren kadın kolaylıkla tespit edilebilir ve bu nedenle aralarındaki soybağı doğumla birlikte kendiliğinden kurulmuş sayılır.¹⁸⁵ Bu bağlamda,

¹⁸³ Kilkelly, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁸⁴ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 317.

¹⁸⁵ Mehmet Altunkaya, "Türk Özel Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Durumu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2001, C: 9, S: 1-2, s. 390-391.

çocuk ile anne arasındaki ilişki doğumla birlikte kendiliğinden (ipso iure) kurulmakta ve Mahkeme tarafından doğrudan aile hayatı olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁶ Çocuk ile baba arasındaki soybağı, anneden farklı olarak doğumla kendiliğinden kurulmadığından, ancak hukuken tanınan belirli yollarla örneğin çocuğun evlilik birliği içinde doğmuş olması, babanın resmi tanıma beyanında bulunması, hâkim kararıyla soybağının tespit edilmesi ya da istisnai olarak özel kanunlarla düzenlenen idari usuller aracılığıyla tespit edilebilmektedir.¹⁸⁷ Ayrıca evlilik, çocuk ile baba arasında soybağının kurulmasını sağlayan mutlak bir kurum değildir; zira çocuk evlilik birliği içinde doğmuş olsa dahi, genetik baba farklı biri olabilir. Bu durum, hem evlilik dışı doğan çocukların statüsünün belirlenmesini hem de evlilik içi çocukların soybağının sorgulanmasını karmaşıklaştırmakta ve biyolojik bağ, duygusal ilişki ve hukuki tanıma arasındaki sınırların daha dikkatli biçimde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.¹⁸⁸

Modern aile yapıları, yalnızca resmî evlilik bağına dayalı ilişkilerle sınırlı kalmamakta; evlilik dışı doğan çocuklarla ebeveynleri arasında kurulan duygusal, biyolojik ve sosyal bağlar da aile kavramının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, evlilik dışı doğan çocuk ile ebeveynleri arasındaki ilişkiyi, belirli koşullar altında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi kapsamında aile hayatı olarak değerlendirmekte ve bu ilişkinin korunmasını hem çocuk hem de ebeveyn açısından temel bir hak olarak kabul etmektedir. AİHM, evlilik içi ve evlilik dışı doğan çocuklar arasında ayırım yapılmasını, aile hayatına saygı hakkı (AİHS m.8) ile bağlantılı olarak ayrımcılık yasağı (m.14) kapsamında değerlendirmekte ve belirli sınırların ötesine geçen farklı muamelenin Sözleşme'ye aykırı olabileceğini kabul etmektedir.¹⁸⁹ Zira Mahkeme, *Marckx / Belçika* kararında,

¹⁸⁶ Kilkelly, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁸⁷ Süleyman Sirac ve Mehtap İpek İşleyen, "Türk Hukukunda Soybağının Kurulması", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C: 4, S: 1, s. 106-107.

¹⁸⁸ İsmahan Gülen Erdoğan, "Kanuni Babanın Evlilik Birliği İçinde Doğan Çocuk İçin Yaptığı Masrafları Biyolojik Babadan İsteme Hakkı ve Kapsamı", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024, C: 28, S: 4, s. 242.

¹⁸⁹ Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsüne Dair Avrupa Sözleşmesi, https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Evlilik_disi_dogan_cocuklarin_hukuki_statusune_dair_avrupa_sozlesmesi.pdf, Erişim Tarihi (08/04/2025).

evlilik dışı doğan bir çocuğun, annesiyle olan ilişkisinin ancak çeşitli resmi işlemlerle tanınabilmesini ve miras hakkı gibi temel haklardan yoksun bırakılmasını, hem aile hayatına saygı hakkının hem de ayrımcılık yasağının ihlali olarak değerlendirmiştir. Bu karar ile birlikte Mahkeme, çocukların yalnızca doğum biçimlerine dayalı olarak farklı muameleye tabi tutulamayacağını vurgulamış.¹⁹⁰

Daha önce ifade edildiği üzere evlilik dışı doğan çocuk ile ebeveynleri arasındaki ilişki, AİHM içtihadına göre belirli koşullar altında AİHS m.8 kapsamında “aile hayatı” olarak korunmaktadır. Mahkeme, aile hayatının varlığını değerlendirirken resmî evlilik bağının bulunup bulunmadığına değil, ilişkinin fiilî, duygusal ve sosyal gerçekliğine odaklanmaktadır. Bu kapsamda, birlikte yaşama, çocuğun bakımı ve eğitimiyle aktif ilgilenme, duygusal bağlılık ve sosyal bütünleşme gibi unsurlar aile hayatının varlığını gösterebilecek başlıca kriterlerdir. Özellikle evlilik dışı çocuk ile biyolojik baba arasında soybağı resmen kurulmamış olsa dahi, fiilî ilişki aile hayatı oluşturabilir.¹⁹¹ Örneğin *Keegan / İrlanda* kararında AİHM, evlilik dışı doğan bir çocuk ile biyolojik baba arasında gelişen fiilî bağın aile hayatı kapsamında korunması gerektiğini kabul etmiş ve çocuğun babanın rızası alınmaksızın evlatlık verilmesini, aile hayatına yönelik orantısız bir müdahale olarak değerlendirerek AİHS m.8’in ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁹²

Bu değerlendirmeye uyumlu olarak, Anayasa Mahkemesi’nin kararlarında da benzer bir yaklaşım benimsenmektedir. Anayasa Mahkemesi, evlilik içi ve evlilik dışı doğan çocuklar arasında yapılan ayrımı, hem eşitlik ilkesi (Anayasa m.10) hem de aile hayatına saygı hakkı (Anayasa m.20) bağlamında değerlendirmekte ve doğum statüsüne dayalı farklı muamelenin ayrımcılık oluşturabileceğini kabul etmektedir. Mahkeme, özellikle çocuğun doğum biçiminin, haklara erişiminde belirleyici bir faktör olarak kullanılmasının insan onuruna aykırı olduğunu ve çocuğun üstün yararı

¹⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Marckx / Belçika*, Başvuru No: 6833/74, 13/06/1979, <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.04.2025) § 54, 55.

¹⁹¹ Harris vd., *a.g.e.*, s. 379.

¹⁹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Keegan / İrlanda*, Başvuru No: 16969/90, 26/05/1994, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57881%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

ilkesini zedelediğini vurgulamaktadır.¹⁹³ Böylece AYM, AİHM'nin *Marckx / Belçika* gibi içtihatlarına paralel biçimde, evlilik dışı çocukların da hukuk önünde eşit korumadan yararlanması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

2.5.6. Bağımlı Ergin Çocuk

Bağımlı ergin çocuk, 18 yaşını doldurmuş olmasına rağmen ekonomik, fiziksel veya kimi görüşlere göre güçlü bir duygusal bağımlılık nedeniyle ailesinin desteği olmadan hayatını sürdüremeyen ya da ciddi şekilde zorlanan kişidir. Bu bireyler, yaşamlarını devam ettirebilmek için hem maddi hem de duygusal açıdan aile üyelerine önemli ölçüde bağımlıdır.¹⁹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, yetişkin çocuklar ile ebeveynleri arasındaki ilişki her zaman otomatik olarak aile hayatı kapsamında korunmaz. Ancak eğer yetişkin çocuk, yaşı büyümüş olmasına rağmen ebeveynlerine ekonomik, duygusal veya fiziksel olarak bağımlı ise, bu durumda aralarındaki ilişki AİHS madde 8 anlamında aile hayatı olarak değerlendirilebilir. Eğer yetişkin çocuk bağımsız bir hayat kurmuşsa, o zaman artık madde 8 kapsamındaki aile hayatı zayıflar veya sona erer.¹⁹⁵ Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarıyla uyumlu olarak, ergin (büyük) yaştaki çocuklar açısından aile hayatının varlığını değerlendirirken, çocuğun ebeveyne fiilî bağımlılığını ve aralarındaki gerçek, yakın ve sürekli ilişkiyi göz önünde bulundurmaktadır. Bu kapsamda, küçük yaştaki çocuklar için aile hayatı karine olarak kabul edilirken, büyük yaştaki çocukların aile hayatı kapsamında korunabilmeleri için ebeveyne olan bağımlılıklarını somut şekilde ortaya koymaları gerekmektedir.¹⁹⁶ Zira, yetişkin çocuklar bakımından bireysel bağımsızlığın artması ve ebeveyne olan fiilî bağımlılığın azalması nedeniyle, aile hayatı kapsamında sağlanan koruma her durumda aynı yoğunlukta olmayabilir.¹⁹⁷

¹⁹³ Anayasa Mahkemesi (1991), (B. No: 1990/15, Karar Sayısı: 1991/5, 28.02.1991), <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1991-5-nrm.pdf>, Erişim Tarihi (09.05.2025).

¹⁹⁴ Zeynep Özgenç, "Sığınmacıların Aile Birleşimi Hakkı", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018, C: 37, S: 2, s. 302.

¹⁹⁵ Acar, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁹⁶ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 28, 29.

¹⁹⁷ Bayram Doğan, "İnsan Hakları Açısından Göç ve Mültecilik: Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında İnceleme", *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, C: 5, S: 2, s. 738.

2.5.7. Evlat Edinen Kişi ile Evlatlık Çocuk Arasındaki İlişki

Evlat edinme kurumu, biyolojik bağa dayanmamakla birlikte, evlatlık ile evlat edinen arasında hukuki olarak tam bir aile ilişkisi tesis eder. Evlatlık, evlat edinenin öz çocuğu statüsünde kabul edilir¹⁹⁸ ve bu çerçevede hem evlat edinenin ailesine hem de toplumsal düzeyde aile kurumuna entegre olur; böylece devlet tarafından korunması gereken aile hayatı kapsamına dâhil edilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, yasal olarak geçerli ve fiilen kurulan evlat edinme ilişkisini, aile hayatı kapsamında korunan bir ilişki olarak kabul etmektedir.¹⁹⁹ *Pini ve diğherleri / Romanya* başvurusunda, Mahkeme, yasal olarak geçerli ve fiilen kurulan bir evlat edinme ilişkisinin, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında aile hayatına saygı gösterilmesini gerektirecek nitelikte olduğunu ve bu nedenle ilgili maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir.²⁰⁰ Mahkeme, evlatlık ilişkisini aile hayatı kapsamında değerlendirmiş olsa da, çocuğun yüksek yararı ve taraflar arasında fiili bir birlikteliğin hiç oluşmamış olması nedeniyle ihlal kararı vermemiştir. Evlat edinen kişi ile çocuk arasındaki fiili aile hayatı oluşmadan, yalnızca evlat edinme işleminin tamamlanmış olmasının mutlak olarak AİHS madde 8 koruması doğurmayacağını ortaya koymuştur.²⁰¹ Kısaca evlatlık ile evlat edinen arasındaki fiili birlikteliğin varlığı, samimi ve güçlü bir bağ ilişkisinin, aile hayatı kapsamında değerlendirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.5.8. Geniş Aile Bağlarının Aile Hayatı Hakkı Çerçevesinde Korunması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, aile hayatı kavramını sadece çekirdek aile (ebeveyn ve çocuklar) ile sınırlı görmemekte; büyükanne, büyükbaba, kardeş, dayı gibi geniş aile üyeleriyle kurulan güçlü, sürekli ve duygusal bağları da bu hak kapsamında değerlendirebilmektedir. Bu tür ilişkilerin aile hayatı sayılabilmesi için kan bağı tek başına yeterli olmayıp, arada gerçek bir kişisel ilişki ve fiili yakınlık bulunması aranmaktadır. Mahkeme, her somut olayda ilişkinin niteliğini ve süregelen

¹⁹⁸ Müge Vatansever Öztürk, "Türk Hukukunda Evlat Edinme Müessesesinin Tarihi Gelişimi", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2023, C:8, S. 2, s. 315.

¹⁹⁹ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 317.

²⁰⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Pini ve Diğherleri / Romanya*, Başvuru No: 78028/01 ve 78030/01, 22/06/2004, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61837%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025), § 148.

²⁰¹ Roagna, *a.g.e.*, s. 94.

bağın gücünü dikkate alarak aile hayatı korumasının uygulanıp uygulanmayacağını belirlemektedir.²⁰²

Örneğin AİHM, belirli koşullar altında kardeşler arasındaki güçlü, sürekli ve fiili bağların da aile hayatı kapsamında korunabileceğini kabul etmektedir. Ancak sadece biyolojik bağ yeterli olmayıp, ilişkinin yakın ve etkin bir ailevi ilişki oluşturduğunun somut şekilde gösterilmesi gerekir. AİHM, kardeşler arasındaki aile hayatı değerlendirmesinde, bireylerin çocuk ya da yetişkin olmalarını tek başına belirleyici görmemektedir.²⁰³ *Boughanemi / Fransa* kararı bu anlamda yerinde bir örnek olacaktır. Başvurucu Boughanemi, Fransa'da kardeşleriyle kurduğu sosyal bağlara dayanarak sınır dışı edilmesinin aile hayatına aykırı olduğunu ileri sürmüştür. AİHM, kardeşler arasında aile hayatı oluşabileceğini kabul etmekle birlikte, somut olayda başvurucunun ağır suç geçmişi nedeniyle kamu güvenliğinin korunmasının öncelikli bir meşru amaç olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Mahkeme, sınır dışı kararının orantılı bir müdahale olduğuna hükmederek ihlal kararı vermemiştir.²⁰⁴

Ayrıca çocuk ile büyükanne ve büyükbaba arasındaki ilişki de belirli koşullarda aile hayatı kapsamında korunmaktadır; bu duruma *Bronda / İtalya* kararı iyi bir örnek teşkil etmektedir. Her ne kadar Mahkeme, *Bronda / İtalya* kararında, çocuğun yüksek yararını gözetken müdahalenin orantılı olduğu kanaatine vararak ihlal kararı vermemiş olsa da, kararda da belirtildiği üzere, büyükanne, büyükbaba gibi birinci derece dışındaki akrabalarla çocuk arasında kurulan güçlü ve fiili bağların aile hayatı kapsamında değerlendirilebileceğini kabul etmiştir.²⁰⁵

2.6. Çocuğun Yüksek Yararı (Best Interests of the Child Principle)

Bu aşamada çocuğun yüksek yararı ilkesinden bahsetmekte fayda vardır. Zira çalışma konumuz açısından da önem taşıyan bu ilke, aile hayatına saygı hakkı ile sınır dışı işlemlerinin kesiştiği durumlarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından

²⁰² Kilkelly, *a.g.e.*, s. 31.

²⁰³ Kilkelly, *a.g.e.*, s. 31.

²⁰⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Boughanemi v. France*, Başvuru No: 22070/93, 24/04/1996, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57991%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

²⁰⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Bronda v. İtalya*, Başvuru No: 22430/93, 09/06/1998, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58194%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025), § 51.

temel bir değerlendirme ölçütü olarak kullanılmaktadır. Mahkeme, özellikle kamu düzeni gerekçelerine dayanılarak yapılan müdahalelerde dahi, çocuğun yüksek yararının üstün tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu denli önemli bir ilke olan çocuğun yüksek yararının içeriğinin ve kapsamının ayrıntılı şekilde anlaşılması, bu çalışma açısından da gerekli ve kaçınılmazdır.

1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğun yüksek yararı ilkesi açısından önemli bir düzenlemedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk haklarını uluslararası bir antlaşma ile güvence altına alarak, bu hakların ihlalinin denetim ve yaptırıma tabi tutulabilmesini mümkün kılan en önemli insan hakları düzenlemesi olmuştur. Sözleşme'nin 3. maddesinin 1. fıkrasında, çocuğun üstün yararı, Sözleşmenin bütünü yorumlanırken esas alınması gereken temel bir ilke olarak düzenlenmiştir.²⁰⁶

Çocuğun üstün yararı, çocuğu ilgilendiren tüm işlemlerde öncelikli olarak dikkate alınması gereken temel ilkedir. Öncelikli bir kriterdir, ancak diğer meşru kamu menfaatleriyle dengelenmesi gerekebilir; otomatik bir üstünlük anlamına gelmez. Diğer bir deyişle Mahkeme, somut olayda bir denge testi yapar: Çocuğun yüksek yararı ağır basıyorsa devlet müdahalesini sınırlı tutar; fakat kamu güvenliği gibi üstün bir meşru menfaat söz konusuysa çocuğun yararı tek başına belirleyici olmayabilir.²⁰⁷ Ancak fiziksel, zihinsel ve duygusal açıdan savunmasız olmaları nedeniyle çocuğun yüksek yararı ilkesi göz ardı edilmemelidir.

Bu yaklaşım doğrultusunda çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuğun içinde bulunduğu her türlü karar, işlem ve uygulamada çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimini en iyi şekilde koruma ve destekleme amacıyla geliştirilmiş temel bir ilkedir. Zira çocuklar, bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak henüz tam gelişmemiş, savunmasız bireyler olmaları nedeniyle özel bir korumaya ihtiyaç duymaktadırlar. Karar verilirken, örneğin boşanma davalarında, evlat edinme

²⁰⁶ Zeynep Hazar, "İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 26, S: 2, s. 650, 651.

²⁰⁷ Memduh Cemil Şirin, "Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış", *Çocuk ve Medeniyet*, 2019, C: 4, S: 8, s. 221, 222.

işlemlerinde veya velayet belirlenmesinde; yetişkinlerin, devletin ya da diğer kişilerin çıkarlarından önce çocuğun üstün yararı gözetilir.²⁰⁸

Aile hayatına saygı hakkı (AİHS m.8) ile çocuğun üstün yararı ilkesi arasında çok yakın ve hassas bir ilişki vardır, çünkü aile hayatı, çocuğun doğuştan sahip olduğu sevgi, bakım, kimlik ve aidiyet gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan en doğal ortamdır. Çocuğun üstün yararı ise bu aile hayatının korunmasını ve çocuğun orada sağlıklı bir şekilde büyümesini esas almaktadır. Devlet veya mahkemeler bir karar verirken örneğin velayet, kişisel ilişki kurma vb. hem aile hayatına saygı hakkını korumak hem de çocuğun üstün yararını gözetmek zorundadır. Çatışma olursa, yani çocuğun biyolojik ailesiyle kalması onun sağlığına veya gelişimine zarar verecekse, çocuğun üstün yararı ağır basmaktadır.²⁰⁹

Çocuğun üstün yararı ilkesinin aile hayatına saygı hakkı ile dengelenmesine ilişkin en çarpıcı örneklerden biri *Giannakopoulos / Yunanistan* kararıdır. *Giannakopoulos / Yunanistan* davasında başvuru, boşanma sonrasında çocuklarının velayetini almak için Yunan mahkemelerine başvurmuş, ancak çocukların Almanya'ya taşınması nedeniyle mahkemeler yetkisizlik kararı vermiştir. Başvuru, bu durumun aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise çocukların alışık oldukları çevrede yaşamalarının üstün yararlarına hizmet ettiğini ve Yunan mahkemelerinin çocuğun üstün yararını gözeterek hareket ettiğini belirterek başvuruyu reddetmiştir. Sonuç olarak AİHM, aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.²¹⁰

Türkiye, sözleşmeye taraf olarak çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapmıştır. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi'nin verdiği önemli kararlardan biri C.K. başvurusudur. *C.K. başvurusunda*²¹¹ başvuran, boşanma sürecinde çocuğuyla kişisel ilişki kurma hakkının kaldırılmasının aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Anayasa

²⁰⁸ Hazar, *a.g.e.*, s. 648.

²⁰⁹ Ferhat Yıldız, *a.g.e.*, s. 111-115.

²¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Giannakopoulos / Yunanistan*, Başvuru No: 20503/20, 28/04/2025, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-238270%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-238270%22]}), Erişim Tarihi (09.05.2025)

²¹¹ Anayasa Mahkemesi. (2019), *C.K. Başvurusu*, (B. No: 2016/3114, 18.07.2019), <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/3114> Erişim Tarihi (23.04.2025).

Mahkemesi ise, çocuğun babasından kaynaklanan şiddet tehdidi ve olumsuz etkilenme riskinin göz önünde bulundurulduğunu, kişisel ilişki kurulmasına izin verilmemesinin çocuğun üstün yararı amacıyla alındığını belirlemiştir. Mahkeme, somut olayda devletin çocuğun üstün yararını korumak için müdahalede bulunmasının haklı ve orantılı olduğu sonucuna varmış ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.²¹²

2.7. Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Devletin Yükümlülükleri

Aile hukuku, her ne kadar bireyler arasındaki özel ilişkileri düzenlese de evlilik ve soybağı gibi temel kurumlar bakımından kamusal nitelikler taşıyan bir hukuk alanıdır. Bu nedenle aile hukuku, yoğun bir şekilde kamusallıkla kuşatılmış ve kamu düzenine ilişkin kurullarla şekillendirilmiştir. Ancak bu yoğun kamusal denetime rağmen, aile hukuku temelinde hâlâ bir özel hukuk dalı olarak kabul edilir; zira aile hukuku, bireylerin özgür iradeleriyle kurdukları en mahrem ve kişisel ilişkileri düzenler. Aile ilişkileri, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin merkezinde yer alır. Bu nedenle devletin, aile ilişkilerine müdahalesi ancak zorunlu ve meşru sınırlar içinde olmalı ve aile hayatını koruma yönündeki yükümlülüklerini etkin bir şekilde yerine getirmelidir.²¹³ Devletin insan haklarına ilişkin yükümlülükleri, temel olarak negatif ve pozitif yükümlülükler olarak ikiye ayrılır.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı, engellendiği veya doğrudan ihlal edildiği durumlarda, negatif bir yükümlülüğün ihlalinden söz edilir. Negatif yükümlülük, devletin bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunmaktan kaçınma sorumluluğudur. Bu yükümlülük, devletin pasif bir tutum sergilemesini gerektirmektedir.²¹⁴ Aile hayatına saygı hakkı kapsamında da devletlerin negatif yükümlülükleri bulunmaktadır. Negatif yükümlülük, devletin bireylerin aile hayatına keyfi, hukuka aykırı veya orantısız müdahalelerden kaçınma sorumluluğunu ifade

²¹² Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, *Çocuk Hakları ve Hukuku* [Ders notu], <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=le8XORg%200T6%20SKmbJk0IOA==>, (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2025), s. 8-9.

²¹³ Rona Serozan, Başak Başoğlu ve Berk Kapancı, *Aile hukukunun özellikleri, ilkeleri ve gelişimi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 15, S: 2, 2016, <https://ronaserozanvakfi.org/wp-content/uploads/2023/03/Aile-Hukukunun-Ozellikleri-Ilkeleri-ve-Gelisimi.pdf>, Erişim Tarihi (7 Mayıs 2025), s. 533.

²¹⁴ Fatih Alkan, *a.g.e.*, s. 24.

eder. Örneğin devlet, bireylerin evlilik kurmaları, aile ilişkilerini sürdürmeleri, çocuklarıyla bağ kurmaları gibi özel alanına kural olarak müdahale etmemelidir.²¹⁵

Hakların yaşam pratiğinde etkin biçimde korunabilmesi için devletlerin yalnızca saygı gösterme yükümlülüğü değil, aynı zamanda bu hakları gerçekleştirme ve güvence altına alma yükümlülüğü de bulunmaktadır. Bu kapsamda devlet, hakların hem “garantörü” hem de etkin uygulayıcısı konumundadır. Pozitif yükümlülüklerini yerine getirmede gerekli adımları atmayan veya hareketsiz kalan devletler, ulusal ve uluslararası düzeyde sorumlulukla karşı karşıya kalmaktadır.²¹⁶ Ayrıca devletler, sözleşmesel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına müdahale etmekten kaçınmakla kalmayıp, bu hakları üçüncü kişilerin ihlallerine karşı da korumak zorundadır. Dolayısıyla, devletler yalnızca pasif bir gözlemci konumunda kalmaz; aktif bir şekilde hukuki, idari ve yargısal mekanizmalar kurarak insan haklarının korunmasını güvence altına almakla yükümlüdür.²¹⁷

Aile hayatına saygı hakkı anlamında da devletlerin pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Pozitif yükümlülük kapsamında devletler, aile bütünlüğünü tehdit eden durumlara karşı koruma sağlamak, uygun yasal ve idari düzenlemeleri oluşturmak ve bireylerin aile hayatlarını özgürce yaşayabilmeleri için gerekli ortamı oluşturmakla yükümlüdür. Böylece aile hayatı, yalnızca kaçınma yükümlülüğünün ihlaline karşı değil, aynı zamanda aktif koruma ve destekle de güvence altına alınmış olur.²¹⁸ *Airey / İrlanda kararı*, pozitif yükümlülüklerin kapsamını göstermesi bakımından anlamlı bir örnektir. *Airey / İrlanda* davasında, başvuran, şiddet gördüğü eşinden boşanmak istemesine rağmen İrlanda hukuk sisteminde boşanma davası açmanın yüksek maliyetli olması ve ücretsiz hukuki yardım sağlanmaması nedeniyle bu hakkını kullanamamış ve mağdur olmuştur. Mahkeme, Airey’in mahkemeye erişiminin fiilen imkânsız hale gelmesinin özel ve aile hayatı hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

²¹⁵ Kilkelly, *a.g.e.*, s. 35.

²¹⁶ Semih Batur Kaya, "İnsan Haklarında Devletin Pozitif Yükümlülüğü: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Üzerine Bir Analiz", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 9, S: 1, s. 56.

²¹⁷ Fatih Alkan, *a.g.e.*, s. 25.

²¹⁸ Dilara Eltimur, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018, s. 106-107.

Sonuç olarak AİHM, devletin bireylerin haklardan gerçek anlamda yararlanabilmesi için pozitif tedbirler almak zorunda olduğunu vurgulamıştır.²¹⁹

Aile hayatına saygı hakkı çerçevesinde devletlerin pozitif yükümlülükleri bulunsa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, “saygı” kavramının kesin bir tanımının bulunmadığını, bu nedenle aile ve özel hayata saygı gösterilmesi için atılması gereken adımların her somut olayın koşullarına göre değişebileceğini belirtmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, devletlere bu konuda geniş bir takdir yetkisi tanımakta ve bireysel çıkarlar ile toplumun genel çıkarları arasında adil bir denge kurulup kurulmadığını dikkate almaktadır.²²⁰ Özel hayata saygı hakkı ve aile hayatına saygı hakkı gibi temel hakların belirli sınırlandırılma sebepleri bulunmaktadır. Bu gibi istisnai durumlarda, bu haklara müdahale edilmesine izin verilmektedir. Aşağıda, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının hangi sebeplerle ve hangi şartlarla sınırlandırılabilceği ele alınacaktır.

²¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Airey v. İrlanda*, Başvuru No: 6289/73, 9 Ekim 1979, § 32, 33, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57420%22%7D>, Erişim Tarihi (15.04.2025).

²²⁰ Kil Kelly, *a.g.e.*, s. 36.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATI BAĞLAMINDA HAKLARIN SINIRLANDIRILMASI VE SINIR DIŞI İŞLEMLERİ: AİHM VE AYM KARARLARI IŞIĞINDA İNCELEME

3.1. Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkının Sınırlandırılması

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 8. madde kapsamındaki başvuruları iki aşamalı bir test çerçevesinde incelemektedir. İlk aşamada, şikayetin Sözleşme'nin koruma alanına girip girmediği; ikinci aşamada ise, hakka yönelik bir müdahalenin bulunup bulunmadığı ve bu müdahalenin meşru olup olmadığı incelenmektedir.²²¹ Çalışmanın ilk iki bölümünde, başvuruların ilk aşaması olan uygulama alanı değerlendirmesi ayrıntılı bir şekilde ele alınmış; bu kapsamda özel hayat ve aile hayatı kavramlarının koruma alanı, kapsamı ve içeriği detaylı olarak incelenmiştir. Bu açıklamalardan sonra, çalışmanın bu bölümünde AİHM'nin iki aşamalı testinin ikinci aşamasına geçilecek ve özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına ilişkin şikayetlerde, 8. madde kapsamında korunan haklara yönelik bir müdahalenin bulunup bulunmadığı ve varsa bu müdahalenin meşru bir temele dayanıp dayanmadığı değerlendirilecektir. Müdahale olup olmadığının ve müdahalenin meşruiyetinin tespiti, başvurunun esas yönünden incelenebilmesi için kritik bir ön adım teşkil edecektir.

Özel hayata saygı hakkı, mutlak ve sınırsız bir hak olarak düzenlenmemiştir. Bu hakkın Anayasa'nın ilgili hükümleri ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde belirli meşru sebepler doğrultusunda sınırlandırılması mümkündür.²²² Nitekim bu hak yalnızca kanunla sınırlanabilir; sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olmalı, ölçülülük ilkesine riayet etmeli ve hakkın özüne dokunmamalıdır.²²³ Anayasa'nın 20. maddesi özel hayatı ve kişisel verileri korumakta olup, m.13'te öngörülen genel sınırlama ilkelerine bağlı kalınarak millî güvenlik, kamu

²²¹ Roagna, *a.g.e.*, s. 10-12.

²²² Kemal Özeren, Berrak Yılmaz, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023, https://www.anayasa.gov.tr/media/8904/ozel_hayata_ve_aile_hayatina_saygi_hakki_rehberi.pdf, Erişim Tarihi (04.05.2025), s. 90.

²²³ Mehmet Değirmenci, "Türkiye'de Temel Hak ve Hürriyetlerin Durdurulmasının Anayasal Çerçevesi", *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, S: 10, s. 53.

düzeni, kamu güvenliği, genel sağlık, genel ahlak ve başkalarının haklarının korunması gibi sebeplerle sınırlanabilir.

AİHS m. 8/2'ye göre “*Özel hayata saygı hakkının kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.*” Bu noktada, öncelikle “müdahale” kavramının ne anlama geldiğinin açıklanması gerekmektedir. Müdahale, devletin doğrudan bir eylemi, aldığı bir karar veya hareketsiz kalması sonucu bireyin özel hayatına, aile hayatına yönelik gerçekleştirdiği olumsuz etkiler bütünüdür ifade etmektedir. Özel hayata ve aile hayatına müdahale, devletin doğrudan bir eylemi veya yasayla getirilen bir düzenleme yoluyla bireyin bu alandaki haklarına zarar vermesi suretiyle gerçekleşebilir.²²⁴

AİHM, başvurunun 8. madde kapsamında korunan bir hakkı ilgilendirdiğine ve bu hakka yönelik bir müdahalenin bulunduğu kanaat getirirse, bu takdirde Sözleşme'nin 8. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan meşruiyet sebeplerini incelemeye geçer. Bu aşamada Mahkeme sırasıyla şu soruları sorarak müdahaleyi değerlendirir: Müdahale kanuni bir dayanağa sahip midir, meşru bir amaca hizmet etmekte midir ve demokratik bir toplumda gerekli midir? Yapılacak bu çok aşamalı denetim, müdahalenin Sözleşme'ye uygunluğunu belirlemek açısından temel öneme sahiptir.²²⁵ Bu çalışmada meşruiyet nedenleri, özellikle sınır dışı işlemleri bağlamında ele alınacaktır. Çünkü inceleme konusu, özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı ile devletin sınır dışı etme yetkisi arasındaki hassas dengeyi kapsamaktadır.

²²⁴ Zafer Gören, "Temel Hakların Düzenlenmesi ve Somutlaştırılması", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, C: 19, S: 38, s. 1-3.

²²⁵ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 255, 256.

3.1.1. Yasal Dayanak

Anayasa m.16²²⁶ yabancılar için hakların kanunla sınırlanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca “milletlerarası hukuka uygun olarak” ifadesi ile yabancıların haklarının sınırlanabileceğini kabul ederken, bu sınırlamaların uluslararası insan hakları standartlarına uygun olmasını zorunlu kılar. Bu sayede yabancılar için daha geniş bir korumaya olanak tanımaktadır.²²⁷ Böylece hem Türkiye'nin egemenliği hem de uluslararası yükümlülükleri dengelenmiş olur.

Bu bağlamda, yabancıların haklarına yönelik getirilecek sınırlamaların hem Anayasa hem de uluslararası hukuk açısından meşru kabul edilebilmesi için, öncelikli olarak AİHM tarafından teste alınan bu müdahalelerin açık ve öngörülebilir bir kanuni dayanağa sahip olması büyük önem taşımaktadır. AİHS'nin 8. maddesi kapsamında değerlendirilen bir müdahalenin kanuni bir dayanağa sahip olmaması durumunda, AİHM doğrudan ihlal kararı vermektedir. Bu tür durumlarda Mahkeme, ayrıca meşru amaç veya demokratik toplumda gereklilik gibi diğer inceleme aşamalarına geçmeden, yasallık kriterinin sağlanmaması nedeniyle 8. madde ihlali sonucuna ulaşmaktadır.²²⁸

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde yer alan “yasa” kavramı, yalnızca şekli anlamda parlamentodan çıkan kanunları değil, maddi anlamda genel ve bağlayıcı nitelikteki tüm hukuki düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, bir müdahalenin “yasayla öngörülmüş” sayılabilmesi için sadece yasama organı tarafından çıkarılan bir kanun bulunması zorunlu olmayıp; kanun hükmünde kararname, tüzükler, yönetmelikler ve yeterli açıklık ve öngörülebilirlik taşıyan yargı içtihatları da 8. madde kapsamında “kanun” kabul edilmektedir.²²⁹ Hatta *Sunday Times / Birleşik Krallık* davasında AİHM, Sözleşme'nin 8. ve 10. maddelerinde geçen "yasa" kavramının yalnızca yazılı kanunları değil, yeterli açıklık ve öngörülebilirlik taşıyan mahkeme içtihatları (common law kararlarını), geleneksel teamüller gibi yazılı

²²⁶ Anayasa m.16: “Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.”
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>,
Erişim Tarihi (04.05.2025)

²²⁷ Özgenç, *a.g.e.*, s. 313.

²²⁸ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 322.

²²⁹ Arslan Öncü, 2019, *a.g.e.*, s. 154.

olmayan hukuk kaynaklarını da kapsadığını kabul etmiştir.²³⁰ Kanunilik ilkesinin sağlanabilmesi için müdahaleye dayanak oluşturan hukuki düzenlemelerin bireyler tarafından ulaşılabilir olması, içeriklerinin açık bir şekilde anlaşılabilirliği ve bireylerin davranışlarını yönlendirecek ölçüde öngörülebilirlik taşıması gerekmektedir. Aksi halde, bireyler hangi eylemlerinin hukuki yaptırımla karşılaşacağını önceden bilemez ve devlet müdahaleleri keyfiliğe açık hale gelecektir.²³¹

Bu bağlamda, *C.G. ve diğeri / Bulgaristan* kararını incelemek faydalı olacaktır. Başvuranlar, ülkede uzun süredir ikamet etmelerine ve ailevi bağlarının Bulgaristan'da kurulmuş olmasına rağmen, kamu düzenini tehdit ettikleri gerekçesiyle sınır dışı edilmek istenmiştir. AİHM, incelemenin ilk aşamasında somut olayda özel hayata müdahalenin mevcut olduğunu tespit etmiş ve başvurunun, AİHS'nin 8. maddesi kapsamında korunan özel ve aile hayatına saygı hakkı yönünden incelenebilir olduğunu kabul etmiştir. Mahkeme, bu müdahalenin, Sözleşme'nin 8. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca meşru sayılabilemesi için öncelikle "kanunla öngörülmüş" olma şartını taşıyıp taşımadığını değerlendirmiştir.²³² Bu bağlamda, AİHM, "kanunla öngörülmüş olma" şartının yalnızca müdahaleye dayanak teşkil eden bir yasal düzenlemenin varlığıyla sınırlı olmadığını vurgulamıştır. Kanunilik ilkesi, aynı zamanda bu düzenlemenin, bireylerin hangi eylem ya da ihmallerin hukuki sonuç doğuracağını makul bir şekilde öngörebilmelerine imkân tanıyacak açıklıkta ve belirginlikte olmasını gerektirir. Yani, bireyler söz konusu düzenlemeyi incelediklerinde, hangi koşullarda müdahale ile karşılaşabileceklerini anlayabilmeli ve davranışlarını buna göre yönlendirebilmelidir.²³³

²³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *The Sunday Times / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 6538/74, 26/04/1979, § 47-49. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57584%22%5D%7D> Erişim Tarihi (09.05.2025)

²³¹ Arslan Öncü, 2019, *a.g.e.*, s. 154.

²³² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *C.G. ve Diğeri / Bulgaristan*, Başvuru No: 1365/07, 24/04/2008, § 37, 50. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-86093%22%5D%7D> Erişim Tarihi (05.05.2025)

²³³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *C.G. ve Diğeri / Bulgaristan*, Başvuru No: 1365/07, 24/04/2008, § 39-49. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-86093%22%5D%7D> Erişim Tarihi (05.05.2025)

C.G. ve diğçerleri / Bulgaristan kararında kanunilik ilkesinin ne denli kritik olduğu ortaya konulduktan sonra, uluslararası antlaşma hükümleri ile ulusal hukuk kuralları arasında ortaya çıkabilecek çatışmaların nasıl çözümleneceği meselesine değinmek yerinde olacaktır. Anayasa'nın 90. maddesinin açık hükmü gereği, temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir uluslararası antlaşma ile ulusal bir kanun hükmü arasında çatışma bulunması halinde, uluslararası antlaşma hükümleri öncelikli olarak uygulanacaktır. Altı çizilmelidir ki, yalnızca kanun hükmü ile değil, AİHM kararlarıyla uluslararası antlaşmaların yorumlanması arasında bir çatışma çıktığında da Anayasa'nın 90. maddesi gereğince somut olaylar AİHM içtihadı esas alınarak çözümlenecektir.²³⁴

Kanunilik testi, müdahalenin meşruiyet incelemesinde ilk aşamadır; ancak kanuniliğin sağlanması, müdahalenin mutlaka meşru ve demokratik toplumda gerekli olduğu anlamına gelmez. Bu nedenle, kanuni bir temele dayanan müdahalelerde dahi, öncelikle müdahalenin meşru bir amaca hizmet edip etmediği incelenmelidir. Zira hukuk, sadece bireylerin özgürlüklerini sınırlamak amacıyla emir ve yasaklar koymaz, aynı zamanda adaleti sağlamak için özgürlük ve sınırlama arasındaki dengeyi kurar. Bu nedenle hukuki davranış, haklı ile haksız arasındaki ayrımı yaparak adalete ulaşmayı hedefler ve norm koyarken toplumdaki karşılıklarına odaklanarak adaletin sağlanmasını amaçlar.²³⁵ Bu bağlamda, sınır dışı edilme gibi müdahalelerde, yasal dayanak kadar meşru bir sebep ve demokratik toplumda gerekli olma ilkesi de önemlidir. Yasal dayanak yalnızca hukuki bir temel sağlar, ancak asıl amaç, bireylerin haklarının korunması ve özgürlüklerinin güvence altına alınarak adaletin sağlanması olmalıdır.

3.1.2. Meşru Amaç

Yasal dayanak aşamasının tamamlanmasının ardından, yani müdahalenin ulusal hukukta açık, erişilebilir ve öngörülebilir bir kurala dayanarak yapıldığının tespitinden sonra, ikinci aşamada söz konusu müdahalenin meşru bir amaca hizmet

²³⁴ Anayasa Mahkemesi, Sevim Akat Eşki Kararı, B. No: 2013/2187, 19/12/2013, § 45-46. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2187> (28.04.2025)

²³⁵ Abdulkadir Yıldız, "Hukuk ve Ahlak Arasındaki İlişki", *Temelleri ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*, İgiad Yayınları, 2018, s. 358.

edip etmediği incelenir. Bu aşamada artık müdahalenin yalnızca varlığı değil, aynı zamanda hangi gerekçeyle yapıldığı değerlendirme konusu olur.²³⁶ Başka bir ifadeyle, yasal dayanağı bulunan bir müdahale dahi, “ulusal güvenliğin sağlanması, kamu düzeninin korunması veya ülke ekonomisinin istikrarı” gibi hedefler doğrultusunda ve aynı zamanda” suçların engellenmesi, toplum sağlığı ile genel ahlakın korunması ve başkalarının temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması” amacıyla gerçekleştirilmiyorsa, meşru kabul edilemez.²³⁷ Sözleşme’nin 8. maddesinin 2. fıkrasında yer alan meşru amaçlar sınırlı sayıda ve bu liste genişletilemez.²³⁸

Bununla beraber ifade edilmelidir ki, devletler çoğu davada müdahalelerinin meşru bir amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğini gösterme konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ni ikna etmeyi başarmışlardır. Başka bir ifadeyle, Mahkeme, genellikle devletlerin müdahale gerekçelerinin 8. maddenin 2. fıkrasında belirtilen meşru amaçlar kapsamında olduğunu kabul etmiş²³⁹, asıl denetimi müdahalenin gerekliliği ve orantılılığı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Örneğin *Moustaquim / Belçika* davasında, başvuran, Fas vatandaşı olup çok küçük yaşta ailesiyle birlikte Belçika’ya gelmiş ve hayatının büyük kısmını burada geçirmiştir. Ancak Belçika makamları, başvuranın işlemiş olduğu çeşitli suçlar nedeniyle sınır dışı edilmesine karar vermiştir. AİHM, Belçika’nın kamu düzenini koruma ve suçun önlenmesi amacıyla hareket ettiğini kabul etmiş ve bu gerekçenin Sözleşme’nin 8. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen meşru amaçlar arasında yer aldığını belirtmiştir. Ancak Mahkeme, müdahalenin meşru bir amacı bulunmasına rağmen, bu müdahalenin bireyin özel ve aile hayatı üzerinde orantılı bir etki yaratıp yaratmadığını da ayrıca incelemiş ve nihayetinde orantılılık testinden geçemediği için 8. madde ihlali tespit etmiştir.²⁴⁰

²³⁶ Kilkelly, *a.g.e.*, s. 52.

²³⁷ Aslı Bayata Canyaş, "Sınır Dışı Etme İşlemi ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Çatışan Menfaatler ve Esas Alınan Ölçütler", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2023, S: 56, s. 199.

²³⁸ Ergin Ergül, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8’inci Maddesi Açısından Yabancıların Sınırdışı Edilmesi", *Danıştay Dergisi*, 2015, S: 138, s. 17.

²³⁹ Abdulkadir Pekel, *Aile Hayatına Saygı Hakkı: AİHM’nin Geliştirdiği İlkeler Bağlamında Bir İnceleme*, 1. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2016, s. 28, 29.

²⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Moustaquim / Belçika*, Başvuru No: 12313/86, 18/02/1991. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57652%22%7D>, Erişim Tarihi (10.05.2025).

Kararların genel değerlendirmesinden, sınır dışı işlemlerinde belirli meşru amaçların öne çıktığı görülmektedir. Mahkeme içtihatlarına göre, ülkede yasal statüsü bulunmayan yabancıların sınır dışı edilmesi kamu düzeni ve ekonomik refahın korunması amacıyla meşru sayılırken, yasal statüde bulunan yabancılar için genellikle düzenin korunması ve suçun önlenmesi gibi amaçlar ön plana çıkmaktadır.²⁴¹ *Ciliz / Hollanda* davasında AİHM, başvurucunun sınır dışı edilmesini meşru amaç yönünden değerlendirerek, Hollanda hükümetinin müdahaleyi kamu düzeninin korunması ve göç politikasının etkin şekilde uygulanması gerekçelerine dayandırdığını kabul etmiştir. Başvurucunun ülkedeki yasal statüsünün sona ermesi üzerine, Hollanda makamları göçmenlere ilişkin düzenlemelerin uygulanmasının ve göç sisteminin ve dolayısıyla kamu düzeninin korunmasının gerekliliğini savunmuş, Mahkeme de devletlerin göç politikalarını yönetme yetkisinin meşru bir amaca hizmet edebileceğini belirtmiştir.²⁴² Mahkeme, başvurucunun küçük yaştaki oğlu ile kurduğu güçlü aile bağlarını dikkate alarak, sınır dışı kararının demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı bir müdahale oluşturmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, devletin bireylerin özel hayata ve aile hayatına keyfi müdahalelerden kaçınma (negatif yükümlülük) ve aile hayatının etkin şekilde korunmasını sağlama (pozitif yükümlülük) sorumluluğuna sahip olduğu vurgulanmış; somut olayda bu yükümlülüklerin gereği gibi yerine getirilmediği değerlendirilerek 8. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.²⁴³

3.1.3. Demokratik Toplumda Gereklik

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi kapsamında, özel hayata ve aile hayatına yönelik devlet müdahalelerinin hukuka uygun kabul edilebilmesi için yalnızca kanuni bir dayanağa ve meşru bir amaca sahip olması yeterli değildir; ayrıca müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olması da aranır. Örneğin taraf devletlerde, aile birliği içinde yaşayan bireylerin sınır dışı edilmesi, aile hayatına bir müdahale teşkil ettiğinden, bu müdahalenin ihlal sayılmaması; yasal bir dayanağın ve

²⁴¹ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 18.

²⁴² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Ciliz / Hollanda*, Başvuru No: 29192/95, 11/07/2000, § 66, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59160%22%7D>, Erişim Tarihi (10.05.2025)

²⁴³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Ciliz / Hollanda*, Başvuru No: 29192/95, 11/07/2000, § 62, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59160%22%7D>, Erişim Tarihi (10.05.2025)

meşru bir amacın bulunmasının yanı sıra, kamu yararı ile bireysel çıkarlar arasında adil bir denge kurulmasına bağlıdır.²⁴⁴

Sözleşme metninde “demokratik toplum” ve “gerekli” kavramlarına ilişkin açık bir tanım bulunmamakta olup bu kavramların anlam ve kapsamı, Mahkeme içtihadı çerçevesinde somutlaştırılarak açıklığa kavuşturulmaktadır.²⁴⁵ Demokratik toplum düzeni, çoğulculuğun, farklı görüş ve yaşam tarzlarına hoşgörünün, bireysel hak ve özgürlüklere saygının temel değerler olarak benimsendiği bir yapıyı ifade eder. bu nedenle devlet müdahalelerinin, bu temel ilkelerle uyumlu ve onları koruyacak şekilde sınırlı olması gerekmektedir.²⁴⁶ Yine AİHM içtihadına göre, “gerekli” kavramı, basit bir şekilde “yararlı”, “arzu edilen” veya “kullanışlı” olma anlamına gelmemektedir.²⁴⁷ Gerekli ifadesi, müdahalenin gerçekten ciddi bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklandığını ve devletin bu müdahale ile izlediği meşru amaç arasında uygun ve makul bir denge kurduğunu göstermesi gerektiğini ifade eder.²⁴⁸ Özellikle özel hayata ve aile hayatına yönelik sınır dışı işlemlerinde, devletin kamu düzeni, ekonomik refah veya göç politikası gibi meşru gerekçelere dayanması yeterli görülmez. Ayrıca müdahalenin bireyin temel hakları üzerinde ağır bir etkisi olabileceğinden, Mahkeme, bu müdahalelerin keyfi olmaktan uzak, somut ve ciddi bir kamu yararı tarafından gerçekten zorunlu kılınmış olup olmadığını titizlikle denetler.²⁴⁹ Bu kapsamda, müdahalenin demokratik bir toplumda zaruri görülmesini haklı gösterecek düzeyde önemli bir kamu menfaatine hizmet etmesi ve bireysel hakların korunmasıyla orantılı olması temel koşuldur. Dolayısıyla, demokratik bir toplumda gereklilik şartının sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilirken, müdahalenin orantılı olup olmadığı da ayrıca belirleyici bir unsur haline gelmektedir.

²⁴⁴ Musa Aygül ve Ranegül Camız, "Türk Vatandaşı Çocukların Yabancı Ebeveynlerinin Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Türkiye'de İkameti", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2021, S: 2, s. 408.

²⁴⁵ Pekel, *a.g.e.*, s. 28, 29.

²⁴⁶ Pekel, *a.g.e.*, s. 30.

²⁴⁷ Süleyman Dost, "Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2018, S: 12, s. 385.

²⁴⁸ Pekel, *a.g.e.*, s. 31.

²⁴⁹ Hamdi Gökçe Zabunoğlu ve Elif Başak Kartlı, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No'lu Protokol Bağlamında Yerleşik Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usuli Güvencelerin Sınırlandırılması Rejiminde Eşik: Muhammad ve Muhammad v. Romanya Kararı", *Adalet Dergisi*, 2024, S: 73, s. 103,104.

Devletler, sınırları içinde bulunan yabancıları sınır dışı etme konusunda egemenlik yetkisine sahip olmakla birlikte, bu yetkinin kullanımı bireylerin temel haklarına saygı gösterilmesi şartına tabidir.²⁵⁰ Özellikle toplumla bütünleşmiş, güçlü aile bağlarına sahip bireyler açısından, daha hafif müdahale imkânları bulunmasına rağmen doğrudan sınır dışı kararı verilmesi, orantısız bir yaptırım teşkil edebilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında da ağır suçlar işlemiş yabancılar bakımından dahi 8. maddenin ihlal edildiği durumlara rastlanmış olup her somut olayda kamu düzeninin korunması ile bireyin özel ve aile hayatına saygı hakkı arasında adil bir denge kurulması gerektiği vurgulanmıştır.²⁵¹ Nitekim sınır dışı yerine para cezası veya belirli yükümlülükler getirilmesi gibi alternatif önlemler uygulanabilecekken ailevi ve sosyal bağları güçlü bireylerin sınır dışı edilmesi, demokratik bir toplumda gerekli olma ilkesine aykırı düşmektedir.²⁵²

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin “demokratik toplumda gereklilik” testi, müdahalenin meşru bir amaç taşımasının yanı sıra bu amaca ulaşmak için elverişli, gerekli ve orantılı olup olmadığını da değerlendiren bir denetim sürecine dayanmaktadır. Bu bağlamda ilk unsur olan elverişlilik, müdahalenin ulaşılmak istenen amaçla makul bir nedensellik ilişkisi kurmasını; gereklilik/zorunluluk, temel hak ve özgürlükleri daha az sınırlandıran alternatiflerin bulunmamasını; orantılılık ise araç ile amaç arasında adil bir dengenin gözetilmesini ifade etmektedir.²⁵³ Mahkeme, bu unsurları değerlendirirken genellikle müdahalenin ağırlığı, süresi, etkileri, caydırıcı boyutu, ve başvuran açısından başka alternatiflerin bulunup bulunmadığını dikkate alır.²⁵⁴ Aynı zamanda, ulusal makamların bu müdahaleyi haklı göstermek üzere sunduğu gerekçelerin ilgili ve yeterli olması, dolayısıyla müdahalenin zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaç (pressing social need) kapsamında kabul edilmesi gerekir.²⁵⁵ Bu ilkelerin birleşimiyle Mahkeme, müdahalenin demokratik toplum düzeninin

²⁵⁰ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 21, 22.

²⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Moustaquim / Belçika*, Başvuru No: 12313/ 86, 18/02/1991, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57652%22%7D>, Erişim Tarihi (18.04.2025).

²⁵² Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 21, 22.

²⁵³ Didinmez, *a.g.e.*, s. 164.

²⁵⁴ Didinmez, *a.g.e.*, s. 169.

²⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Silver ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 5947/72, 25/03/1983, § 97, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57577%22%7D>, Erişim Tarihi (18.04.2025).

gereklerine uygun olup olmadığını değerlendirir ve genellikle ihlal kararlarını bu son aşamada verir.

Bu çerçevede *A.A. / Birleşik Krallık* kararı, konuya ilişkin orantılılık değerlendirmesinin anlaşılması açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Başvuran, 13 yaşında Nijerya'dan Birleşik Krallık'a ailesiyle göç etmiş, burada eğitim görerek sosyal hayata entegre olmuştur. Gençlik döneminde ciddi suçlar (adam yaralama ve uyuşturucu suçu) işlemişse de cezasını tamamladıktan sonra toplumla yeniden bütünleşme ve rehabilitasyon göstermiştir.²⁵⁶ Başvurucunun, çocuk yaşta geldiği ülkeye kültürel olarak uyum sağlaması, uzun süreli ikameti ve Nijerya ile bağlarının neredeyse tamamen kopmuş olması dikkate alınmıştır. Mahkeme, başvurucunun sınır dışı edilmesinin özel hayatına çok ağır bir müdahale oluşturacağını ve Birleşik Krallık'ın kamu düzenini koruma amacı ile başvurucunun özel hayatına vereceği zarar arasında adil bir denge kurulamadığını belirtmiştir.²⁵⁷ Sonuç olarak, başvurucunun sınır dışı edilmesinin orantısız bir müdahale teşkil ettiği ve bu nedenle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

3.2. Sınır Dışı

3.2.1. Sınır Dışı Uygulamasına Genel Bir Bakış

Temel haklara yönelik müdahalelerin meşru gerekçeleri önceki açıklamalarda ele alınmıştır. Bu çerçevede, çalışmanın da merkezinde yer alan sınır dışı etme uygulaması, devletin egemenlik yetkisine dayanan bir müdahale biçimi olarak değerlendirilmeli ve bu nedenle ayrıntılı olarak incelenmelidir.

Sınır dışı, bir devletin egemenlik yetkisinin doğal bir sonucu olarak, kendi ülkesinde bulunan yabancıları kamu düzeni, kamu güvenliği veya devletin diğer temel menfaatlerini koruma amacıyla ülke dışına çıkarma işlemidir. Sınır dışı etme, düzensiz göçle mücadele kapsamında başvuru alan bir idari tedbirdir. Bu işlemle birlikte kişinin

²⁵⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *A.A. / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 8000/08, 20/09/2011, § 67–69, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-106282%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (19.04.2025).

²⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *A.A. / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 8000/08, 20/09/2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-106282%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (19.04.2025).

hem hukuki hem de fiili olarak devletin ülkesel egemenlik alanıyla olan bağlantısı sona erdirilir. Amaç, devletin kamu düzenini ve göç politikalarını koruyarak, ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapan veya kalış hakkı sona eren yabancıların ülkeden uzaklaştırılmasıdır.²⁵⁸ Zira devlet, kendi ülkesinde kamu düzenini tesis etmek ve kişilerle mallara ilişkin gerekli hukuki ve cezai düzenlemeleri gerçekleştirmek yetkisine sahiptir.²⁵⁹

Sınır dışı işlemi, kişinin dokunulmazlık hakkıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle, sınır dışı kararları verilirken kişi özgürlüğü ve güvenliği dikkate alınmalıdır. Anayasa'nın 19. maddesinde, herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliğine sahip olduğu vurgulanmış, devamında ise bu özgürlüğe getirilebilecek istisnalar belirtilmiştir. Sınır dışı etme, kişi dokunulmazlığı ilkesine yabancılar hukuku çerçevesinde getirilen istisnai bir müdahale biçimini teşkil etmektedir.²⁶⁰ Bu kapsamda, usule aykırı şekilde ülkeye girenler veya hakkında sınır dışı ya da iade kararı bulunan kişilerin yakalanmasına ve idari gözetim altına alınmasına olanak tanınmıştır.²⁶¹ Ek olarak sınır dışı işlemi, kişi dokunulmazlığı hakkının eşitlik ilkesine uygun biçimde herkes için güvence altına alınmasına getirilen bir istisna niteliğindedir. Vatandaşlardan farklı olarak yabancılar, kanunda öngörülen şartların oluşması halinde Türkiye'den çıkarılabilir.²⁶² Mevzuatta yalnızca Türk vatandaşlarının sınır dışı edilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, birden fazla vatandaşlığa sahip olsalar dahi Türkiye'den sınır dışı edilemezler.²⁶³

3.2.2. Sınır Dışı Etme Kurumuna İlişkin Ulusal ve Uluslararası Hukuki Düzenlemeler

²⁵⁸ Aydoğan Asar, *Yabancılar Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 131.

²⁵⁹ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 273.

²⁶⁰ Rona Aybay, "Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınır Dışı Edilme", *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, S: 2, s. 143.

²⁶¹ Döndü Kuşçu, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C: 22, S: 37, s. 247.

²⁶² Cemil Güner, "Vatandaşın Sınır Dışı Edilemeyeceği İlkesi Bağlamında Mavi Kartlıların Durumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024, C: 14, S: 2, s. 1573.

²⁶³ Belkıs Vural Çelenk, "Uluslararası Korumada Çok Vatandaşlık Meselesine Genel Bakış", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, C: 11, S: 1, s. 151.

Sınır dışı uygulamasına ilişkin hukuki çerçeve hem iç hukuk normları hem de tarafı olunan uluslararası sözleşmeler doğrultusunda şekillenmektedir. AİHS'nin ilk halinde sınır dışı etmeye ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakta, koruma farklı maddelere dayanılarak sağlanmaya çalışılmaktaydı. 4 No'lu Protokol ile vatandaşların sınır dışı edilmesi ve yabancıların toplu sınır dışı edilmesi yasaklanmış, 7 No'lu Protokol ile yabancıların bireysel sınır dışı işlemlerine usuli güvenceler getirilmiştir. Ancak kamu düzeni, kamu yararı veya ulusal güvenlik gerekçeleriyle bu güvencelere istisna getirilebileceği de düzenlenmiştir. İç hukukta ise bu alandaki düzenlemelerin bütünlüğü, 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile sağlanmış; yabancıların hukuki statüsü, sınır dışı işlemleri ve idari gözetim uygulamaları tek bir yasal metin altında toplanarak sistematik bir çerçeveye kavuşturulmuştur.²⁶⁴ YUKK, yabancıların ülkeye giriş, ikamet ve çıkış işlemlerine dair temel kuralları belirlediği gibi, sınır dışı edilme sebeplerini, sınır dışı kararına karşı başvuru yollarını ve bu süreçte sağlanması gereken güvenceleri de açıkça ortaya koymuştur.

YUKK'nun 54. maddesi, sınır dışı etme sebeplerini tahdidi ve ayrıntılı şekilde düzenlemiştir. YUKK m.54 çerçevesinde, hakkında sınır dışı kararı verilecek yabancılar üç ana kategoride değerlendirilebilir. İlk grup, güvenlik amacıyla sınır dışı edilenleri kapsamakta olup terör örgütleriyle ilişkili olanlar veya milli güvenliğe tehdit oluşturan kişiler bu kapsamda değerlendirilir. İkinci grup, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması amacıyla sınır dışı edilen yabancılarıdır; suç işleyen veya toplumsal düzeni tehdit eden kişiler bu gruba girer. Üçüncü grup ise, ülkeye giriş, ülkeden çıkış, ikamet ve çalışma izinlerine ilişkin yasal düzenlemelere aykırı davranışları nedeniyle sınır dışı edilenleri kapsamaktadır. Bu kapsamda, vize ihlali yapanlar, izinsiz çalışanlar veya oturum hakkı bulunmaksızın ülkede kalan yabancılar hakkında sınır dışı kararı verilebilir.²⁶⁵

3.2.3. Sınır Dışı Etmenin Uygulanabilmesi için Zorunlu Koşullar

²⁶⁴ Güven Şeker, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *İnsan Hakları Yılığ*, 2014, C: 32, S: 1, s. 126.

²⁶⁵ Eren Büyüktaş., "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Sınır Dışı Etme", *İstanbul Barosu Dergisi*, 2023, C: 97, S: 3, s.29.

Sınır dışı işleminin uygulanabilmesi için bazı zorunlu unsurların bir araya gelmesi gerekir. Öncelikle, sınır dışı edilecek kişinin Türk vatandaşlığına sahip olmaması, yani Türkiye’de yabancı kişi konumunda bulunması şarttır. İkinci olarak, ilgili kişi hakkında hukuka uygun şekilde alınmış bir sınır dışı kararının bulunması gerekir. Bu kararın, üçüncü bir unsur olarak, ilgili yabancıya usulüne uygun biçimde tebliğ edilmesi zorunludur; zira kişi, tebliğ ile birlikte hem sınır dışı işlemi hakkında bilgi sahibi olur hem de bu karara karşı başvuru hakkını kullanabilir. Son olarak, sınır dışı işleminin fiilen gerçekleştirilebilmesi için gönderilecek ülkenin belirlenmesi ve o ülkeye kabul şartlarının sağlanması gerekir.²⁶⁶ Tüm bu unsurlar tamamlanmadıkça sınır dışı işlemi hukuken geçerlilik kazanmaz. Sınır dışı işleminin gerçekleştirilebilmesi için yabancıyı gönderileceği ülkenin belirlenmesi gereklidir. YUKK m.52’ye göre “*Yabancılar, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilir.*” Genellikle, kişinin vatandaşı olduğu ülkeye, vatansız ise daha önce sürekli ikamet ettiği ülkeye veya kabul eden başka bir ülkeye gönderilmesi esastır. Gönderilecek ülkenin, uluslararası hukuka ve insan haklarına uygun koşulları sağlaması gerekir; işkence, kötü muamele veya yaşam hakkı ihlali riski bulunan bir ülkeye sınır dışı işlemi yapılamaz. Bu çerçevede hem iç hukuk hem de uluslararası yükümlülükler devletin sınır dışı edilecek ülkeyi belirlerken dikkatli hareket etmesini zorunlu kılar.²⁶⁷

3.2.4. Sınır Dışı Kararlarına Karşı Hukuki Başvuru Yolları

Sınır dışı kararı, idari bir işlem niteliği taşıdığından yargı denetimine tabidir. YUKK’nun 53. maddesi uyarınca, sınır dışı edilen kişi, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurarak bu işlemin iptalini talep edebilir.²⁶⁸ Bu başvuru, sınır dışı işlemini otomatik olarak durdurur; yani mahkeme kararı kesinleşmeden kişi sınır dışı edilemez; bu duruma “otomatik askıya alma” denir. Bu düzenleme hem hukuki güvenlik ilkesini hem de etkili başvuru hakkını (AİHS m.13) teminat altına almayı amaçlar. Böylece idarenin takdir yetkisi sınırsız olmayıp,

²⁶⁶ Asar, *a.g.e.*, s. 133.

²⁶⁷ Asar, *a.g.e.*, s. 134.

²⁶⁸ YUKK m.53/3: “Yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurabilir.” <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi (03.05.2025)

mahkemeler nezdinde hukuka uygunluk bakımından denetlenebilir.²⁶⁹ Örneğin, Anayasa Mahkemesi Y.T. başvurusunda, sınır dışı edilme kararına karşı etkili başvuru hakkının Anayasa'nın 40. maddesi kapsamında korunması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, kişilerin mahkemeye başvurma imkânı tanınmadan sınır dışı edilmesini, yaşam hakkı ve kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak hak ihlali saymıştır. Bu karar, sınır dışı işlemlerinde dahi yargısal denetimin ve bireysel başvuru yolunun güvence altına alınmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.²⁷⁰

Sınır dışı işlemi, kişinin ülkeyi terk etmesini zorunlu kılan idari bir karar olup, temel hak ve özgürlükler üzerinde ciddi etkiler doğurabilir. Bu kararın temel hak ve özgürlükler üzerinde ciddi etkiler doğurabilmesi nedeniyle, hakkında sınır dışı edilme kararı verilen kişiler Anayasa m. 148²⁷¹ uyarınca Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yaparak, özellikle özel hayata ve aile hayatına saygı gibi haklarının ihlal edildiğini ileri sürebilmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu, sınır dışı edilme işlemlerine muhatap olan yabancılar tarafından yoğun şekilde başvuru alan bir hak arama mekanizması haline gelmiştir. Anayasa Mahkemesi, sınır dışı kararına karşı yapılan bireysel başvurularda, başvurucağının geri gönderilmesi halinde telafisi güç zararlar doğabileceği kanaatine varırsa, tedbir kararı verebilir. Bu karar, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesi²⁷² uyarınca alınmakta olup, başvurunun esasına ilişkin inceleme tamamlanana kadar kişinin sınır dışı edilmesini geçici olarak durdurur.

²⁶⁹ Esat Caner Yılmazoğlu, "Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2015, S: 5, s. 909.

²⁷⁰ Anayasa Mahkemesi. (2019). *Y.T. Başvurusu*, (B. No: 2016/22418, 30/05/2019), <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22418> , Erişim Tarihi (20.04.2025).

²⁷¹ Anayasa m. 148: "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır." <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi (04.05.2025)

²⁷² Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m.73/1: "Başvurucağının yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılmaya üzerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvurucağının talebi üzerine karar verilebilir." <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/ictuzuk/>, Erişim Tarihi (04.05.2025)

Özellikle özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı gibi hakların ihlali riski söz konusu olduğunda, Mahkeme bu koruma yoluna sıkça başvurmuştur.²⁷³

AİHS'nin 13. maddesi, sözleşmeden doğan hakların ihlali durumunda etkili bir başvuru yolu sağlanmasını zorunlu kılar. Bu kapsamda, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının (m.8) sınır dışı işlemiyle ihlal edildiğini iddia eden kişiler, iç hukuk yollarını tükettikten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilmektedir.²⁷⁴ AİHM'e bireysel başvuru, iç hukuk yollarının kesin olarak tükenmesinden itibaren dört ay içinde yapılmalıdır. AİHM, sınır dışı işlemlerinde önce ilgili müdahalenin özel veya aile hayatına etkisi olup olmadığını değerlendirir. Ardından, bu müdahalenin yasaya dayanıp dayanmadığını, meşru bir amaca hizmet edip etmediğini ve demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı olup olmadığını inceler. Bu denetim sonucunda, sınır dışı işleminin Sözleşme'ye aykırı olup olmadığına karar verir.²⁷⁵

Sınır dışı işlemleri hem ulusal hukuk düzenlemeleri hem de uluslararası insan hakları sözleşmeleri tarafından sıkı şekilde denetim altına alınmıştır. Bu kapsamda, sınır dışı kararları bireylerin temel haklarını etkilediği için idari işlemler üzerinde etkili bir yargısal denetim mekanizması işletilmekte ve bireylerin hak arama özgürlüğü güvence altına alınmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın bu bölümünde, özellikle özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı bağlamında sınır dışı kararlarının insan hakları üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Bu doğrultuda, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararlar incelenerek, sınır dışı uygulamalarının bireylerin temel hak ve özgürlükleriyle ilişkisi değerlendirilecektir.

3.3. Sınır Dışı İşlemlerinin Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Yargısal Denetimi: AYM ve AİHM Karar İncelemesi

²⁷³ Gamze Ovacık, "Türk Anayasa Mahkemesi'nin İçtihadı Işığında Sınır Dışı Kararlarına Karşı Yargısal İtirazın Hukuki Etkisi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2020, C: 26, S: 2, s. 1048, 1049.

²⁷⁴ Linos -Alexandre Sicilianos, Maria-Andriani Kostopoulou, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca bireysel başvuru: Usul Rehberi*, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Individual_application_European_Convention_TUR, Erişim Tarihi (06.05.2025), s. 44.

²⁷⁵ Roagna, *a.g.e.*, s. 10-12.

3.3.1. Sınır Dışı İşlemlerinin Özel Hayata Saygı Hakkı Bağlamında Yargısal Denetimi

Anayasa Mahkemesi (AYM), sınır dışı işlemlerine karşı yapılan bireysel başvurularda genellikle Anayasa'nın 20. maddesi kapsamında güvence altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı yönünden inceleme yapmaktadır. Başvuruların büyük çoğunluğunda, sınır dışı kararının başvuruçunun Türkiye'deki eşi ve çocuklarıyla kurduğu aile hayatını ihlal ettiği öne sürülmektedir.²⁷⁶ Ancak bazı başvurularda başvuruçular, aile ilişkilerinin yanında veya dışında, Türkiye'deki sosyal entegrasyonlarını, kişisel gelişimlerini ya da fiziksel/zihinsel bütünlüklerini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, Mahkeme'nin bu tür aile dışı özel hayat unsurlarını, ihlal tespiti için bağımsız ve yeterli sayıp saymadığı sorusu önem kazanmaktadır.

İhlal kararı verilen bireysel başvurulara bakıldığında, örneğin A.G. kararında²⁷⁷, Mahkeme'nin temel ihlal gerekçesinin başvuruçunun çekirdek aile düzeninin (eş ve küçük çocuklarla birlikte yaşama) ciddi biçimde zedelenmesi olduğu görülmektedir. Kararlarda ayrıca başvuruçunun uzun süreli ikameti, topluma uyumu ve sosyal bağları gibi unsurlara değinilmekle birlikte, ihlal kararının esas dayanağını aile hayatının korunmaması oluşturmaktadır. Buna karşılık, bazı kararlar başvuruçunun aile bağı dışında kalan özel hayat iddialarını içermektedir. Örneğin Sherapat Yagmyrova kararında²⁷⁸, başvuruçucu Türkiye'de yetişkin çocuklarıyla yaşamaktadır. AYM, yetişkin çocuklarla aile hayatı bağının, bağımlılık ilişkisi yoksa oluşmayacağını belirttikten sonra, başvuruçunun ileri sürdüğü sosyal çevresinin özel hayat kapsamında korunmaya değer olup olmadığını incelemiş ancak yeterli şekilde delillendirilemediği için; kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçelerinin ağır bastığı kabul edilerek başvuru kabul edilemez bulunmuştur.²⁷⁹

²⁷⁶ Anayasa Mahkemesi (2020). *A.G. Başvurusu*, (B. No: 2018/6143, 16/12/2020), <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

²⁷⁷ Anayasa Mahkemesi (2020). *A.G. Başvurusu*, (B. No: 2018/6143, 16/12/2020), § 62–67: “Mahkeme, başvuruçunun ailesiyle birlikte Türkiye’de uzun süredir yaşadığını ve sınır dışı edilmesinin aile hayatına orantısız müdahale olduğunu belirtmiştir.”, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

²⁷⁸ Anayasa Mahkemesi (2020). *Sherapat Yagmyrova Başvurusu*, (B. No: 2017/11905, 21/7/2020), § 32–35, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/11905>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

²⁷⁹ Anayasa Mahkemesi (2020). *Sherapat Yagmyrova Başvurusu*, (B. No: 2017/11905, 21/7/2020), § 40, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/11905>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

Anayasa Mahkemesi, aile hayatı bulunmayan durumlarda başvurunun ülkedeki sosyal çevresini, topluma entegrasyonunu özel hayat kapsamında dikkate almakla birlikte, bu unsurların tek başına ihlal tespiti için yeterli olup olmadığı somut olayın özelliklerine ve bağların gücüne bağlı görülmektedir. Nitekim *Sherapat Yagmyrova* kararında Mahkeme, başvurunun Türkiye’de uzun süre yasal olarak ikamet ettiğini kanıtlayamadığını vurgulayarak, ülkede korunmaya değer güçlü kişisel, sosyal veya ekonomik bağlar kurduğunu ortaya koyamadığı gerekçesiyle özel hayata saygı hakkı ihlali iddiasını –aile hayatı bulunmadığından– açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur.²⁸⁰ Anayasa Mahkemesi, bu kararda başvurunun Türkiye’de uzun süre kalmasına rağmen yasal ikamet izninin bulunmamasını, özel hayata saygı hakkı yönünden koruma alanının dışında tutmak için gerekçe olarak kullanmıştır. Anayasa Mahkemesi’nin özel hayata saygı hakkının kapsamını yalnızca yasal ikamet iznine bağlaması, AİHM’nin yerleşik içtihadıyla tam anlamıyla uyumlu değildir.²⁸¹ Bu yaklaşım, özel hayatın maddi boyutunu daraltmakta ve AİHS m.8’in “kişisel kimliğin gelişimi” ve “toplumsal entegrasyon” boyutlarını yeterince yansıtmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi, izleyen kararlarında aile hayatı ile birlikte ele alınan özel hayat unsurlarına daha fazla ağırlık vermiş ve bu unsurların ihlal tespiti açısından belirleyici olabileceğini ortaya koymuştur. Bu duruma örnek olarak N.O. kararı dikkat çekicidir. *N.O. kararı*²⁸², Anayasa Mahkemesi’nin özel hayat unsurlarını ihlale katkı sağlayan ciddi faktörler olarak değerlendirdiği nadir emsal kararlardandır. Başvuran, küçük yaşta Türkiye’ye gelmiş, ailesinin tüm fertleri Türk vatandaşı olan bir yabancıdır. Ayrıca menşe ülkesine hiçbir aidiyetinin kalmadığını, babasının mezarının İstanbul’da olduğunu ve annesinin burada kanser tedavisi gördüğünü belirterek sınır dışı edilmesinin aile hayatına etkilerini vurgulamıştır.²⁸³ AYM, bu aile dışı özel hayat unsurlarının (Türkiye’de büyümüş olması, sosyal ve kültürel bağları, ebeveynine

²⁸⁰ Anayasa Mahkemesi (2020). *Sherapat Yagmyrova Başvurusu*, (B. No: 2017/11905, 21/7/2020), § 40, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/11905>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

²⁸¹ Esra Dardağan, Doğa Elçin & Oğün Erşan Aydın, “Anayasa Mahkemesi’nin Sherapat Yagmyrova Kararı* Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Public and Private International Law Bulletin*, 2020, C: 40, S: 2, s. 1489.

²⁸² Anayasa Mahkemesi. (2021). *N.O. Başvurusu*, (B. No: 2018/36798, 17/11/2021), <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36798>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

²⁸³ Canyaş, *a.g.e.*, s.186.

bakım durumu vb.) mutlaka dikkate alınması gerektiğini özellikle vurgulayarak başvuruyu kabul etmiştir. Mahkeme, ailevi bağlılık derecesini ve başvurunun Türkiye'deki kişisel bağlarını, sosyal entegrasyonunu açık bir şekilde saymıştır.²⁸⁴ Görüldüğü üzere N.O. kararı, teknik olarak aile hayatı ve özel hayat unsurlarının iç içe geçtiği bir durumdur. Başvurucunun Türkiye'deki ailesi (anne, baba), sosyal çevresi ve uzun süreli ikameti birlikte değerlendirilmiştir.

Mevcut içtihadı göre aile hayatı dışında kalan özel hayat unsurları (örneğin uzun süre Türkiye'de yaşamış olmak, burada eğitim alıp çalışmış olmak, yakın arkadaşlıklar kurmak, sağlık ve kişisel bütünlüğe dair durumlar) ise mahkemece göz önüne alınmaktadır ancak tek başına ihlal kararı doğurmamaktadır. AYM, özel hayat kapsamındaki bu unsurları çoğu zaman aile bağlarıyla birlikte değerlendirmekte ve yardımcı ölçütler olarak ele almaktadır. Ancak 2025 itibarıyla AYM kararları arasında, yalnızca özel hayat unsurlarına dayanarak sınır dışı işleminde ihlal tespit edilen bir emsal bulunmamaktadır. Mahkeme genellikle aile birliği mevcut değilse, devletin kamu düzeni ve güvenliği takdirini geniş yorumlamakta ve özel hayata dair diğer bağları tek başına yeterli görmemektedir. Bu itibarla, aile hayatı dışındaki özel hayat unsurları AYM kararlarında değerlendirilmiş olsa da (entegrasyon, kişisel durum vb.), verilen ihlal kararları bu unsurlar temelinde verilmeyip aile bağlarıyla birlikte incelenerek karara bağlanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sınır dışı etme işlemlerini değerlendirirken yalnızca aile hayatına yönelik etkileri değil, bireyin özel hayatının daha geniş boyutlarını da dikkate almaktadır. Bu aşamada Mahkeme, özel hayatı iki temel boyutta ele almaktadır: bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğü ile sosyal entegrasyonu. Çalışmanın devamında, öncelikle Mahkeme'nin fiziksel ve zihinsel bütünlük bağlamında geliştirdiği kavramsal çerçeveye yer verilecek; ardından sosyal entegrasyon boyutu kapsamında sınır dışı kararlarının etkileri Mahkeme içtihadı ışığında incelenecektir. Ayrıca incelenecek kararlar arasında, fiziksel ve zihinsel bütünlük ile sosyal entegrasyon kavramlarının birlikte değerlendirildiği veya iç içe geçtiği örnekler de bulunmaktadır.

²⁸⁴ Anayasa Mahkemesi. (2021). *N.O. Başvurusu*, (B. No: 2018/36798, 17/11/2021), § 48,49, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36798>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

Mahkeme içtihadında, özellikle bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğü, kişisel kimliğini koruma hakkı ve tedaviye erişim gibi unsurlar, özel hayatın vazgeçilmez boyutları arasında değerlendirilmiştir. Mahkeme, özel hayat kavramının kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü de kapsadığına ve ruhsal sağlığın korunmasının, özel hayata saygı hakkından etkin şekilde yararlanabilmek için vazgeçilmez bir ön koşul olduğuna dikkat çekmiştir.²⁸⁵ Bu çerçevede AİHM, sınır dışı kararlarının bireyin sağlığı üzerinde yaratacağı etkileri ve bu etkilerin özel hayat bağlamında ortaya çıkarabileceği sorunları titizlikle değerlendirmektedir.

Bu bağlamda ilk olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin özel hayatın ruhsal ve fiziksel bütünlüğü kapsadığına ilişkin değerlendirmesine emsal teşkil eden *Bensaid / Birleşik Krallık* kararı ele alınmalıdır. *Bensaid / Birleşik Krallık* kararında²⁸⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bireyin ruhsal sağlığını özel hayatın korunması kapsamında değerlendirmiş ve zihinsel bütünlüğün, özel hayatın etkin biçimde yaşanabilmesi için temel bir unsur olduğunu açıkça ortaya koymuştur.²⁸⁷ Başvurucu, şizofreni tedavisi görmekteyken sınır dışı edilmesi hâlinde Cezayir'de tedaviye erişiminin kesileceğini ve bu durumun ruhsal istikrarını ciddi biçimde tehlikeye atacağını ileri sürmüştür. Mahkeme, özel hayatın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda manevi bütünlüğü de kapsadığını belirterek, ruhsal sağlığın bozulmasının kişinin kişisel gelişimi, özerkliği ve insan ilişkileri üzerindeki etkisini dikkate almıştır.²⁸⁸ Bununla birlikte, ileri sürülen risklerin büyük ölçüde varsayıma dayandığını ve somut bir tehlike oluşturmadığını tespit ederek ihlal kararı vermemiştir.²⁸⁹ Bu karar, Mahkeme'nin özel hayat kavramını fiziksel ve zihinsel boyutlarıyla birlikte ele alarak sağlık temelli sınır dışı işlemlerinde ölçülülük değerlendirmesi yaptığı emsal nitelikli içtihatlardan biridir.

²⁸⁵ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, Erişim Tarihi (07.05.2025), s. 114.

²⁸⁶ Roagna, *a.g.e.*, s. 24.

²⁸⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Bensaid / Birleşik Krallık Kararı*, Başvuru No: 44599/98, 06/05/2001, § 47, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59206%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

²⁸⁸ *Bensaid / Birleşik Krallık*, § 48, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59206%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

²⁸⁹ *Bensaid / Birleşik Krallık*, § 49, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59206%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yakın tarihli *Savran v. Danimarka* kararında, sınır dışı işleminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi kapsamında doğurabileceği etkileri değerlendirmiştir. Her ne kadar kararda “fiziksel ve zihinsel bütünlük” terimi açık biçimde kullanılmamış olsa da Mahkeme özellikle başvurucunun ciddi psikiyatrik rahatsızlığı nedeniyle aldığı tedavinin kesintiye uğraması halinde doğacak ciddi sağlık riskine dikkat çekmiş ve bu riskin özel hayata saygı hakkı kapsamında korunmaya değer bir menfaat oluşturduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, başvurucunun ciddi psikiyatrik rahatsızlığı ve uzun süreli tedavi süreci nedeniyle, sınır dışı edilmesi söz konusu olan ortalama bir bireye kıyasla daha kırılgan ve savunmasız bir durumda bulunduğunu değerlendirmiştir.²⁹⁰ Ayrıca bu karar ile, sınır dışı işlemi değerlendirilirken yalnızca suçun niteliğinin değil, aynı zamanda zihinsel sağlık durumunun, bu durumun suçluluğa etkisinin ve tedavi sürecinin yeniden suç işleme riskini azaltma potansiyelinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yönüyle Mahkeme, devletin yalnızca kamu düzeni gerekçelerine dayanarak değil, bireyin sağlık temelli kırılganlığını da gözeterek bir dengeleme yapması gerektiğini ortaya koymuştur.²⁹¹ Mahkeme, başvurucunun çocuk yaşta Danimarka'ya geldiğini, burada uzun yıllar yaşadığını, Türkçeyi çok az bildiğini ve Türkiye'de yakın ailesi ya da sosyal çevresi bulunmadığını vurgulamıştır.²⁹² Bu durum, başvurucunun kişisel ve sosyal kimliğinin Danimarka'da şekillendiğini, dolayısıyla sınır dışı edilmesinin özel hayatının özüne yönelik bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Nitekim Mahkeme, “uzun süreli ikamet etmiş bireylerin sınır dışı edilmelerinin, özel hayata daha derin bir müdahale teşkil ettiğini” açıkça belirtmiştir.²⁹³ Her ne kadar *Savran / Danimarka* kararında Mahkeme başvurucunun sosyal entegrasyon düzeyine de değinmişse de, bu değerlendirmeyi anlamlı biçimde yorumlayabilmek için öncelikle AIHM'nin bu

²⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Savran / Danimarka*, Başvuru No:57467/15, 01/10/2019, § 169-179, 191-196, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-214330%22%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

²⁹¹ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, Erişim Tarihi (07.05.2025), s. 114.

²⁹² *Savran / Danimarka*, § 72-73, 175, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-214330%22%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

²⁹³ *Savran / Danimarka*, § 175, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-214330%22%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

kavrama ilişkin geliştirdiği ölçütlerin sistematik biçimde ele alınması gerekmekte ve bu anlamda temel ilkeleri ortaya koyan AİHM kararları ayrıntılı incelenmelidir.

Savran kararında olduğu gibi, zihinsel hastalıkların sınır dışı işlemleri üzerindeki etkisinin değerlendirildiği bir diğer önemli karar da *Azzaqui / Hollanda* davasıdır. AİHM, *Azzaqui / Hollanda* kararında 8. madde ihlaline karar verirken, başvuranın ciddi ruhsal hastalığının (kişilik bozukluğu ve psikotik ataklar) özel hayatın bir parçası olduğunu vurgulamış; başvuranın durumunun kötüleşmesinin bizzat sınır dışı sürecinden kaynaklandığını da dikkate almış; uzun yıllar süren tedavi sürecine rağmen Hollanda makamlarının bu durumu yeterince dikkate almadığını belirtmiştir. Mahkeme, başvuranın neredeyse tüm yaşamını Hollanda’da geçirdiğini, topluma yeniden kazandırılmaya çalışıldığını ve Fas’ta yeterli psikiyatrik tedaviye erişiminin belirsiz olduğunu göz önüne alarak²⁹⁴, sınır dışı kararının orantısız müdahale olduğuna ve bu nedenle Madde 8’in ihlal edildiğine hükmetmiştir.²⁹⁵

Fiziksel ve zihinsel bütünlüğe ilişkin değerlendirmelerin ardından, Mahkeme’nin özel hayat kapsamında ele aldığı bir diğer önemli boyut olan sosyal entegrasyon kavramına geçilecektir. AİHM içtihadına göre, bir kişinin aile hayatı bulunmasa bile, uzun yıllardır yaşadığı ülkeden sınır dışı edilmesi, onun özel hayatına yönelik bir müdahale teşkil eder. Çünkü özel hayat kavramı, yalnızca aile bağlarını değil, aynı zamanda bireyin o ülkedeki sosyal ilişkilerini, kişisel gelişimini ve toplumsal aidiyet duygusunu da kapsar. Bu nedenle, yerleşik bir göçmenin entegrasyon düzeyi yüksekse, sınır dışı kararı özel hayatın özüne dokunabilir.²⁹⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sınır dışı işlemlerinde bireyin özel hayatına yapılan müdahalenin orantılılığını değerlendirirken, sosyal entegrasyon düzeyini

²⁹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Azzaqui / Hollanda*, Başvuru No: 8757/20, 30/08/2023, § 61, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-224965%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

²⁹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Azzaqui / Hollanda*, Başvuru No: 8757/20, 30/08/2023, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-224965%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (21.04.2025).

²⁹⁶ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, Erişim Tarihi (07.05.2025), s. 84.

belirleyen bir dizi somut kriteri göz önünde bulundurmaktadır. Mahkeme şu unsurları göz önünde bulundurur:²⁹⁷

- Her iki ülkede geçirilen süre ve bu sürenin istikrarı;
- Kişinin bulunduğu ülkenin diline ne ölçüde hâkim olduğu ve bu ülkenin kültürüne olan uyumu;
- Bulunduğu ülkede almış olduğu eğitim ve eğitim sürecine entegrasyonu;
- Mesleki faaliyette bulunup bulunmadığı, bir işte çalışıp çalışmadığı ya da ekonomik hayata katılım düzeyi;
- Kültürel aidiyet düzeyi ve kişinin yaşam tarzını nerede inşa ettiği;
- Kişinin gönderileceği ülkede karşı karşıya kalabileceği olumsuzluklar; özellikle fiziksel ya da ruhsal sağlık durumunun hassasiyeti, gerekli tıbbi tedavi ve psikolojik destek hizmetlerine erişimde yaşanabilecek güçlükler ile insani yaşam koşullarının yetersizliği gibi bireysel riskler;
- Bireyin, sınır dışı edilmek istendiği ülke ile hâlen ikamet ettiği ülke arasındaki bağlarının derinliği ve niteliği.²⁹⁸

Bu aşamada, özel hayatın kapsamının genişlemesi bağlamında *Slivenko / Letonya* kararına da değinilmelidir. *Slivenko / Letonya* kararı, AİHM'nin özel hayat kavramını yeniden tanımlayarak ona daha geniş ve toplumsal bir içerik kazandırdığı dönüm noktası niteliğinde bir karardır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Slivenko / Letonya* kararında, özel hayata saygı hakkının (AİHS m.8) kapsamını genişletici biçimde yorumlayarak, bu hakkın yalnızca aile ilişkileriyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireyin toplumsal aidiyet, kişisel gelişim ve yerleşiklik durumunu da kapsadığını ortaya koymuştur. Böylece Mahkeme, özel hayatın yalnızca bireyin kendisiyle değil, onun çevresiyle kurduğu bağlarla da şekillendiğini ve bu bağların devlet müdahalesine karşı korunması gerektiğini vurgulamıştır. Bu karar, 8. madde yorumunun salt aile bağlarına indirgenemeyeceğini açıkça ortaya koyar.²⁹⁹ *Slivenko / Letonya* davası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Letonya'da yaşayan Rus

²⁹⁷ Kilkelly, *a.g.e.*, s.102.

²⁹⁸ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 21, 22, 23.

²⁹⁹ Daniel Thym, "Respect for Private and Family Life under Article 8 ECHR in Immigration Cases: A Human Right to Regularize Illegal Stay?" *The International and Comparative Law Quarterly*, 2008, C: 57, S: 1, <http://www.jstor.org/stable/20488191> Erişim Tarihi (03.05.2025), s. 88.

kökenli bir anne ve kızının sınır dışı edilmesine ilişkindir. Başvuranlar, uzun yıllar Letonya’da yaşamış ve sosyal bağlar kurmuşlardır. Ancak Letonya hükümeti, Sovyet askeri personeli ve ailelerinin ülkeyi terk etmesini talep etmiş, bu nedenle başvuranlar Rusya’ya sınır dışı edilmiştir.³⁰⁰

Davalı Hükümet, başvuranların Letonya toplumuna yeterince entegre olmadığını ileri sürmüştür. Ancak Mahkeme, başvuranların neredeyse tüm yaşamlarını Letonya’da geçirdiğini, burada kişisel, sosyal ve ekonomik bağlar kurduklarını tespit etmiştir. Başvuranlar, yalnızca askeri personel yakınları olarak değil, sivil yaşamın içinde, toplumla bütünleşmiş bireyler olarak değerlendirilmiştir. Letonya’da sıradan bir apartman bloğunda yaşamış, askeri kurumlarla doğrudan bir bağları olmamış ve bağımsızlık sonrası Letonya’da çalışma hayatına katılmışlardır.³⁰¹ Mahkeme ayrıca, başvuranların Letonca dil bilgisi yetersizliği iddiasını da reddetmiştir. Günlük yaşamlarını sürdürebilecek düzeyde dil bilgisine sahip olduklarına ve bu açıdan Letonya’daki diğer Rus kökenli bireylerden ayrılmadıklarına dikkat çekmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında Mahkeme, başvuranların Letonya toplumuna güçlü şekilde entegre olduklarını kabul etmiş ve sınır dışı edilmelerinin orantısız bir müdahale olduğuna hükmetmiştir.³⁰² Ayrıca Mahkeme, başvuranların sınır dışı edilmesinin yalnızca Sovyet ordusundaki bir subayın akrabaları olmalarına dayandırıldığını ve bu durumun, bireysel durumlarının ve Letonya ile kurdukları bağların yeterince değerlendirilmeden uygulandığını gözlemlemektedir. Bu nedenle Mahkeme, davalı Hükümet’in, başvuranların kişisel durumlarını göz önünde bulundurmadan, genel ve soyut güvenlik gerekçelerine dayalı bir sınır dışı kararı verdiği kanaatindedir.³⁰³ Mahkeme, sınır dışı işleminin ulusal güvenlik amacıyla yapıldığını kabul etmekle birlikte, başvuranların bireysel durumu yeterince değerlendirilmediği için haklarıyla adil bir denge kurulmadığını ve bu müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmadığını belirterek 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Zira başvuranların

³⁰⁰ Slivenko / Letonya, § 94-97, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61334%22%5D%7D> Erişim Tarihi (22.04.2025).

³⁰¹ Slivenko / Letonya, § 123, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61334%22%5D%7D> Erişim Tarihi (22.04.2025).

³⁰² Slivenko / Letonya, § 124, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61334%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.04.2025).

³⁰³ Slivenko / Letonya, § 121, 122, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61334%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.04.2025).

Letonya ile kurduğu güçlü kişisel, sosyal ve kültürel bağlar nedeniyle özel hayatlarının korunması daha ağır basan bir hak haline gelmiştir. Bu karar, Mahkeme'nin özel hayat kavramını salt aile ilişkilerinin ötesine taşıyarak, sosyal entegrasyonun da temel bir hak boyutu olduğunu tanıdığı öncü içtihatlarından biri olarak önem taşımaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında³⁰⁴, küçük yaşta göç edilen bir ülkede uzun süre yaşayıp topluma entegre olmuş bireylerin, genç yaşta işledikleri suçlara dayanarak sınır dışı edilmeleri, özel hayatın korunması ilkesi çerçevesinde daha sıkı bir orantılılık denetimine tabi tutulmaktadır.³⁰⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, genç yaşta göç etmiş, henüz kendi ailesini kurmamış ve suç işlemiş bireylerin sınır dışı edilme durumlarını değerlendirirken aşağıdaki kriterleri dikkate almaktadır:

- İşlenen suçun türü, ağırlığı ve kamu düzenine etkisi,
- Başvurucunun ev sahibi ülkede geçirdiği süre ve bu süreçteki yaşam tarzı,
- Suçun işlenmesinden bu yana geçen zaman ve başvurucunun bu sürede gösterdiği toplumsal uyum veya yeniden suç işleme eğilimi,
- Ev sahibi ülkeyle olan kültürel ve sosyal entegrasyon düzeyi,
- Geri gönderileceği ülke ile olan kişisel, kültürel ya da dilsel bağların zayıf ya da kopuk olması,
- Ev sahibi ülkede aile bireylerinin, akrabalarının veya yakın sosyal çevresinin varlığı.³⁰⁶

Bu değerlendirme biçimi, özellikle *Maslov v. Avusturya* kararında açık biçimde ortaya konmuştur.

Başvuran, Bulgaristan doğumlu olup 6 yaşındayken ailesiyle birlikte Avusturya'ya yerleşmiş ve burada büyümüştür. Ergenlik döneminde çeşitli suçlara karışmış (hırsızlık, tehdit, vb.) ve 16 yaşındayken hakkında süresiz giriş yasağıyla

³⁰⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *A.A. / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 8000/08, 20/12/2011, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-106282%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-106282%22%7D), Erişim Tarihi (22.04.2025).

³⁰⁵ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, Erişim Tarihi (07.05.2025), s. 84.

³⁰⁶ Roagna, *a.g.e.*, s. 85.

birlikte sınır dışı kararı verilmiştir. O tarihteki suç kayıtları dışında, daha sonra sabıkası olmamış, yeniden suç işlememiştir.³⁰⁷

İlk olarak, Mahkeme başvuruçunun işlediği suçların kamu düzeni açısından önem taşıdığını kabul etmiş; ancak bu fiillerin başvuruçunun henüz reşit olmadığı dönemde gerçekleşmiş olmasını dikkate değer bir unsur olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, cezasını tamamladıktan sonra yeniden suç işlememesi ve topluma uyum sağlama çabası, sınır dışı kararının gerekliliğini sorgulatan önemli dengeleyici faktörler arasında sayılmıştır. Zira bireyin gelişim sürecinde yaptığı hataların, özellikle çocuk veya genç yaşta gerçekleşmişse, ömür boyu sürecek bir yaptırımla cezalandırılması orantısızlık riski taşımaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, değerlendirmesinde çocuğun yüksek yararını gözetten bir yaklaşım benimsemiştir.³⁰⁸

İkinci olarak, Mahkeme başvuruçunun altı yaşından itibaren Avusturya’da yaşadığını, burada zorunlu eğitimi tamamladığını, sosyal ilişkilerini bu ülkede kurduğunu ve kişisel gelişimini büyük ölçüde Avusturya toplumunda gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Başvuruçunun yalnızca fiziksel olarak değil, dilsel, kültürel ve toplumsal açıdan da Avusturya’ya entegre olduğu vurgulanmıştır.³⁰⁹ Ayrıca, başvuruçunun sınır dışı edilmesinin öngörüldüğü ülke olan Bulgaristan ile herhangi bir sosyal, kültürel veya dilsel bağının bulunmadığı, buna karşın Avusturya’da ailesinin, sosyal çevresinin ve kültürel aidiyetinin olduğu vurgulanmıştır.³¹⁰

Sonuç olarak, her ne kadar yapılan müdahalenin meşru bir amaca, yani kamu düzeninin ve suçun önlenmesine hizmet ettiği tartışmasız olsa da başvuruçunun bireysel koşulları dikkate alındığında bu amaçla kurulan denge yeterli görülmemiştir. Zira çocukluğunu ve gençliğini yasal olarak bir ev sahibi ülkede geçiren, oraya

³⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Maslov / Avusturya*, Başvuru No: 1638/03, 23/06/2008, § 11-28, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87156%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.05.2025).

³⁰⁸ *Maslov / Avusturya*, § 81-84, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87156%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.05.2025).

³⁰⁹ *Maslov / Avusturya*, § 71-72, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87156%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.05.2025).

³¹⁰ *Maslov / Avusturya*, § 49, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87156%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.05.2025).

yerleşmiş bir göçmenin sınır dışı edilmesini haklı gösterebilmek için çok ciddi gerekçelerin varlığı gerekmektedir.³¹¹

Bu noktada incelenmesi gereken bir diğer önemli karar ise *Veljkovic-Jukic / İsviçre* kararıdır. *Maslov / Avusturya* kararında sosyal entegrasyon nedeniyle sınır dışı işlemleri sıkı denetime tabi tutulurken, *Veljkovic-Jukic / Switzerland* kararında benzer bir entegrasyon geçmişine rağmen AİHM, sınır dışı kararının orantılı olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, başvuranın başka bir ülkede yeniden uyum sağlayabileceğini değerlendirerek, sosyal entegrasyonun tek başına belirleyici olmadığını ve kamu güvenliği gerekçesinin öncelik taşıyabileceğini ortaya koymuştur.

Veljkovic-Jukic / İsviçre kararında AİHM, başvuranın 14 yaşından itibaren İsviçre’de yaşadığını, çocuk sahibi olduğunu ve toplumla bağ kurarak güçlü bir sosyal entegrasyon geliştirdiğini kabul etmiştir. Ancak başvuranın ciddi bir uyuşturucu suçundan mahkûmiyeti, kamu güvenliğine yönelik ciddi tehdit oluşturduğu gerekçesiyle ağır basmıştır. Ayrıca Mahkeme, başvuranın geçmişte bir süre Bosna-Hersek’te yaşadığını ve eşinin Sırp vatandaşı olması nedeniyle menşe bölgeye yeniden entegrasyon sağlayabileceğini de dikkate almıştır. Bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde AİHM, sınır dışı kararını orantılı bulmuş ve Madde 8’in ihlal edilmediğine hükmetmiştir.³¹²

AİHM, *Sarac / Danimarka* kararında, çocuk yaşta Danimarka’ya gelen ve ömrünün büyük kısmını burada geçiren başvurucunun, uyuşturucu suçundan hüküm giymesi sonrası sınır dışı edilmesinin AİHS m.8 kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.³¹³ Mahkeme, başvurucunun Danimarka’daki uzun süreli ikametini, sosyal ve ailevi bağlarını, Bosna-Hersek ile zayıf ilişkisini ve sınır dışı kararının pratikte kalıcı etkilerini dikkate alarak, ulusal makamların orantılılık

³¹¹ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to respect for private and family life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, Erişim Tarihi (07.05.2025), s. 84.

³¹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Veljkovic-Jukic / İsviçre*, Başvuru No: 59534/14, 21 Temmuz 2020, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6751666-9010517%22%7D>}, Erişim Tarihi (22.04.2025)

³¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Sarac / Danimarka*, Başvuru No: 19866/21, 09/07/2024, § 32-39, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%7D,%22appno%22:%5B%2219866/21%22%7D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%7D,%22itemid%22:%5B%22001-231957%22%7D%7D>}, Erişim Tarihi (23.04.2025).

değerlendirmesini yetersiz bulmuştur. Özellikle, ömür boyu yeniden giriş yasağı şeklindeki sınır dışı kararının başvurusunun yüksek düzeydeki sosyal entegrasyonu göz ardı edilerek verilmiş olması, müdahaleyi orantısız hale getirmiştir. Bu bağlamda, sınır dışı işleminin başvurusunun özel ve aile hayatına ölçsüz bir müdahale oluşturduğu tespit edilerek AIHS m.8'in ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.³¹⁴

Tüm bu anlatılan içtihatlar ışığında, AIHM'nin sınır dışı işlemlerine ilişkin yaklaşımında sosyal entegrasyonu merkeze aldığı, bunu yalnızca yasal ikamet süresiyle sınırlı tutmayıp bireyin yerleşik yaşamı, dil becerisi, eğitim geçmişi ve kültürel aidiyeti gibi unsurlarla birlikte değerlendirdiği görülmektedir. Mahkeme'nin kamu güvenliği gerekçelerine mutlak üstünlük tanımaksızın sosyal bağların gücünü gözettiğini ve bireyin toplumsal aidiyetinin aile ilişkilerinin ötesinde de koruma altına alınabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca *Bensaid / Birleşik Krallık* kararında vurgulandığı üzere, bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğü de özel hayat kapsamında değerlendirilmekte; bu da sınır dışı işlemlerinin yalnızca toplumsal değil, kişisel bütünlük üzerindeki etkileri açısından da orantılılık denetimine tabi tutulduğunu göstermektedir.

3.3.2. Sınır Dışı İşlemlerinin Aile Hayatına Saygı Hakkı Bağlamında Yargısal Denetimi

AIHM'nin aile hayatı ve sınır dışı uygulamalarına ilişkin yaklaşımı, bu alandaki temel değerlendirme ölçütlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. AIHM'nin *Berrehab / Hollanda* kararı, sınır dışı işlemlerinin aile hayatına etkisi bakımından 8. maddenin uygulanabilirliğini kabul ettiği ilk karardır.³¹⁵ Başvuran, Hollanda vatandaşı eski eşinden olan çocuğuyla düzenli temas hâlindeyken, oturma izninin uzatılmaması nedeniyle sınır dışı edilmiş; bu durum, baba-çocuk ilişkisinin sürdürülmesini fiilen imkânsız hâle getirmiştir. AIHM, evlilik sona ermiş olsa da

³¹⁴ *Sarac / Danimarka*, § 32-39, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2219866/21%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-231957%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³¹⁵ Songül Atak, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin Kararlarında Yabancıların Aile Yaşamı Hakkı", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, C: 11, S: 1-2, s. 106-107.

kurulan bağın aile hayatı kapsamında korunmaya devam ettiğini belirterek, devletin bu ilişkinin devamına imkân sağlamadığı gerekçesiyle AİHS m.8'in ihlal edildiğine hükmetmiştir.³¹⁶ Bu kararlar birlikte Mahkeme, sınır dışı davalarında aile hayatını değerlendirirken ilişkinin gerçekliği, süregiden nitelikte olup olmadığı ve devletin pozitif yükümlülüğü gibi kriterleri esas alan orantılılık temelli bir dengeleme yaklaşımı benimsemeye başlamıştır.³¹⁷

Sınır dışı işlemlerinin özel hayata ve aile hayatına etkisinin değerlendirilmesinde *Boultif / İsviçre* kararından bahsetmek gereklidir. Zira Mahkeme bu kararlar hem ölçülülük ilkesini somutlaştırmış hem de sistematik kriterler ortaya koyarak sonraki içtihatlar yön vermiştir.³¹⁸ *Boultif / İsviçre* kararı, AİHM'nin sınır dışı işlemleriyle özel ve aile hayatı arasındaki dengeyi sistematik kriterlerle değerlendirdiği ilk karardır. Bu kararlar birlikte dağınık içtihatlar ilk kez bütüncül bir yapıya kavuşmuş, "Boultif kriterleri" olarak bilinen ölçütler sonraki davalara yön vermiştir. Böylece Mahkeme, 8. madde kapsamında öngörülebilir ve standart bir değerlendirme çerçevesi oluşturmuştur.³¹⁹ AİHM, *Boultif* kararında sınır dışı işlemlerinin aile hayatına etkisini değerlendirirken dikkate alınması gereken ölçütleri şu şekilde sistematize etmiştir:

- Başvurucunun ilgili ülkedeki ikamet süresi
- İşlenen suçun niteliği, ağırlığı ve üzerinden geçen süre
- İlgili kişilerin uyrukları
- Aile bağlarının gerçekliği, niteliği ve süresi
- Eşin ilişkiye girerken suçtan haberdar olup olmadığı
- Çocukların varlığı, yaşı ve ebeveynlere bağımlılığı³²⁰

³¹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Berrehab / Hollanda*, Başvuru No:10730/84, 21 Haziran 1988, § 28,29, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57438%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.04.2025).

³¹⁷ *Berrehab / Hollanda*, § 28, 29, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57438%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (22.04.2025).

³¹⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Boultif / İsviçre*, Başvuru No: 54273/00, 2 Ağustos 2001, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59621%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³¹⁹ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 22.

³²⁰ Atak, *a.g.e.*, s. 115.

- Eşin veya ailenin sınır dışı edilen kişiyle başka bir ülkeye taşınma imkânı ve isteği ve karşılaşacakları risk³²¹
- Başvurucunun ilgili ülkedeki yerleşiklik durumu ve toplumsal kök salma düzeyi.³²²

Boultif kriterleri, sınır dışı edilen kişinin aile hayatına yapılan müdahalenin orantılı olup olmadığını somut koşullara göre değerlendirmeyi amaçlayan ölçütlerdir. Bu kriterler, yalnızca başvurunun suç işlemiş olup olmadığını değil, bu suçun üzerinden ne kadar zaman geçtiğini ve bu süreçte nasıl bir tutum sergilediğini de dikkate alır; çünkü amaç yalnızca cezalandırmak değil, yeniden topluma uyum sağlama potansiyelini de gözetmektir. Boultif ölçütleri arasında en belirleyici unsur, başvurunun işlediği suçun niteliği ve ağırlığı olup; özellikle şiddet içeren ve uyuşturucu ticareti gibi ağır suçlar, AİHM içtihadında sınır dışı işlemlerinin meşruluğunu değerlendirirken öncelikli ve kesin faktör olarak ele alınmaktadır.³²³ Ancak *Bouchelkia / Fransa* davasında, Yargıç Palm'ın muhalefet şerhinde de ifade edildiği üzere, cezasını tamamlamış bir kişinin yalnızca yabancı olması gerekçesiyle sınır dışı edilmesi eleştirilmiştir. Palm'a göre, aynı suçu işleyen bir vatandaş hakkında uygulanamayacak bir yaptırımın, yalnızca yabancılık statüsüne dayanarak öngörülmesi ayrımcı sonuçlar doğurabilir ve bu nedenle sınır dışı kararları mutlaka bireysel koşullar gözetilerek orantılı biçimde gerçekleştirilmelidir.³²⁴

Aynı şekilde, evliliğin süresi ya da birlikte yaşanıp yaşanmadığı gibi unsurlar, bir ilişkinin gerçekliğini ve aile hayatının varlığını değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Zira AİHM içtihadı, yalnızca hukuken kurulmuş bir evliliğin varlığını yeterli görmeyip, ilişkinin fiili yönünü ve duygusal bağların samimiyetini de dikkate alır.³²⁵ *Abdulaziz, Cabales ve Balkandali / Birleşik Krallık* davasında Mahkeme, birlikte yaşamamış olmanın aile hayatının varlığını otomatik olarak dışlamayacağını

³²¹ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 22, 23.

³²² Canyaş, *a.g.e.*, s. 188.

³²³ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 24, 27.

³²⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Bouchelkia / Fransa*, Başvuru No: 23078/93, 29/01/1997, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58014%22%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³²⁵ Canyaş, *a.g.e.*, s. 198.

belirtmiş, ancak birlikte yaşama süresi ve ilişkinin niteliği gibi unsurların bu değerlendirmede önemli rol oynayabileceğini kabul etmiştir. Bu nedenle, formel bir evlilikle yetinilmeyip, evliliğin gerçek anlamda bir aile hayatına dönüşüp dönüşmediği, başvuruçuların birlikteliklerini nasıl sürdürdüğü ve bu ilişkinin ne kadar yerleşik ve istikrarlı olduğu da ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.³²⁶ Eşin sınır dışı kararından ne derece etkileneyeceği, eşin başka bir ülkeye taşınıp taşınmayacağı ve sınır dışı edilen kişinin geldiği ülkeye ne kadar yabancılaştığı gibi faktörler de, kararın ağırlığını artıran veya hafifleten unsurlar olarak değerlendirilir. Bu nedenle kriterler, mekanik değil, her başvurunun kendine özgü koşullarına göre esnek biçimde yorumlanmalıdır.³²⁷

Kararı, Mahkeme tarafından belirlenen Boultif kriterleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde şu sonuca varılmaktadır:

Başvuruçunun İsviçre’de uzun süredir yasal olarak ikamet etmesi ve orada bir meslek edinerek topluma entegre olmuş olması, onun yerleşiklik ve sosyal bağlar açısından ülkeyle güçlü ilişkisini ortaya koymuştur (yerleşiklik/sosyal entegrasyon). İşlediği suçun tekil, nispeten hafif ve şiddet içermeyen bir nitelikte olması ve cezaevindeki iyi hali ise kamu güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit oluşturmadığını göstermiştir.³²⁸ Başvuruçunun İsviçre vatandaşı olan eşiyle samimi, fiili bir aile hayatı içinde yaşaması, aile bağlarının gerçekliğini ve süregiden niteliğini doğrulamıştır (aile bağlarının samimiyeti). Mahkeme ayrıca başvuruçunun eşinin Arapça bilmediğini, Cezayir’de yaşama tecrübesi bulunmadığını ve beraber başka bir ülkede yaşamalarının gerçekçi bir seçenek olmadığını da dikkate alarak, sınır dışı işleminin eşin hakları bakımından da ciddi sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır.³²⁹ Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, Mahkeme, sınır dışı kararının orantısız olduğunu ve

³²⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Abdulaziz, Cabales ve Balkandali / Birleşik Krallık*, Başvuru No: 9474/81, 28/05/1985, § 62, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57416%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³²⁷ Ergül, *a.g.e.*, 2015, s. 23.

³²⁸ *Boultif / İsviçre*, § 51,52, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59621%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³²⁹ *Boultif / İsviçre*, § 53,54, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59621%22%5D%7D>, Erişim Tarihi (23.04.2025).

Üner / Hollanda kararı, AİHM'nin vatandaş olmayan kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin içtihadını yeniden yapılandığı ve *Boultif* kararında temelleri atılan kriterleri hem genişlettiği hem de netleştirdiği önemli bir Büyük Daire kararıdır. Mahkeme, 8. madde kapsamında sınır dışı işlemlerinin aile hayatına müdahale oluşturup oluşturmadığını değerlendirirken, önceki kriterlere ek olarak çocuğun üstün yararı ve sosyal, kültürel bağların sağlamlığı gibi unsurları açık şekilde formüle etmiştir.³³⁴ Bu bağlamda, başvurunun çocuklarının sınır dışı edileceği ülkede karşılaşılabileceği güçlüklerin ciddiyeti ve başvurunun ev sahibi ülke ile menşe ülke arasındaki kişisel ve ailevi bağlarının derinliği gibi unsurlar orantılılık testinin merkezine alınmıştır.³³⁵ *Üner* kararı, bu yönleriyle hem *Boultif* içtihadının devamı niteliğindedir hem de 8. maddenin uygulanmasında daha dengeli ve yapılandırılmış bir yaklaşımın yerleşmesini sağlamıştır. *Üner / Hollanda* kararında AİHM, başvurunun eş ve çocuk sahibi olmasına rağmen, çocuğunun henüz çok küçük olması, ailenin birlikte yaşamaması ve başvurunun Türkiye ile kişisel ve kültürel bağlarının devam etmesi gibi nedenlerle aile hayatının ağırlığının sınırlı olduğunu değerlendirmiştir. Bu nedenle Mahkeme, sınır dışı kararının başvurunun aile hayatına aşırı bir müdahale oluşturmadığı ve devletin kamu düzenini koruma hakkıyla orantılı olduğu sonucuna vararak ihlal bulmamıştır.³³⁶

AİHM'nin aile hayatına ilişkin sınır dışı işlemlerinde benimsediği yaklaşım bu şekildeyken, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi de benzer başvurular hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin başvurularda aile hayatına saygı hakkını AİHS m.8 kapsamındaki AİHM içtihatlarıyla uyumlu bir şekilde ele almaktadır.³³⁷ Mahkeme içtihatlarında aile kavramı özellikle eşler arası yakın ilişki ve ebeveyn-küçük çocuk bağları biçiminde

³³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Üner / Hollanda*, Başvuru No: 46410, 01/06/2004, § 58,60, <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77542%22%7D>}, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³³⁵ *Üner v. Hollanda*, § 58, 59, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Üner / Hollanda*, Başvuru No: 46410, 01/06/2004, § 58, 60, <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77542%22%7D>}, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³³⁶ *Üner / Hollanda*, § 61-67, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Üner / Hollanda*, Başvuru No: 46410, 1 Haziran 2004, § 58,60, <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77542%22%7D>}, Erişim Tarihi (23.04.2025).

³³⁷ Anayasa Mahkemesi. (2020). *A.G. Başvurusu*, (B. No: 2018/6143, 16/12/2020), § 23, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

“çekirdek aile” kapsamında yorumlanmaktadır.³³⁸ Örneğin *A.G.* kararında başvuruçunun Türkiye’deki eşi ve çocuklarıyla mevcut aile hayatı kurduğu kabul edilerek, yurda giriş yasağının aile hayatına müdahale oluşturduğu sonucuna varılmıştır.³³⁹ Diğer yandan AYM, aile kavramını resmi evlilik şartına bağlamayıp evlilik dışı fiili birliktelikleri de koruma kapsamına dâhil edilebileceğini belirtmiş; aile hayatının varlığını somut olayda “gerçek ve mevcut aile yaşamı” unsurlarıyla tespit etmektedir.³⁴⁰ Kararlarda ayrıca devletin kamusal güvenlik gibi meşru amaçları ile başvuruçunun ailevi çıkarları arasında adil bir denge aranacağı vurgulanmakta ve AİHM’nin benimsediği ölçütler çerçevesinde incelenmektedir. Bu çerçevede, Anayasa Mahkemesi’nin aile hayatına saygı hakkını sınır dışı işlemleri bağlamında nasıl uyguladığını somutlaştıran bazı bireysel başvuru kararları aşağıda incelenecektir.

İlk olarak, Anayasa Mahkemesi’nin yabancıların sınır dışı edilmesi ile aile hayatına saygı hakkı arasındaki dengeyi ele aldığı *Majid Momtaz* kararından bahsetmekte fayda vardır. AYM, kararında hem bireysel temel hakların hem de kamu güvenliği gibi anayasal ilkelerin nasıl dengeleneceğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Başvuran, Türk vatandaşı eşi ve çocuklarıyla birlikte Türkiye’de yaşamaktayken “resmî belgede sahtecilik” suçundan dolayı hakkında sınır dışı edilme kararı verilmiş; bu işlemin aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğini ileri sürerek bireysel başvuru yapmıştır. AYM, kararında öncelikle başvuruçunun Türkiye’de eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşaması nedeniyle aile hayatının varlığını³⁴¹ kabul etmiştir. Ancak başvuruçunun, ailesiyle birlikte İran’a dönmesinin mümkün olmadığını somut delillerle ortaya koyamadığını belirterek sınır dışı işleminin aile hayatına mutlak bir son vermediği değerlendirmesini yapmıştır.³⁴² Ayrıca Mahkeme, başvuruçunun Türk vatandaşı eşiyle evlendikten sonra herhangi bir ikamet izni başvurusunda bulunmadığını özellikle vurgulamıştır. Bu durum, başvuruçunun Türkiye’de yasal

³³⁸ Ferhat Yıldız, *a.g.e.*, s. 105, 106.

³³⁹ Anayasa Mahkemesi. (2020). *A.G. Başvurusu*, (B. No: 2018/6143, 16/12/2020), § 27,28, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

³⁴⁰ Anayasa Mahkemesi. (2020). *A.G. Başvurusu*, (B. No: 2018/6143, 16/12/2020), § 23, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143>, Erişim Tarihi (20.04.2025).

³⁴¹ Anayasa Mahkemesi. (2020). *Majid Momtaz Başvurusu*, (B. No: 2017/24261, 30/09/2020), § 34, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/24261>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁴² Anayasa Mahkemesi. (2020). *Majid Momtaz Başvurusu*, (B. No: 2017/24261, 30/09/2020), § 51,52, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/24261>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

olarak kalma iradesini resmî kanallarla sürdürme yönünde çaba göstermediğini ortaya koymaktadır.³⁴³ Mahkeme, ayrıca sınır dışı kararının meşru bir amaca, yani kamu düzeninin korunmasına dayandığını ifade etmiş; başvurunun işlediği suçun niteliği ve ağırlığı göz önüne alındığında kamu güvenliğine tehdit oluşturduğuna kanaat getirmiştir.³⁴⁴ Bu bağlamda, devletin kamu düzenini koruma yükümlülüğünün, bireylerin aile hayatına yapılan müdahaleleri haklı kılabileceğini vurgulamıştır. En kritik değerlendirme ise ölçülülük (orantılılık) ilkesi çerçevesinde yapılmıştır. AYM, aile hayatına yapılan müdahalenin başvurunun temel haklarına aşırı ve orantısız bir yük getirmediğini, bu nedenle demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, Anayasa'nın 20. maddesinde güvence altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Değnilmesi gereken bir diğer önemli karar ise Peri Kırık başvurusudur. *Peri Kırık başvurusu*, Anayasa Mahkemesi'nin sınır dışı kararlarının aile hayatına etkisini değerlendirdiği ve özellikle ergin çocukla kurulan aile hayatının anayasal koruma kapsamında ele alındığı önemli bir karardır. Başvurucu, Türkiye'de uzun süredir ikamet etmekte olup, eşinden şiddet gören ve bu nedenle annesiyle birlikte yaşayan ergin yaştaki kızıyla güçlü bir fiilî ve duygusal bağ içerisindeydi. Mahkeme, bu durumu dikkate alarak aralarında Anayasa'nın 20. maddesi kapsamında korunmaya değer bir aile hayatı bulunduğunu kabul etmiştir.³⁴⁵ Ancak başvurunun Türkiye'ye yasal olmayan yollardan giriş yaptığı, hakkında giriş yasağı bulunduğu ve bu yasağı ihlal ederek yeniden ülkeye girdiği tespit edilmiştir.³⁴⁶ Mahkeme, sınır dışı işleminin 6458 sayılı Kanun'a dayandığını, kamu düzeninin korunması amacı taşıdığını³⁴⁷ ve başvurunun kızının yanında yaşaması için Azerbaycan'da ciddi bir engel

³⁴³ Anayasa Mahkemesi. (2020). *Majid Momtaz Başvurusu*, (B. No: 2017/24261, 30/09/2020), § 50, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/24261>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁴⁴ Anayasa Mahkemesi. (2020). *Majid Momtaz Başvurusu*, (B. No: 2017/24261, 30/09/2020), § 41, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/24261>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁴⁵ Anayasa Mahkemesi. (2019), *Peri Kırık Başvurusu*, (B. No: 2015/19795, 09/01/2019), § 34, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19795>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁴⁶ Anayasa Mahkemesi. (2019), *Peri Kırık Başvurusu*, (B. No: 2015/19795, 09/01/2019), § 10, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19795>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁴⁷ Canyaş, *a.g.e.*, s. 192, 193.

bulunmadığını belirtmiştir.³⁴⁸ Sonuç olarak Mahkeme, yapılan müdahalenin kanuni temele dayandığını, meşru bir amaca hizmet ettiğini ve orantılı olduğunu değerlendirerek, Anayasa'nın 20. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin sınır dışı kararlarında aile hayatına yaklaşımını değerlendirmek açısından *Aisulu Aldenova kararından* da bahsetmek yerinde olacaktır. Başvuran, Türk vatandaşı nişanlısıyla evlilik hazırlıkları yapmakta olup, birlikte bir çocukları bulunmaktadır. Hakkında izinsiz çalışma nedeniyle sınır dışı kararı verilmiş, bu durumun aile hayatına müdahale oluşturduğu ileri sürülmüştür.³⁴⁹ Mahkeme, başvurucunun aile ilişkilerinin resmî evlilik ile sınırlı olmadığını, Kazakistan Cumhuriyeti tarafından başvuran için evlenme ehliyet belgesi düzenlendiği fiilî birliktelik ve çocukla kurulan duygusal bağın da aile hayatı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁵⁰ Bu karar, aile kavramının esnek şekilde ve somut maddi koşullar dikkate alınarak yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Anayasa Mahkemesi, orantılılık ilkesine ilişkin olarak elverişlilik, gereklilik ve ölçülülük ölçütleri çerçevesinde bir değerlendirme yapmıştır. Başvurucunun küçük çocuğuyla fiilî birlikteliği ve istikrarlı ilişkisi bulunmasına rağmen, idarenin bireysel koşulları dikkate almaksızın genel ve alternatif içermeyen bir sınır dışı işlemi tesis ettiği tespit edilmiştir. Mahkeme, bu müdahalenin aile hayatına ciddi zarar verdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak AYM, sınır dışı kararının ölçsüz olduğunu değerlendirerek Anayasa'nın 20. maddesinde güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

³⁴⁸ Anayasa Mahkemesi. (2019), *Peri Kırık Başvurusu*, (B. No: 2015/19795, 09/01/2019), § 51, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19795>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁴⁹ Anayasa Mahkemesi. (2022), *Aisulu Aldenova Başvurusu*, (B.No: 2018/10055, 16.03.2022), § 7,11, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/10055>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

³⁵⁰ Anayasa Mahkemesi. (2022), *Aisulu Aldenova Başvurusu*, (B.No: 2018/10055, 16.03.2022), § 23,24, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/10055>, Erişim Tarihi (24.04.2025).

SONUÇ

Devletin egemenlik yetkisi çerçevesinde yabancıları sınır dışı etme hakkı tartışmasızdır; ancak bu yetki mutlak olmayıp, insan hakları hukuku tarafından belirli sınırlarla çevrilmiştir. Özellikle özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, sınır dışı işlemlerinin meşruiyetini değerlendirmede temel ölçütlerden biri haline gelmiştir. Hem bireylerin kişisel bütünlüklerinin korunması hem de aile birliğinin devamı açısından sınır dışı kararlarının hukuki ve orantılı bir zeminde alınması zorunludur.

Çalışmada esas alınan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin iki aşamalı test yaklaşımı, sınır dışı işlemleriyle temel haklar arasındaki dengeyi kurmak açısından önemli bir metodolojik çerçeve sunmaktadır. Mahkeme, ilk aşamada başvurunun özel hayat veya aile hayatı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini incelemekte; ikinci aşamada ise, bu hakka yönelik bir müdahale varsa bunun yasal dayanağa sahip olup olmadığı, meşru bir amacı bulunup bulunmadığı ve demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı olup olmadığı ölçütlerine göre bir değerlendirme yapmaktadır.

İlk bölümde detaylı biçimde ortaya konulduğu üzere, özel hayata saygı hakkı yalnızca bireyin mahremiyetini değil; kişisel gelişimini, kimliğini ve toplumsal etkileşimini de kapsayan geniş bir koruma alanı sağlamaktadır. İkinci bölümde analiz edilen aile hayatına saygı hakkı ise yalnızca evlilikle sınırlı olmayıp, fiili birliktelikleri, ebeveyn-çocuk ilişkilerini ve aile bağlarının sürdürülebilirliğini de içine alan dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, sınır dışı kararlarının söz konusu haklara doğrudan müdahale teşkil edebileceği durumlarda, yalnızca kamu düzeni ya da güvenliği gibi gerekçelere dayanmak yeterli değildir. Müdahalenin hem bireyin yaşamına etkileri hem de devletin pozitif yükümlülükleri gözetilerek orantılılık ilkesi doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Üçüncü bölümde yer alan AYM ve AİHM kararları incelendiğinde, her iki mahkemenin de sınır dışı işlemleri bağlamında kişiye özgü değerlendirmeleri ön plana çıkardığı ve soyut gerekçelerle alınan kararları yeterli bulmadığı görülmektedir. AİHM, özellikle başvuruçunun bulunduğu ülkedeki sosyal bağlarını, yerleşiklik süresini, aile ilişkilerini ve çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurarak ihlal

kararları vermekte; AYM ise etkili başvuru hakkı, usuli güvenceler ve tedbir kararları yoluyla sınır dışı işlemlerine karşı bireyi koruma yönünde gelişen bir içtihat oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, sınır dışı işlemlerinde temel hakların etkin biçimde korunabilmesi için bireysel değerlendirme, usuli güvenceler ve etkili başvuru yollarının sağlanması kritik önemdedir. Devletin kamu düzenini ve güvenliğini koruma yetkisi ile bireylerin temel hakları arasında adil bir denge kurulması hem AİHS'nin hem de Anayasa'nın öngördüğü insan hakları rejiminin temel taşıdır. Bu bağlamda hem ulusal makamların hem de yargı mercilerinin, sınır dışı işlemlerine ilişkin kararlarında hak temelli yaklaşımı benimsemeleri ve uluslararası içtihatları dikkate almaları, hukukun üstünlüğü ilkesinin gereğidir.

Bununla birlikte gerek ulusal uygulamalarda gerekse uluslararası alanda, özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının kimi zaman yeterince önemsenmediği, sınır dışı işlemlerinde bu hakkın ihlalinin sıradanlaştırıldığı gözlemlenmektedir. Oysa bu hak, bireyin sadece mahremiyetinin değil, tüm yaşamının ve insan onurunun korunmasını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, özel ve aile hayatı, insan varoluşunun temelidir. Bugün göçmenler ve yabancılar üzerinde uygulanan ve kimi çevrelerce olağan karşılanan hukuka aykırı müdahalelerin, yarın herkes için “normalleşme” tehlikesi taşıdığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, özel hayatın ve aile hayatının dokunulmazlığını korumak, sadece belirli grupların değil, tüm bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak bakımından hayati önemdedir. İnsan haklarının evrensel niteliği ve korunması gereken değerleri, ancak bu bakış açısıyla anlam kazanabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Safa Şefik, *Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Ağdemir, Sürmeli, "Aile ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1991, C: 1, S: 1, s. 1-6.
- Ağkoç, Bülent, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Özel Hayata Saygı Hakkının Korunması Bağlamında Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Ahmet Bayram Ahmetoğlu, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi", https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1004202316203956_inhakdergi3_inhakdergi3.pdf, Erişim Tarihi (08/04/2025)
- Akça, Mehmet Gökay, "Özel Hayatın Alanı ve Sınırlar", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 2022, C: 6, S: 33, s. 115-144.
- Akıncı, Şahin, "Medeni Kanun'da Kadın ve Aile", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, C: 8, S: 2, s. 15-31.
- Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- Altunkaya, Mehmet, "Türk Özel Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Durumu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2001, C: 9, S: 1-2, s. 389-434.
- Arslan Öncü, Gülay, *Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 8*, 2. Baskı, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2019, https://anayasa.gov.tr/media/5604/ozel_yasam_hakki.pdf, Erişim Tarihi (03.05.2025)
- Artukoğlu, Muhammed Necat, "İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C: 25, S: 2, s. 281-332.
- Asar, Aydoğan, *Yabancılar Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, *Çocuk Hakları ve Hukuku* [Ders notu], <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=le8XORg%200T6%20SKmbJk0IOA==>, (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2025).
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Avrupa Konseyi Yayını, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, Erişim Tarihi (08.04.2025).
- Avrupa Konseyi, *Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsüne Dair Avrupa Sözleşmesi*, <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletleraras>

i/DigerSozlesmeler/Evlilik_disi_dogan_cocuklarin_hukuki_statusune_dair_avrupa_sozlesmesi.pdf, Erişim Tarihi (08.04.2025).

Avrupa Konseyine Genel Bir Bakış, <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/avrupa-konse-yine-genel-bir-bakis27022020030011>, Erişim Tarihi (08/04/2025).

Aybay, Rona, "Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınır Dışı Edilme", *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, C:2, S: 2, s. 141-172.

Aygül, Musa ve Camız, Ranegül, "Türk Vatandaşı Çocukların Yabancı Ebeveynlerinin Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Türkiye’de İkameti", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2021, S: 2, s. 373-426.

Bahçivancı, Işıl S. Tekdoğan, "Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2018, S: 33, s. 623-684.

Bayata Canyaş, Aslı, "Sınır Dışı Etme İşlemi ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Çatışan Menfaatler ve Esas Alınan Ölçütler", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2023, 56, s. 177-202.

Baygın, Cem, "Tanzimat'tan Günümüze Aile Hukukunun Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, C: 22, S: 3, s. 453-462.

Birtane, Şermin, "Özel Hayata Saygı Hakkı (AİHS 8. Madde) Bağlamında Çalışma Hakkı ve Mesleki Hayat İlişkisi", *Anayasa Yargısı*, 2021, C: 38, S: 2, s. 57-97.

Bozlak, Ayhan, "Kamusal Bağlamda Özel Hayatın Korunması: ABD Federal Yüksek Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması Arasında Mukayeseli Bir İnceleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013, S: 109, s. 55-92.

Caniklioğlu, Meltem Dikmen, "Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mahmut Tevfik Birsal Armağanı*, 2001, s. 461-494.

Council of Europe / European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Right to Respect for Private and Family Life (Updated version)*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2025).

Çakmak, Ufuk Ramazan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Evlenme Hakkı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C: 25, S: 2, s. 163-184.

Çelik, Yeşim, "Özel Hayatın Gizliliğinin Yansıması Olarak Kişisel Verilerin Korunması ve Bu Bağlamda Unutulma Hakkı", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2017, C: 8, S: 32, s. 391-410.

Çınar, M. Fatih, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Düzenlenen Haklar ve 'Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı'", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2022, C: 4, S: 1, s. 103-123.

- Çimen, Ali Said, "Birleşmiş Milletler İkiz Sözleşmeleri ve İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024, C: 29, S: 50, s. 151-186.
- Daniel Thym, "Respect for Private and Family Life under Article 8 ECHR in Immigration Cases: A Human Right to Regularize Illegal Stay?" *The International and Comparative Law Quarterly*, 2008, C: 57, S: 1, <http://www.jstor.org/stable/20488191> Erişim Tarihi (03.05.2025).
- Değirmenci, Mehmet, "Türkiye'de Temel Hak ve Hürriyetlerin Durdurulmasının Anayasal Çerçevesi", *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, S: 10, s. 45-72.
- Didinmez, Mehmet Alp, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Üç Aşamalı Testi", *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 2021, C: 1, S: 1, s. 149-174.
- Doğan, Bayram, "İnsan Hakları Açısından Göç ve Mültecilik: Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında İnceleme", *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, C: 5, S: 2, s. 709-746.
- Doğu, Hakkı Mert, "Yalnız Kalma Hakkı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2024, C: 30, S: 1, s. 340-351.
- Donay, Süheyl, "Özel Hayata Saygı Gösterilmesi Hakkı Üzerine Kuzey Ülkeleri Hukukçularının Kongresi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1974, C: 39, S: 1-4, s. 439-449.
- Dost, Süleyman, "Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2018, S:12, s. 361-400.
- Dönmez, Oğuz, "İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1985, C: 3, S: 3, s. 223-285.
- Dural, Mustafa ve Sarı, Suat, *Türk Özel Hukuku Cilt 1: Temel Kavramlar ve Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri*, 12. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Ekşi, Nuray, "İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AIHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2014, C: 19, s. 53-100.
- Eltimur, Dilara, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.
- Erdoğan, İsmahan Gülen, "Kanuni Babanın Evlilik Birliği İçinde Doğan Çocuk İçin Yaptığı Masrafları Biyolojik Babadan İsteme Hakkı ve Kapsamı", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024, C: 28, S: 4, s. 239-270.
- Ergül, Ergin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci Maddesi Açısından Yabancıların Sınırdışı Edilmesi", *Danıştay Dergisi*, 2015, S: 138, s. 9-33.

- Esra Dardağan, Doğa Elçin & Ogün Erşan Aydınlı, “Anayasa Mahkemesi’nin Sherapat Yagmyrova Kararı* Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Public and Private International Law Bulletin*, 2020, C: 40, S: 2, 1477-1506.
- Fatih Alkan, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023, s. 13-35, https://www.anayasa.gov.tr/media/8904/ozel_hayata_ve_aile_hayatina_saygi_hakki_rehberi.pdf, Erişim Tarihi (04.05.2025).
- Fazıl Sağlam, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2019, C: 25, S: 2, s. 1236-1252.
- Ferhat Yıldız, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023, s. 103-141, https://www.anayasa.gov.tr/media/8904/ozel_hayata_ve_aile_hayatina_saygi_hakki_rehberi.pdf, Erişim Tarihi (04.05.2025).
- Fırat, Muhammed Sabır, "Hukuk Devleti Açısından İnternette İnsan Hakkı ve Kişilik Haklarına Saldırı Sorunu", *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C: 5, S: 2, s. 101-116.
- Georgios Milios, "The Immigrants' and Refugees' Right to 'Family Life': How Relevant are the Principles Applied by the European Court of Human Rights?" *International Journal on Minority and Group Rights*, 2018, C: 25, S: 3, s.401-430. <https://www.jstor.org/stable/26557901>
- Gören, Zafer, "Temel Hakların Düzenlenmesi ve Somutlaştırılması", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, C: 19, S: 38, s. 1-12.
- Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 10. Baskı, Ekin Basım, Bursa, 2018.
- Gümüş Böke, Emine, "İslâm Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet)", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, C: 5, S: 9, s. 243-250.
- Güner, Cemil, “Vatandaşın Sınır Dışı Edilemeyeceği İlkesi Bağlamında Mavi Kartlıların Durumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024, C: 14, S: 2, s. 1569-1614.
- Hafizoğulları, Zeki, "İnsan Hakkı Olarak Kişilik Hakları ve Kişilik Haklarının Korunması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1997, C: 46, S: 1, s. 1-40.
- Harris, David John, M.O’Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2013.
- Has, Mehmet, "AİHM Kararları Bağlamında Görüntü Hakkı", *Anayasa Yargısı*, 2021, C: 38, S: 1, s. 205-242.
- Hausheer, Heinz ve Aebi-Müller, Regina E., *Das Personenrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*, 4. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2016.

- Hazar, Zeynep, "İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 26, S: 2, s. 647-684.
- Hekimoğlu, Mehmet Merdan, "1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, C: 5, S: 7, s. 53-70.
- İmre, Zahit, "Şahsiyet Haklarından Şahsın Özel Hayatının ve Gizliliklerinin Korunmasına İlişkin Meseleler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1974, C: 39, S: 1-4, s. 147-168.
- İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kama Işık, Sezen, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Açtığı Yolda Özel Yaşam ve Kavramın Sonraki İnsan Hakları Belgelerine Etkisi", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 10, S: 1, s. 217-250.
- Kaya, Semih Batur, "İnsan Haklarında Devletin Pozitif Yükümlülüğü: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Üzerine Bir Analiz", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 9, S: 1, s. 51-72.
- Kethüda, Enes, "Bireysel Başvuru Mekanizmalarında Özel Yaşama Saygı Hakkı - Çalışma Hakkı İlişkisi", *Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2025, C: 3, S: 1, s. 104-142.
- Kemal Özeren, Berrak Yılmaz, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023, s. 35-103, https://www.anayasa.gov.tr/media/8904/ozel_hayata_ve_aile_hayatina_saygi_hakki_rehberi.pdf, Erişim Tarihi (04.05.2025)
- Kilkelly, Ursula, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı – Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.
- Konan, Belkıs, *Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde Kadının Hukuki Durumu ile İlgili Düzenlemeler*, II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, Ed. Fethi Gedikli, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Korkmaz, Ali, "İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014, C: 16, S. Özel Sayı I, s. 99-103.
- Kuşçu, Döndü, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C: 22, S: 37, s. 241-284.
- Linós -Alexandre Sicilianos, Maria-Andriani Kostopoulou, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca bireysel başvuru: Usul Rehberi*,

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Individual_application_European_Convention_TUR, Erişim Tarihi (06.05.2025).

- Mahmutoğlu, Fatih Selami, "Ceza ve Ceza Yargılama Hukukunda Özel Yaşam", *Kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği Başkanları Anısına Panel*, 18 Ekim 2008, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2009.
- Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Cihan, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2011, C: 29, S: 29, s. 93-124.
- Ovacık, Gamze, "Türk Anayasa Mahkemesi'nin İçtihadı Işığında Sınır Dışı Kararlarına Karşı Yargısal İtirazın Hukuki Etkisi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2020, C: 26, S: 2, s. 1047-1062.
- Örsten Esirgen, Seda, "Osmanlı Hukukunda Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C: 65, S: 4, s. 2305-2329.
- Özdemir, Sinem Servet, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özel Yaşama Saygı Hakkı Kapsamında Şeref ve İtibarın Korunması", *Anayasa Yargısı*, 2020, C: 37, S: 2, s. 113-158.
- Özgenç, Zeynep, "Sığınmacıların Aile Birleşimi Hakkı", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018, C: 37, S: 2, s. 297-342.
- Özkaya, Ömer ve Toprak, İbrahim, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bir İnsan Hakkı Olarak Kişisel Verilerin Korunması", *Sayıştay Dergisi*, 2022, C: 33, S: 124, s. 71-99.
- Öztürk, Mehmet İlteriş, *Türk Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Sınırları ve Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Öztürk, Müge Vatansever, "Türk Hukukunda Evlat Edinme Müessesesinin Tarihi Gelişimi", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2023, C: 8, S: 2, s. 313-355.
- Pekel, Abdulkadir, *Aile Hayatına Saygı Hakkı: AİHM'nin Geliştirdiği İlkeler Bağlamında Bir İnceleme*, 1. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2016.
- Roagna, Ivana, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması*, 1. Baskı, Avrupa Konseyi Yayını, Strasbourg, 2012, <https://rm.coe.int/16806f15ae> Erişim Tarihi (03.05.2025).
- Sağlam, İpek, "Doktor Yardımlı İntihar ve Bu Konuyu Ele Alan Düzenlemelere Bir Örnek Olarak, 'California Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası'nın Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2017, C: 23, S: 3, s. 559-579.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar, "Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, C: 17, S: 3, s. 227-266.

- Sargın, İzzet, "Toplumsal Düzen Açısından Hukuk ve Devlet", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C: 9, S: 2, s. 157-178.
- Serozan, Rona, "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1977, C: 11, S: 14, s. 93-112.
- Serozan, Rona, "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1977, C: 11, S: 14, s. 93-112.
- Serozan, Rona, Başak Başoğlu ve Berk Kapancı, *Aile hukukunun özellikleri, ilkeleri ve gelişimi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 15, S: 2, 2016, <https://ronaserozanvakfi.org/wp-content/uploads/2023/03/Aile-Hukukunun-Ozellikleri-Ilkeleri-ve-Gelisimi.pdf>, Erişim Tarihi (7 Mayıs 2025), s. 531-560.
- Sezen, Abdulvahid ve Erden, Müslime, "Mahremiyetin Psiko-Sosyal Yansımaları", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, C: 10, S: 20, s. 83-92.
- Sirac, Süleyman ve İpek İşleyen, Mehtap, "Türk Hukukunda Soybağının Kurulması", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C: 4, S: 1, s. 105-120.
- Songül Atak, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin Kararlarında Yabancıların Aile Yaşamı Hakkı", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, C: XI, S: 1-2, s. 105-127.
- Şeker, Güven, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *İnsan Hakları Yıllığı*, 2014, C: 32, S: 1, s. 107-129.
- Şen, Ersan, *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, 1. Baskı, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1996.
- Aktaran: Keklik, Ramazan, *Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Şirin, Memduh Cemil, "Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış", *Çocuk ve Medeniyet*, 2019, C: 4, S: 8, s. 219-240.
- Tarhan, Alaz, *Roma Hukuku'nda Iniuria*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Teitiota, Ioane, *Ioane Teitiota v. Yeni Zelanda*, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2020/en/123128>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2025).
- Tekin, Burak, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı*, Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Tunç, Bilal, "Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası'nın Yeri ve Önemi", *Karadeniz Araştırmaları*, 2020, C: 17, S: 67, s. 657-692.

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa>, Erişim Tarihi (08.05.2025).
- Usta, Özlem, "Aile Hayatına Saygı ve Aile Hayatının Korunması Hakkı Bağlamında Ele Alınan Birkaç Kurum Üzerine İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, C: 30, S: 3, s. 1561-1589.
- Vural Çelenk, Belkıs, "Uluslararası Korumada Çok Vatandaşlık Meselesine Genel Bakış", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, C: 11, S: 1, s. 143-164.
- Yalçın, Cemre Edip, "Çevre Hakkının Anayasa Mahkemesi Önünde Bireysel Başvuruya Konu Edilebilirliği ve Konuya İlişkin Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yaklaşımı", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C: 9, S: 1, s. 89-115.
- Yargıtay, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) Başvuru Süresi 1 Şubat 2022'den İtibaren 6 Aydan 4 Aya İndirildi*, <https://www.yargitay.gov.tr/item/1570/avrupa-insan-haklari-mahkemesine-aihme-basvuru-suresi-1-subat-2022den-6-aydan-4-aya-indirildi>, (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2025).
- Yılmazoğlu, Esat Caner, "Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2015, S: 5, s. 905-928.
- Yıldız, Abdulkadir, "Hukuk ve Ahlak Arasındaki İlişki", *Temelleri ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*, İgiad Yayınları, 2018, s.356-377.
- Zabunoğlu, Hamdi Gökçe ve Kartli, Elif Başak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No'lu Protokol Bağlamında Yerleşik Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usuli Güvencelerin Sınırlandırılması Rejiminde Eşik: Muhammad ve Muhammad v. Romanya Kararı", *Adalet Dergisi*, 2024, S: 73, s. 85-107.